

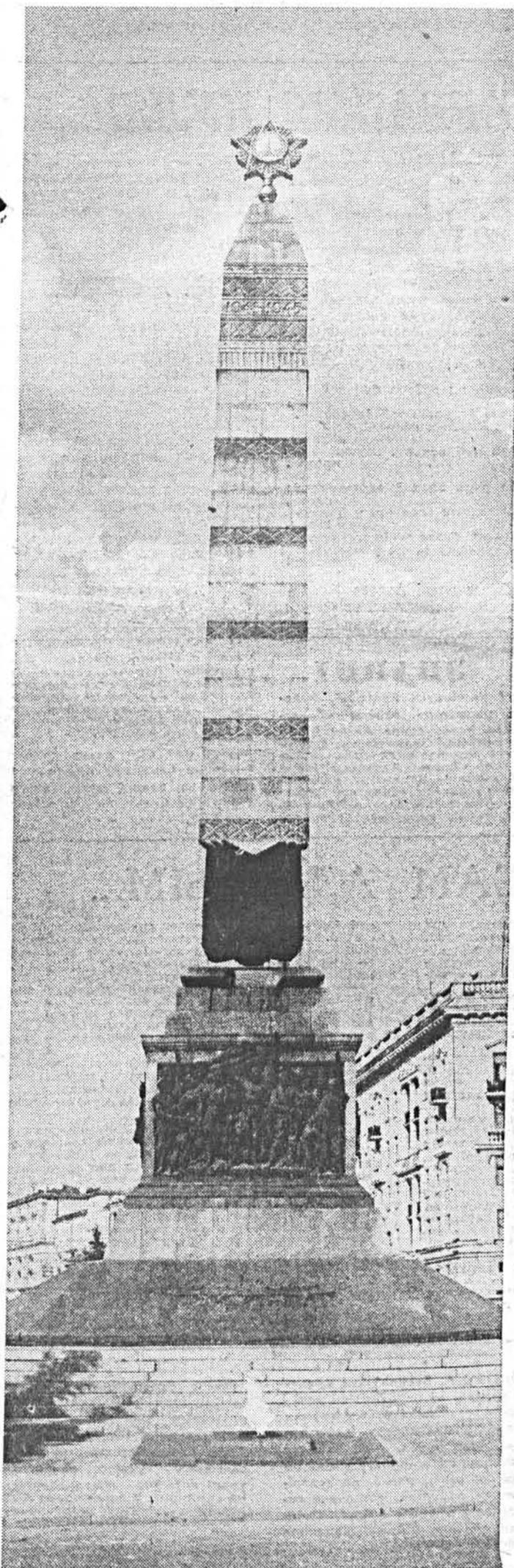
ПРАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

# Літаратура і Мастацтва

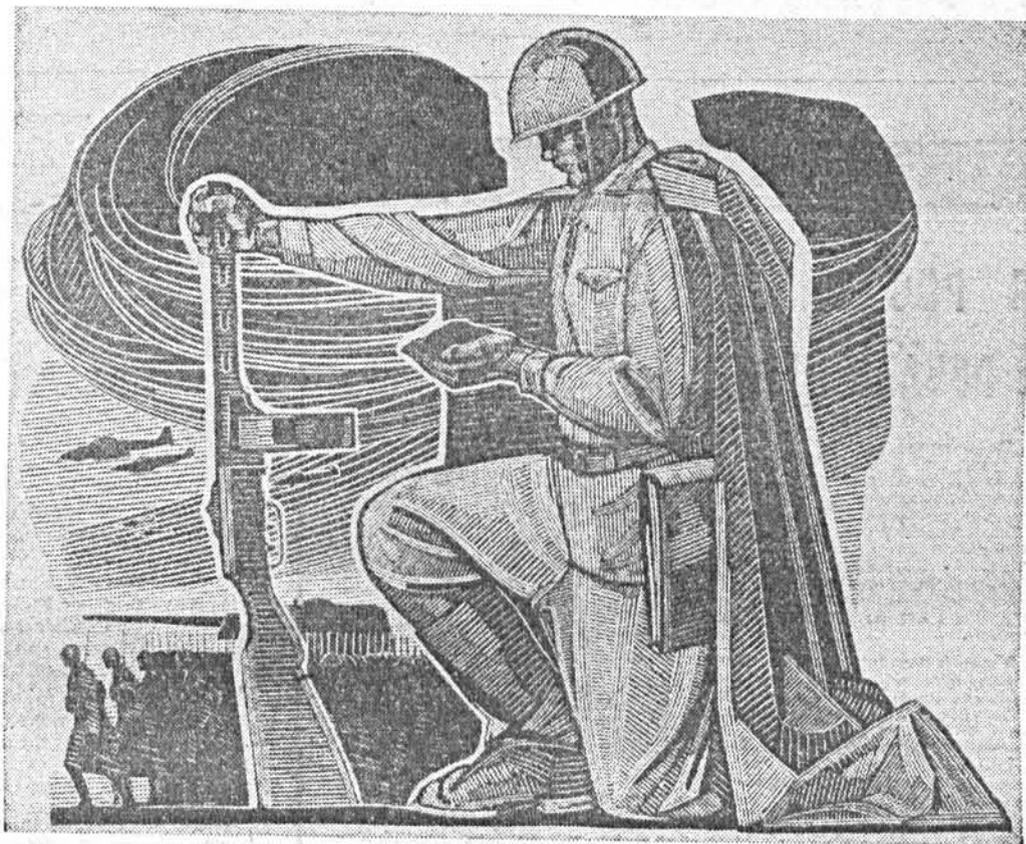
№ 18 (2857)  
6 мая 1977

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

цана 8 кап.  
Выдаецца з 1932 г.



Абеліск-помнік на плошчы Перамогі ў Мінску воінам і партызанам, якія загінулі ў час Вялікай Айчыннай вайны.



Г. Галін. «Свяшчэнная вайна». З серыі «Зямля», Лінагравюра.

# 1945-1977



Ветэраны партыі і працы на першамайскай дэманстрацыі ў Мінску.

Фота У. КРУКА.



# МАРШ БУДАЎНІКОЎ КАМУНІЗМУ

Сялетні Першамай адзначаўся ў год знамянальнага юбілею Вялікага Кастрычніка, які па праву заўважна чалавечтва. Гэта надало асаблівую ўрачыстасць святу. Калентывы прамысловых прадпрыемстваў Беларусі датэрмінова — 28 красавіка — рапартавалі аб выкананні плана чатырох месяцаў па рэалізацыі прадукцыі і вытворчасці большасці важнейшых вырабаў. Стваральнікі вядомых усяму свету трактараў, станкоў, гіганцкіх аўтамабіляў, першакаласных халадзільнікаў, тэлевізараў, прыбораў, хлеба-робы і жывёлаводы, вучоныя і студэнты крочылі ў дзень Першамай пад гукі вясновых маршаў па вуліцах гарадоў і пасёлкаў рэспублікі. На транспарантах — рапарта, заклікі, высокія абавязальствы: «Завяршыць план двух гадоў пяцігодкі да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка!».

Святочныя ўрачыстасці выліліся ў яркую дэманстрацыю маналітнай згуртаванасці савецкіх людзей вакол роднай Камуністычнай партыі і яе ленинскага Цэнтральнага Камітэта.

## 60 З КАСТРЫЧНІКАМ У СЭРЦЫ

### Я РОС РАЗАМ З РЭВАЛЮЦЫЯЙ

Пакаленне людзей, да якога належу і я, у свой час адстойвала заваявы Кастрычніка на палях грамадзянскай вайны, будавала сацыялізм, абараняла сваю Радзіму ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Шмат выпрабаванняў выпала на яго долю. Разам з Кастрычнікам мужалі і раслі мы, назаўсёды захаваўшы ў душы і сэрцы вернасць рэвалюцыі.



Іх жыццё, і лны нікому не дазваляць апаганіць яго.

У сваім першым рамане «Янаў Жалязноў» я паказаў людзей, чый лёс намоцна злучаны з Кастрычнікам, прычым сувязь гэта ўзаемная: лны зрабілі рэвалюцыю, а потым рэвалюцыя вызначыла іх жыццёвы шлях, дала магчымасць поўнасцю раскрыць іх здольнасці, заняць сваё месца ў новым грамадстве. Герой гэтага рамана бліжэй мне па духу, поглядах, нават па характару, бо так ці інакш іх лёс перанімаецца з маім асабістым. Рэвалюцыя стала фантам майб жыццёвай біяграфіі, яна вызначыла мой светапогляд. Я рос разам з Кастрычнікам.

Трапіўшы ў Пецярбург са сваёй вайсковай часцю ў час Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года, я, тады зусім малады салдат, апынуўся ў цэнтры рэвалюцыйных падзей. Чытаў салдатам бальшавіцкую «Праўду», бо быў амаль што адзіным пісьменным чалавек сярэд іх. Я паступова пачынаў разумець сутнасць таго, што адбываецца ў Расіі. І ўжо ў Кастрычніцкай рэвалюцыі прымаў удзел як свядомы баец за народную ўладу. Тады ж вызначыўся і мой жыццёвы шлях — я стаў салдатам рэвалюцыі. Грамадзянская вайна, воезэра Хасан, Вялікая Айчынная... Праз гэтыя выпрабаванні даволі прайсці мне. І ўсюды я бачыў прыклады небывалага героізму савецкіх людзей. Асабліва гэта праявілася ў самай жорсткай і разбуральнай вайне з гітлераўскай Германіяй, калі за ідэі Кастрычніцкай рэвалюцыі, у імя вялікай веры ў светлае будучае ішлі на смерць людзі самых розных нацыянальнасцей Савецкага Саюза.

Савецкія людзі не раз даказвалі, што ідэі Кастрычніка — гэта сэнс іх жыцця, гэта само

Я прысвяціў сваё жыццё арміі і ў сваіх творах тансама пішу пра армію. Але не толькі аб прафесійных вайсковых, а і аб людзях, якія сталі вайсковымі ў цяжкі для Радзімы час. Перад іх мужнасцю ўвесь свет схіляе галовы, і мы, літаратары, не маем права не расказаць аб гэтым у сваіх творах. У маіх раманях «Выпрабаванне» і «Па закліку сэрца», у шэрагу апавесцей, якія выйшлі ў пасляваенныя гады, у кнізе «Насустрач перамозе», якая пісалася сумесна з Маршалам Савецкага Саюза М. І. Крыловым і палкоўнікам І. Р. Драган, я расказваў аб цяжкіх вайсковых гадах для нашай Радзімы, аб героічнай Савецкай Арміі. Герой іх — салдаты і афіцэры, камуністы і беспартыйныя, людзі, мужныя, моцнай волі і да канца адданыя Радзіме.

Пісаць аб вайне, аб тым, як савецкія людзі берагуць заваявы рэвалюцыі — гэта значыць пісаць аб Кастрычніку. І я шчаслівы, што маю непасрэднае дачыненне да гэтага.

Я прайшоў шлях ад салдата да генерала, ад чытача да пісьменніка. Гэты шлях пад сілу толькі грамадзяніну Украіны Салдатаў, год наваджэння якой — Кастрычнік 1917.

**М. АЛЯКСЕЕУ,**  
генерал-маёр інжынерных войск у адстаўцы, пісьменнік.

### У СУВЯЗІ З ЮБІЛЕЕМ

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Указама Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР пісь-

меннік **Георгій Канстанцінавіч БАГУШЭВІЧ** (Юрый Багушэвіч) узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

## «РАДКІ, АБАРВАННЫЯ КУЛЯЙ...»

У вялікай зале Дома літаратара сабраліся пісьменнікі, аматары паэзіі, творчая інтэлігенцыя сталіцы, каб ушанаваць памяць паэтаў, празаікаў — тых, якія не вярнуліся з франтоў Вялікай Айчыннай вайны, аддалі сваё жыццё ў імя перамогі над фашызмам, чые творы мы сёння чытаем з любоўю і хваляваннем. Яны загінулі ў імя міру. Імем Змітрака Астапенкі адкрываецца той горкі спіс 22-х імянаў празаікаў і паэтаў, якіх сёння свята захоўвае наша памяць. Саму старэйшаму з іх — Рыгору Мурашы — было 42 гады, жыццё Аляксея Коршака абарвалася на 25-м годзе. Няма сярэд нас Алясея Жаўрука, Міколы Сямашкі, Андрэя Ушакова, Міколы Сурначова, Уладзіміра Рагуцкага, Аркадзя Геіне, Леаніда Гаўрылава, Алясея Дубровіча, Рыгора Жалезніка, Сяргея

Крыўца, Алясея Мілюця, Алясея Пруднікава, Рыгора Суніцы і іншых паэтаў, што сталі салдатамі. З імі засталіся іх вершы пра першае светлае пачуццё, пра шырокія жыццёвыя дарогі, вершы пра маці, пра родныя мясціны, дзе яны нарадзіліся і раслі, радкі вайнавай пары, прасякнутыя вялікай любоўю да Радзімы і пякельнай нянавісцю да ворага. Вершы, напісаныя крывёю сэрца.

Навёнкі, як вобраз бацькоў сваіх, імёны іх прачытай і запомні. Ты прайдзеш па полі, па сцежках лясных, праз ціхі вечар і ясны промні.

Каб даць спакой здранцвелым нагам, прыслыдзеш спачыць у цяньку пад вясам. І, можа, будзе зусім няўцям, Як многаму ім ты ў жыцці абавязані!

Гэтыя радкі Андрэя Ушакова можна паставіць эпіграфам

да жыцця і творчасці ўсіх беларускіх паэтаў, што загінулі абараняючы радзіму.

Присутныя ў зале з вялікім хваляваннем праслухалі літаратурна-музычную кампазіцыю «Радкі, абарваныя куляй...» па творах паэтаў, загінуўшых у гады Вялікай Айчыннай вайны. Кампазіцыя гучала ў выкананні артыстаў Белдзяржфілармоніі, лаўрэатаў Рэспубліканскага конкурсу Мікалая Казініна і Аляксандра Лявончыка. Музыкае суправаджэнне (піяніст Ігар Палявода) пабудавана на творах беларускіх кампазітараў, а таксама на мелодыях беларускіх народных песень. Слова — успаміні аб загінуўшых паэтах сказаў на вечары літаратурны крытык Рыгор Бярозкі.

Мінутай маўчання прысутныя ўшанавалі памяць аб тых людзях, якія нягасна будуць жыць у нашых сэрцах.

**Алена ВОЛЬСКАЯ.**

## ГАНАРОВЫЯ ЗВАННІ

За шматгадовую плённую творчую і грамадскую дзейнасць, вялікі ўклад у развіццё друку рэспублікі Указама Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР рэдактару пінскай абласнай газеты «Полесская правда» **Дзмітрыю Іванавічу Дудко**, навуковаму супрацоўніку Інстытута гісторыі партыі пры

ЦК Кампартыі Беларусі, былому рэдактару газеты «Советская Белоруссия» **Алегу Аляксандравічу Здраваеніну**, рэдактару жытніцкай раённай газеты «Новае Полессе» **Івану Фёдаравічу Карловічу**, намесніку рэдактара «Сельской газеты» **Інесе Мікалаевне Міцкевіч**, намесніку галоўнага рэдактара

часопіса «Неман» **Георгію Лявончыку Папову**, загадчыку аддзела рэдакцыі газеты «Звязда» **Раісе Фёдаровне Самусенкавай**, адзнамаму санктару праўлення Брэсцкай абласной арганізацыі Саюза журналістаў Беларускай ССР **Алене Вячаславаўне Шылавай** прысвоены ганаровыя званні заслужанага работніка культуры Беларускай ССР.

## НЕ ХЛЕБАМ АДЗІНЫМ...

Цяжка знайсці сярод мінчан чалавека, які хоць раз не пабываў у Цэнтральнай кнігарні. Сюды прыходзяць студэнты, школьнікі, настаўнікі, выкладчыкі ВНУ, рабочыя, бабулі з унукамі... Штодзённая магазін наведвае каля 6 тысяч чалавек.

Тут прадастаўлены шырокі асартымент літаратуры — грамадска-палітычнай, мастацкай, дзіцячай, навукова-тэхнічнай, па выяўленчаму мастацтву, вучэбна-метадычнай, юрыдычнай, спартыўнай, мемуарнай і іншай.

Доступ да літаратуры свабодны. Аднак выбраць тое, што адпавядала б запатрабаванням, не ўсім удаецца. Не кожны пакупнік можа лёгка арыентавацца ў кніжным моры. Тут яму прыходзіць на дапамогу прадаўца.

Амаль у кожнага работніка нашага магазіна першым пунктам прынятых сацыялістычных абавязальстваў стаіць: «Павысіць культуру абслугоўвання, эканоміць час пакупнікоў». Прадаўцы не толькі дапамагаюць пакупніку выбраць кнігу, але з'яўляюцца і кансультантамі, і дарадчыкамі. Для зручнасці пакупнікоў работнікі магазіна ў кожным аддзеле акурата вядуць картатэні інфармацыі кніг і картатэні кніг, якія ўжо рэалізаваны. Па «журналу пакупак», які таксама маецца ў кожным аддзеле, ёсць магчымасць даведацца: паступала патрэбнае выданне ў продаж ці яго яшчэ варта чакаць.

Магазін наладзіў сувязі з прадпрыемствамі, навуковымі ўстановамі, шматлікімі арганізацы-

ямі. Ёсць у магазіне і свае грамадскія распаўсюджвальнікі. Гэта пераважна кнігалюбы — рабочыя, інжынеры, служачыя. Яны ўважліва вывучаюць попыт на тую ці іншую літаратуру, прапагандауюць яе і прадаюць.

Штогод у кнігарні праходзяць дэкады і месячнікі кніг, наладжваюцца кніжныя базары. Работнікі магазіна выязджаюць з кнігамі для абслугоўвання розных мерапрыемстваў, з'ездаў, сесій, нарад, семінараў, юбілейных урачыстасцей.

Добрай традыцыяй сталі ў нас сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі. Праз іх і паэты адказваюць на пытанні чытачоў, дзеліцца творчымі планами. Тут жа пакупнікі могуць атрымаць аўтаграфы.

...Рабочы дзень заканчваецца. Разыходзяцца наведвальнікі. Апошнім, які заўсёды пакідае магазін яго работнік. Сярод іх — Раіса Фамінічна Голуб, якая працуе тут з дня адкрыцця Цэнтральнага кніжнага — вось ужо 25 год. Таіся Рыгораўна Семяненка, Елізавета Пятроўна Капітанчук, Марыя Гаўрылаўна Зоркіна, Рыма Міхайлаўна Меднік, Марыя Трафімаўна Гарвін, Буся Нахімаўна Зеліман працуюць больш дзесяці год. Яны падаюць добры прыклад маладым дзелічатам.

**Л. САБИНА,**  
прадавец Цэнтральнага кніжнага магазіна.

Мінск.

## ПРА АКТУАЛЬНАЕ, НАДЗЁННАЕ

Індаўна ў горадзе Лідзе прайшоў Рэспубліканскі семінар педагогаў-тэарэтыкаў дзіцячых музычных школ, у якім прынялі ўдзел тансама вядучыя педагогі Ленінграда. На семінары былі абмеркаваныя актуальныя пытанні выкладання тэарэтычных дысцыплін. Так, доктар філасофскіх навук, загадчык на-

федры філасофіі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі **А. Ладыгіна** выступіла з дакладам «Барацьба ідэй у сучаснай эстацыі», заслужаны работнік культуры, педагог спецыяльнай сярэдняй музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі **М. Мінякіна** раскавала ўдзельнікам семінара аб метадыцы напісан-

ня дытантаў у дзіцячай музычнай школе, загадчык цыклавай камісіі тэарэтыкаў Мінскага музычнага вучылішча **Л. Шнольіна** зрабіў метадычнае паведамленне па планаванню календарна-тэматычных заняткаў па сальфеджыю ў дзіцячых музычных школах. Ленінградскія педагогі **Н. Пе-**

рунова і **А. Бельянінава** правялі гутаркі аб пераёмнасці навучання ў падрыхтоўчых групах і пачатковых класах дзіцячых музычных школ, аб метадах развіцця гарманічнага слыху на ўроках сальфеджыю, аб асаблівасцях пабудовы дзіцячага галасавога апарата і вакальна-інтанацыйных практыкаванняў для пачынаючых.

Увазе ўдзельнікаў семінара былі прапанаваны адкрытыя тэматычныя ўрокі, якія правалі **Л. Шнольікаў** і **А. Бельянінава**.

Данлады, метадычныя паведамленні, гутаркі, адкрытыя ўрокі актыўна абмяркоўваліся на семінары. У заключэнне быў дадзены канцэрт вучыльніцаў Лідскага музычнага вучылішча.

**Г. АСТАХАВА.**

**У КАМІТЭЦЕ ПА МІЖНАРОДНЫХ ЛЕНІНСКІХ ПРЭМІЯХ  
«ЗА ўМАЦАВАННЕ МІРУ ПАМІЖ НАРОДАМІ»**

25—26 красавіка г. г. пад старшынствам акадэміка Акадэміі медыцынскіх навук СССР М. М. Блахіна адбылося пасяджэнне Камітэта па міжнародных Ленінскіх прэміях «За ўмацаванне міру паміж народамі».

Камітэт разгледзеў паступіўшыя прапановы аб прысуджэнні міжнародных Ленінскіх прэмій за 1975—1976 г. г. і прыняў пастанову па гэтым пытанню.

**ПАСТАНОВА КАМІТЭТА ПА МІЖНАРОДНЫХ ЛЕНІНСКІХ ПРЭМІЯХ «ЗА ўМАЦАВАННЕ МІРУ ПАМІЖ НАРОДАМІ»**

**АБ ПРЫСУДЖЭННІ МІЖНАРОДНЫХ ЛЕНІНСКІХ ПРЭМІЙ ЗА 1975—1976 ГАДЫ**

За выдатныя заслугі ў барацьбе за захаванне і ўмацаванне міру прысудзіць міжнародныя Ленінскія прэміі «За ўмацаванне міру паміж народамі»:

Янашу **Кадару** — Першаму сакратару ЦК Венгерскай сацыялістычнай рабочай партыі;

А. Агасціньо **Нета** — Старшынні Народнага руху за вызваленне Анголы, прэзідэнту Народнай Рэспублікі Ангола; Самору **М. Машэлу** — Старшыні партыі Фронт вызвалення Мазамбіка, прэзідэнту Народнай Рэспублікі Мазамбік;

Артэнсіі **Бусі дэ Альендэ** — грамадскай дзеячцы Чылі, га-

нароваму віцэ-прэзідэнту Міжнароднай дэмакратычнай федэрацыі жанчын;

Шону **Макбрайд** — грамадскаму і палітычнаму дзеячу (Ірландыя);

П'еру **Пуйяду** — грамадскаму дзеячу (Францыя);

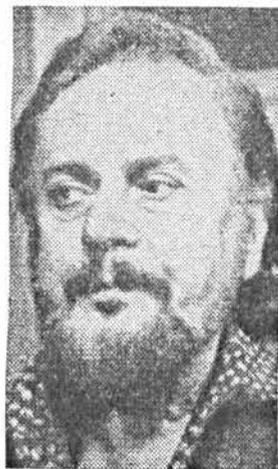
Янісу **Рыцасу** — паэту, грамадскаму дзеячу (Грэцыя).

Старшыня камітэта **М. М. Блахін** (СССР).

Члены камітэта: **Р. В. Аляксандраў** (СССР), **Луі Арагон** (Францыя), **Мір'ям Вір-Туамінен** (Фінляндыя), **Рэната Гутуза** (Італія), **Анна Зегерс** (ГДР), **К. Д. Малавія** (Індыя), **М. В. Томскі** (СССР), **Каору Ясуі** (Японія).



Янаш Кадар.



Яніс Рыцас.



А. Агасціньо Нета.



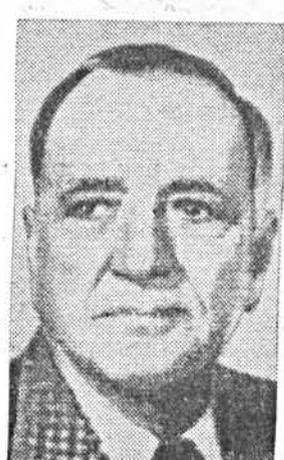
Самора М. Машэл.



Артэнсіа Бусі дэ Альендэ.



Шон. Макбрайд.



П'ер Пуйяд.

Разам з першай лістотай на дрэвах зазіхацелі ў нашых гарадах і вёсках рознакаляровыя афішы: гэта госці, тэатры, што прыехалі на гастролі, запрашаюць глядачоў на спектаклі. І ў сталіцы нашай радзімы масківчы затрымліваюцца каля афіш з горкаўскім сілуэтам — Дзяржаўны рускі драматычны тэатр БССР імя М. Горкага выступае з творчай справязчай перад патрабавальнай і добразычливай грамадскасцю Масквы. Трупна вядучага музычнага тэатра рэспублікі—калектыў операга—накіроўваецца ў Смаленск. Коласаўцы даюць спектаклі ў Гродне...

Маршруты гастроліў сёлета пралягалі ў вялікія індустрыяльныя цэнтры і ў сельскія раёны. Так, напрыклад, Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы будзе выступаць у Брэсце і Пінску, але з гэтых пунктаў радыўсамі разыходзяцца кірункі выязных брыгад, якія пакажуць працаўнікам вёскі багаты рэпертуар. Шмат сустрэч на дарогах рэспублікі чакае Рэспубліканскі тэатр юнага глядача, які традыцыйна праводзіць лета на колах... На тэатральнай карце краіны пазначаны як пункты гастроліў беларускіх артыстычных калектываў Вільнюс і Жытомір, Вінніца і Калуга, Нікалаеў і Кішынеў, Львоў і Херсон.

Што характэрнае для гастрольнай пары-77? Перш-на-перш я звярнуў бы ўвагу на пералік спектакляў, што ўключаны ў летні рэпертуар. Тэатры напружана святкавалі 60-я гадавіны Вялікага Кастрычніка робяць творчую справяздачу, імкнучыся да таго, каб іх ідэйна-творчыя пошукі адлюстравалі духоўнае жыццё нашага грамадства ва ўсёй складанасці вытворчых праблем, маральна-этычных пытанняў, роздзума аб герачным мінулым і аб заўтрашнім дні

грамадства. На афішах пазначаны арыгінальныя творы драматургіі, якія раскрываюць розныя аспекты надзённай тэматыкі. Песы К. Крапівы, А. Макаёнка, А. Петрашкевіча, М. Матукоўскага, К. Губарэвіча, Л. Караічава, А. Дзялендзіка, інсцэніроўкі паэзіі і прозы («Сымон-музыка» Я. Коласа, «Хатынская апавесць» А. Адамовіча) разгортваюць перад гляда-

боты. Трэба спадзявацца, што лета-77 дасць багатую спажыву для такога роздзума нашым тэатрам, і яны здолеюць зрабіць неабходнае для сябе высновы, якія станюць адаб'юцца на падрыхтоўцы юбілейных спектакляў.

Міністэрства культуры БССР ужо цяпер вядзе разам з тэатрамі работу па ўзбагачэнню рэпертуару будучага сезона

му. Асабліва прыемна адзначыць такую акалічнасць: пісьменнікі цяпер працуюць у больш непасрэдным кантакце з рэжысурай, з артыстычным калектывам, знаходзячы агульную мову і адзіную мэту ў кожнай рабоце.

Наўрад ці трэба даводзіць, што тыя творы сцэнічнага мастацтва, якія атрымалі ў мінулым высокую ацэнку грамад-

дзейнасці калектываў летам 77-га дазволіць ім рашуча ачысціць свой рэпертуар ад малакаштоўных у ідэйна-мастацкіх адносінах твораў.

...Ты прыехаў у новы горад. Ад таго, што ты іграеш і як выконваеш ролю, залежыць гучанне спектакля. Ад сумы ўражанняў залежыць рэпутацыя тэатра наогул. Артысты Беларусі ведаюць гэтыя непісаныя правілы акцёрскай этыкі. Ею яны кіруюцца і ў алказную пару — у лета-77.

Рэспубліка прымае гаспей. Першым адкрыў гастрольную заслону ў Мінску тэатр ваенных маракоў Паўночнага ваенна-марскога флоту. У чэрвені мінчане будуць гасцінна сустракаць вядомы Ярэмаўскі тэатр з Масквы і Новасібірскую оперэту, у Магілёве і Бабруйску выступіць стары, з вялікімі традыцыямі рускі тэатр з Калугі, Віцебск, Гомель, Брэст наведваюць артысты з Украіны, зноў пабывае ў Беларусі цікавы калектыў Рускага тэатра Эстонскай ССР. Якое багацце акцёрскіх імёнаў, рэжысёрскіх адкрыццяў! Як многа нечаканасцей у рэпертуары! Грамадскасць рэспублікі заўсёды гасцінна сустракае нацыянальную непаўторнасць пасланцоў брацкіх рэспублік, іх уклад у агульнае развіццё сацыялістычнай культуры. Сардэчныя апладысменты чакаюць такіх гасцей і цяпер.

Зычым поспеху тэатральнаму сузор'ю, якое выйшла на гастрольныя арбіты-77! У яго вялікая адказнасць перад часам, перад партыяй, перад народам.

**Сяргей ПЯТРОВІЧ,**

намеснік міністра культуры БССР

**АРБІТЫ ТЭАТРАЛЬНАГА СУЗОР'Я**

чамі даволі маштабную папараму народнага жыцця, выводзяць на падмошкі самабытныя характары, прыцягваюць увагу багаццем жанравага гучання.

На працягу восені, зімы і вясны трупна звычайна іграе ў родным горадзе. Тут складваюцца свае ўстойлівыя ўзаемаадносіны паміж глядачамі і артыстычным калектывам. Гастрольная пара выводзіць тэатр з прывычнага кола ў новае асяроддзе. Звычайна тут яго нараўноўваюць з мясцовым тэатрам, з гастралёрамі былых гадоў, глядзяць на сцэну вельмі непасрэдна і патрабавальна, адкрываючы штосьці новае ў тэатры п'есы, у вобразнай сістэме спектакля, у акцёрскім тэмпераменце. Такі кантроль на якасць ідэйна-мастацкага ўзроўню ў дзейнасці калектыву заўсёды абуджае пасля карысны роздзума аб дасягнутым і аб праліках. Абмеркаванне вынікаў гастроліў часцей за ўсё ўносіць новы імпульс у творчы пошук, у рэжысёрскія і артыстычныя ра-

творамі, якія на высокім ідэіным і мастацкім узроўні адлюстроўвалі б ратны і працоўны подзвіг савецкага чалавека ў дні вайны і ў дні міру, давалі б вобразнае асэнсаванне жыццёвых працэсаў і з'яў сучаснасці, у якіх адчуваецца нуль часу і вастрыня маральнай праблематыкі гэтага часу. Практычна можна смела гаварыць пра цікавыя п'есы, што рыхтуюцца або ўжо напісаны І. Шамякіным, М. Матукоўскім, А. Петрашкевічам, А. Дзялендзікам, А. Маўзомам, У. Караткевічам, А. Вярышскім, пра інсцэніроўку трэцяй часткі налескай эпопеі І. Мележа. Зразумела, тэатральная грамадскасць заахвочвае тых мастакоў, якія няспынна шукаюць навізну сцэнічнага адлюстравання рэчаіснасці, шануючы традыцыі, абнаўляюць арсенал прыёмаў і стылявых фарбаў, пашыраюць тэматычны і творчы даягледы. У іх ёсць надзейная ідэалагічная зброя для поспеху ў такім напружаным пошуку—метад сацыялістычнага рэаліз-

скасці, могуць служыць арыенцірам для далейшай творчай разведкі. «Апошнія» М. Горкага, «Матухна Кураж і яе дзеці» Б. Брэхта, «Інтэрв'ю ў Буэнас-Айрэсе» Г. Баравіка, «Тэмі — 1929» М. Пагодзіна, «У буру» Ц. Хрэнікава, «Стварэнне свету» А. Пятрова, «Сымон-музыка» паводле Я. Коласа... Як вядома, гэтыя спектаклі выклікалі цікавасць глядачоў, добрыя крытычныя водгукі, раскрылі багатыя магчымасці калектываў, што паставілі іх. Я не прэтэндую на падрабязны агляд зробленага, і да названых тут мнош работ можна дадаць іншыя назвы. Важна толькі мець на ўвазе, што цяперашні глядач адрознівае сапраўднае мастацтва ад падробкі, сапраўдную драматургію ад спекулятыўных п'ес. А такія падробкі і такія п'есы яшчэ трапляюць на падмошкі. Бывае, адміністрацыя тэатра ў пагоні за фінансавымі паказчыкамі іх і ставіць часцей на афішы гастрольнай пары. Мы ўнёшны, што ацэнка творчай

# КРОКІ КАСТРЫЧНІКА

год 1928

Каменціруе Пятрусь БРОУКА, народны паэт БССР, лаўрэат  
Ленінскай прэміі, Герой Сацыялістычнай Працы.

Край легенд,  
адвечных песень-казак, —  
край паэм —  
бальзам жытых крыніц...  
Край салот,  
тугі азёраў наскіх, —  
край цішы  
і громаў навальніц.  
Край лясоў  
мінулых дзён паўстання, —  
край нізін —  
прастораў дальніх шыр...  
Край палёў...  
О край, —  
налі ж ты станеш  
краем фабрык дымных  
і машын?

Наша сацыялістычная ява... Яна становіцца галоўнай крыніцай тэм пісьменнікаў рэспублікі. Прыведзеныя радкі належаць Паўлюку Трусу, які ў сваёй паэме «Дзесяты падмурак» выказае душэўнае хваляванне, глыбокі ўнутраны ўздых, якога лёс народа, лёс Беларусі вельмі хваляе асабіста. Новая ява ўзбуджала пісьменнікаў, прасілася, каб мастакі слова ўважліва прыглядаліся да яе, увасаблялі ў сваіх творах.

Беларуская літаратура была маладой як і ў сэнсе станаўлення, так і на ўзросту пісьменнікаў. А як вядома, кожнаму маладому чалавеку характэрна рамантычнасць і ўзіблесць, жаданне як мага глыбей пазнаць рэчаіснасць. Пісьменнікі ўслаўлялі новага чалавека, які скінуў з плеч цяжар мінуўшчыны.

Усе бачылі, як людзі нацягнуліся да ведаў, да кніжкі, да адукацыі. Расшырылася сістэма вярняга і завочнага навучання, расла колькасць тэхнікумаў і вышэйшых навучальных устаноў. За іх парты садзіліся тыя, хто яшчэ ўчора хадзіў за плугам ці стаяў ля станка.

Раслі тэмпы сацыялістычнага будаўніцтва. Заводам і фабрыкам неабходны былі тэхнічна адукаваныя спецыялісты. І партыя накіроўвала сваіх лепшых прадстаўнікоў на вучобу.

У вёсцы ішла вялікая бітва за хлеб, бітва за чалавека. І нішто не магло спыніць уладарнага поступу жыцця. Толькі за 1928 год колькасць калгасаў у рэспубліцы павялічылася на 578. Гэтаму садзейнічалі акруговыя і Усебеларускі з'езд калгасаў. Яны былі праведзены пад кіраўніцтвам ЦК КП(б) Беларусі і прайшлі пад дэвізам: «Кожны калгас павінен стаць паказальнай, прыкладнай, буйной гаспадаркай».

Перад камуністамі ў калектывізацыі вёскі было шмат задач. Як адарваць чалавека ад «свайго» кавалка зямлі, як пераканаць яго, што ў калектыве будзе лягчэй і жыць, і працаваць? Камуністы Беларусі шукалі шляхі вырашэння гэтай задачы. Адным з такіх шляхоў было тое, што Цэнтральны Камітэт КП(б) стварыў аддзел па рабоце на вёсцы. Такія ж аддзелы арганізаваліся пры акруговых камітэтах партыі. Пры іх утвараліся пастаянныя наравы, якія аказвалі практычную дапамогу партыйным камітэтам па рабоце на вёсцы. Там жа, дзе не было партыйных арганізацый, праводзілі вялікую работу партыйныя арганізатары.

Усе разумелі, што барацьба за хлеб была састаўнай часткай барацьбы за індустрыялізацыю, за сацыялізм. Павялічваліся капітальныя ўкладанні ў сельскую гаспадарку. Партыя прыняла рашучыя меры супраць сабатажу і шкодніцтва кулацтва. Усё гэта садзейнічала таму, што ў Беларусі было нарыхтавана хлебапрадуктаў у 3,5 раза больш, чым у мінулым годзе.

Безумоўна, да ўсіх гэтых змен уважліва прыглядаліся пісьменнікі, дзеячы культуры, і ў сваіх творах імкнуліся паказаць усю складанасць жыцця.

Па-ранейшаму актыўна працавалі пісьменнікі старэйшага пакалення. У сваіх вершах апяваў сацыялістычную яву жыцця Я. Купала, Я. Колас напісаў другую частку трылогіі «На ростанях» аповесць «У глыбі Палесся». Заканчваў «Сокі цаліны» Ц. Гартны, з'явіліся новыя апавяданні М. Гарэцкага і аповесць З. Бядулі «Салавей».

Рэвалюцыя, грамадзянская вайна, сацыялістычнае пераўтварэнне ў горадзе і на вёсцы становіцца галоўнай тэмай маладых пісьменнікаў, што ўваходзілі ў літаратуру, М. Лынькова, У. Хадыкі, Р. Мурашкі, В. Каваля, М. Лужаніна, Я. Скрыгана, П. Глебкі, А. Куляшова. Была створана беларуская асацыяцыя пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП). З гэтага часу «Маладняк» спыніў сваё існаванне.

Аб'яднанні БелАПП, «Польмя», «Узвышша» становіліся тымі пісьменніцкімі арганізацыямі, якія вызначалі характар літаратурнага жыцця ў рэспубліцы.

Збліжалася з сучаснасцю і тэатральнае мастацтва. Актыўную работу ў гэтым напрамку вёў калектыв Першага Беларускага дзяржаўнага тэатра. У першых яго спектаклях выступалі таленавітыя акцёры У. Крыловіч, Г. Глебаў, Б. Платонаў, У. Уладзімірскі, Ф. Ждановіч, Г. Галіна, Л. Ржэцкая, В. Пола, І. Ждановіч.

Другі год плённа дзейнічаў Другі Беларускі дзяржаўны тэатр у Віцебску.

Значную работу па эстэтычнаму выхаванню насельніцтва праводзіў Беларускі дзяржаўны вандруючы тэатр. Толькі за восем гадоў дзейнасці на яго спектаклях і канцэртах пабывала каля мільёна гледачоў. У 1928 годзе рэжысёру тэатра У. Галубку першаму ў рэспубліцы было прысвоена званне народнага артыста БССР.

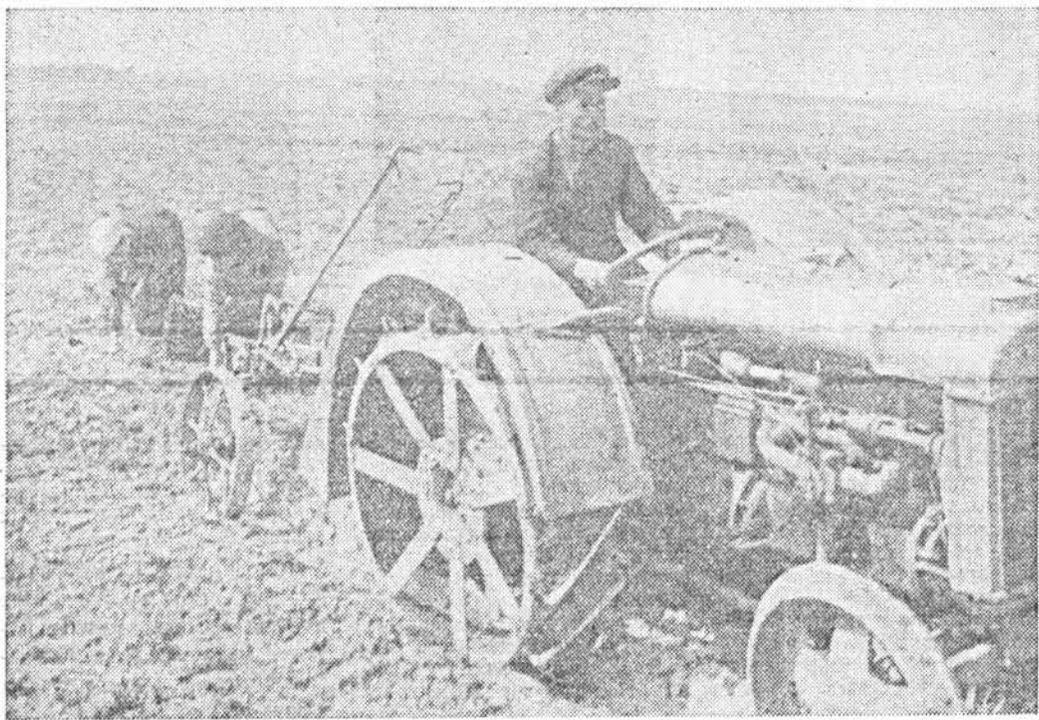
Рабіла першыя крокі і беларускае кіно. Рэжысёры Ю. Тарыч, У. Корш-Саблін, У. Гардзіч у сваіх работах імкнуліся паказаць нашу рэчаіснасць.

З 1927 года пачало дзейнічаць Усебеларускае аб'яднанне мастакоў.

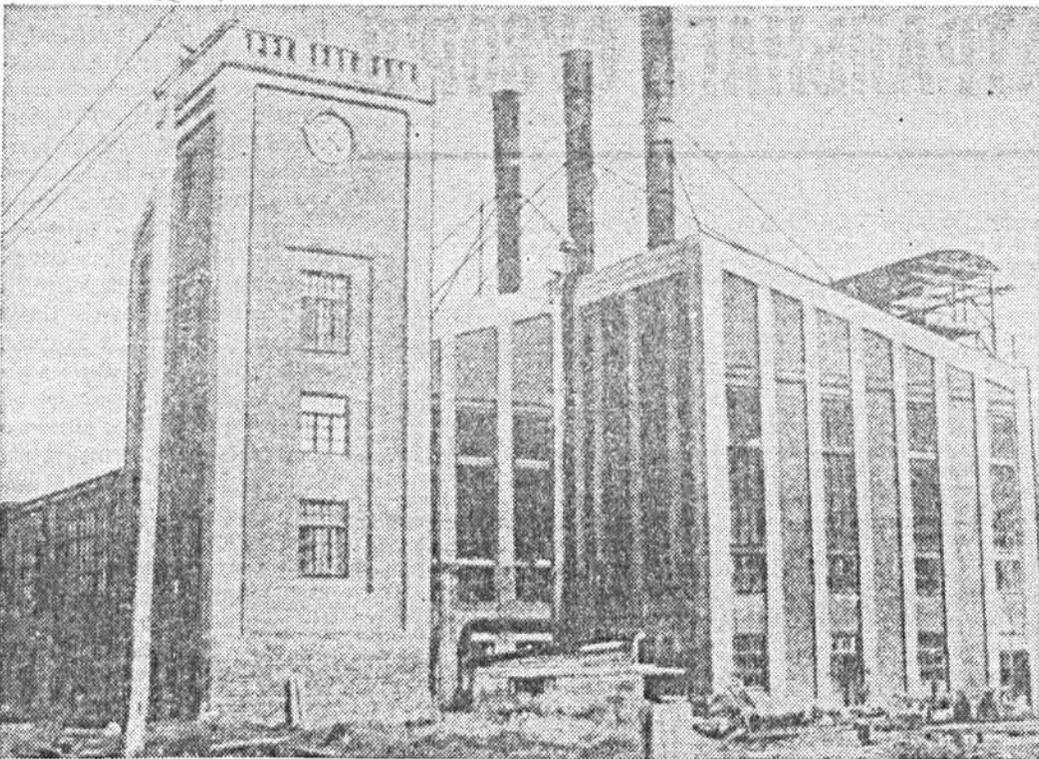
Пісьменнікі, дзеячы навукі і культуры рэспублікі кавалі майстэрства, згуртавалі свае рады, імкнуліся ствараць творы, якія б садзейнічалі ажыццяўленню ленінскага плана пабудовы сацыялізму ў СССР.



Сакратар ЦВК БССР А. І. Хацкевіч і пісьменнік М. Чарот у сялян Лагініцкага і Навасельскага сельскіх Саветаў Барысаўскага раёна.



Пасадна бульбы ў Бабруйскім раёне.



Заводская электрастанцыя пры Бабруйскім дрэваапрацоўчым камбінаце.

Фота прапанавана рэдакцыі Тамары Чарнуха, супрацоўніцай Беларускага дзяржаўнага архіва кіна-фота- і фонадакументаў.

**А**ПОШНЯ гады ў савецкай літаратуры, асабліва ў дакументалістыцы, усё больш важнае месца займае тэма, якая дагэтуль раскрывалася так ці інакш хіба што ў творах пісьменнікаў-фантастаў. Тэма гэтая — касмічная. Да яе звяртаюцца як журналісты, літаратары, так і самі касманаўты, а таксама тыя, хто мае непасрэднае дачыненне да гэтых палётаў.

З цікавасцю былі ў свой час сустрэты нататкі Юрыя Гагарына, Германа Цітова, Валянціны Нікалаевай-Церашковай і іншых нашых першапраходцаў космасу. Прыхільна аднесліся чытачы і да дакументальнай аповесці М. Панасюка «Арменцір — сузор'е Армен», што два гады назад асобным выданнем выйшла ў выдавецтве «Беларусь».

У ёй расказвалася пра шлях да зорак нашага земляка, лётчыка-касманаўта СССР Пятра Клімука. Кніга гэтая пісалася, як кажуць, па гарачых слядах падзей, таму асноўная аўтарская ўвага ў ёй была скіравана на тое, каб прыдкрыць чытачу воблік чалавека, які прысвяціў сябе мужнай і ў пэўнай ступені па-ранейшаму новай прафесіі. І гаварылася ў ёй у асноўным пра першы палёт П. Клімука на касмічным караблі «Саюз-13» сумесна з Валянцінай Лебедзевым. Аповесць заканчваецца скупымі, лаканічнымі радкамі тэсаванага паведамлення аб новым палёце нашага земляка, на гэты раз — на караблі «Саюз-18» і на борце арбітальнай навуковай станцыі «Саюз-4» разам з Віталіем Севасцянявым.

Палёт працягваўся шэсцьдзесят тое сутак. Аднак не толькі ў гэтым, нават не столькі, яго своеасаблівасць. Упершыню праводзілася вялікая работа, звязаная з выпрабаваннем сістэм і агрэгатаў станцыі, вялася шырокая праграма навуковых даследаванняў, а яшчэ «гэта быў... і палёт у неведомасць, разведка фізічных і духоўных магчымасцей чалавека. Дні, прарэзаныя ў космасе, шліфавалі нашу першую сістэму, гартавалі характар, выпрацоўвалі высокае пачуццё ўзаемнай адказнасці за агульную, даручаную нам справу».

Тут мы дазволілі сабе працітаваць словы самога П. Клімука. Гэтае шчырае прызнанне папярэднічае «кнізе аднаго палёту» П. Клімука, якая пад назвай «Зоры — побач» друкавалася ў першых чатырох нумарах часопіса «Маладосць» за сёлетні год.

Аўтар прысвяціў сваю споведзь «касамольцам сямідзесятых». Ён звяртаецца да тых, з кім падтрымлівае шчырыя, сяброўскія сувязі (дарэчы, задума напісаць гэтую цікавую, патрэбную кнігу ў ўзнікла пасля чарговага наведвання Беларусі П. Клімуком па запрашэнні Цэнтральнага Камітэта камсамола рэспублікі), у кім бачыць дастойную змену, касмічных пакаральнікаў заўтрашніх дзён.

Нататкі гэтыя не выпадкова называюцца

П. Клімука. Зоры — побач. Кніга аднаго палёту. Літаратурны запіс М. Гіля. «Маладосць», 1977, №№ 1—4.

ца «кнігай аднаго палёту». Сапраўды, у ёй у асноўным расказваецца пра палёт з В. Севасцянявым. Наконт гэтага П. Клімука зазначае: «Расказаць пра ўсё, што давялося нам адчуць, убачыць і перажыць, пра ўсё, што паспелі зрабіць мы з Віталіем за час працяглай касмічнай экспедыцыі, я наўрад ці змагу. Зрэшты, кніга мая і не прэтэндуе на нейкую вычарпальнасць. Яна — не навуковая справаздача аб палёце, а ўсяго толькі свайго роду «дарожныя нататкі» з арбіты, падмацаваныя некаторымі «касмійнымі і зямнымі» развагамі».

Тут хочацца адразу ўдакладніць. Да таго, што кніга П. Клімука не стала, як

там, мала моцнага здароўя, добрай фізічнай падрыхтоўкі. Тут патрэбна быць чалавекам усебакова развітым і дасведчаным у розных галінах навукі.

Звяртаючыся да тых, хто марыць стаць касманаўтам і хто прысылае лісты ў Зорны гарадок, П. Клімука піша: «Стаць касманаўтамі прагнуць і многія юнакі. Больш таго, падчас сустрэч на заводах і фабрыках, у калгасах і саўгасах мы бачым, адчуваем, што і сталыя людзі, якія даўно і на ўсё жыццё абрали свой шлях, глядзяць на нас з добрай доляй зазіраўшасці. Нам гэта, вядома, прыемна, аднак мы свае палёты, свае здзяйсненні лічым за лепшае называць

## КОСМАС — ГЭТА РАБОТА!

ён сам заўважае, «навуковай справаздачай аб палёце», мае дачыненне пісьменніку Мікола Гіль, які дапамог яму ў гэтай працы. Шматлікія сустрэчы з нашым земляком і яго таварышамі, наведванні Зорнага гарадка — усё гэта дало багата назіранняў і ўражанняў, якія затым спатрэбіліся пры літаратурным запісе нататкаў касманаўта.

Вось чыму, калі мы чытаем пра той ці іншы выпадак з біяграфіі П. Клімука, пераасэнсоўваем яго «ўражання, назіранні, роздум, звязаныя... з работай у Цэнтры падрыхтоўкі касманаўтаў», а таксама з першым палётам у космас, мы не проста маем мажлівасць адкрыць для сябе нешта новае, раней невядомае, — мы перш-наперш уваходзім у свет чалавека надзвычайнай вытрымкі, мужнага сэрца, духоўнай чысціні.

Адчуванне такое, што слухаеш самога касманаўта, які расказвае пра тое, што было зусім нядаўна. Безумоўна, гэта не значыць, што ў кнізе няма і эпізодаў у нейкай ступені навуковага характару. Без падобнага цяжка абысціся. І таму, калі чытаеш першы раздзел «Дзень сённяшні і дзень наступны», разумееш, што абавязкова патрэбна было падрабязна сказаць пра развіццё касманаўтыкі, і пра яе сёння, і пра яе будучыню. Расказаць не проста дзеля нейкіх там асаблівых звестак — іх можна знайсці ў спецыяльнай літаратуры. Прыводзячы багаты фактычны матэрыял, аўтар ставіў перад сабой іншую задачу.

Для яго важна неаднаразова падкрэсліць, што асваенне космасу — не прыхымаць асобных людзей, і нават не толькі мужнасць саміх касманаўтаў. Пакарэнне шостага акіяну перш-наперш ставіць перад сабой задачы нашага штотдзённага жыцця. Космас ужо служыць людзям і з яшчэ большай аддачай будзе служыць новым пакаленням. Каб стаць касманаў-

простым і ёмістым словам — работа, хоць, вядома, яна мае свае характэрныя асаблівасці».

Так, космас — гэта перш-наперш работа, «касманаўт павінен быць настолькі падрыхтаваны па ўсіх галінах ведаў, каб мог, па-першае, прафесіянальна выконваць у космасе заплаваны аб'ём і характар навуковых даследаванняў і, па-другое, мог даставіць на Зямлю каштоўную інфармацыю».

П. Клімука нагадвае адну сустрэчу з журналістамі, калі тыя зацікавіліся, з якімі мэтамі касманаўты адпраўляюцца на арбіту. Адказ быў такі: «Выпраўляемся на работу...» І гэта — не гучныя словы. Чым далей чытаеш кнігу, тым больш павага ўзнікае да П. Клімука, тым больш пераконваешся, што ён, як ніхто іншым з савецкіх касманаўтаў, увабраў у сябе гагарынскую ўсмішку, гагарынскую сціпласць, чысціню і ўважлівасць да іншых. Пра гэта ўжо гаварылі многія журналісты, асабліва тыя, хто меў магчымасць прысутнічаць пры старце касмічных караблёў і пісаў так званыя аператыўныя рэпартажы. Прыемна, што першыя ўражання іх не сталі памылковымі: праўдзівасць падобных меркаванняў падкрэсліваецца на многіх старонках кнігі.

Вось яна, клімукоўская шчырасць, даверлівасць. Дадзены дазвол на чарговы касмічны палёт. Усё правярана да дробязей: у карабля няма «нават самага лёгкага захворвання». І ўсё ж, «недзе ў глыбіні душы жыло і пачуццё хвалявання і трывогі. Відаць, гэта натуральна. Пачуццё гэтае — зямное, чалавечае. Хто б ты ні быў, а перад любой новай справай яно прыходзіць да цябе...»

«...у космас могуць лятаць толькі сябры!» — прызначае П. Клімука і падрабязна расказвае пра свае ўзаемаадносіны з В. Севасцянявым.

«Мы ляталі ўдвух» — адзін з раздзелаў кнігі. А ці ўдвух? За палётам жа

сачыла ўся краіна, рэгулярна падтрымлівалася дзвюхбаковая сувязь. І ўжо наступны раздзел называецца «...Але не былі рабінзонамі», бо не былі адарванымі ад Зямлі. Яны адчувалі яе падтрымку, яны слухалі галасы блізкіх людзей, глядзелі сямейныя здымкі, якія прыхапілі з сабой, там жа, у космасе, адсвяткавалі свае дні нараджэння. В. Севасцяняву споўнілася сорок, П. Клімуку — трыццаць тры.

І ўсё ж, такі ўжо чалавек, хацелася дамоў, на Зямлю, да сяброў. Аднак яшчэ ёсць абавязак: прафесійны, грамадзянскі, партыйны. 15 ліпеня 1975 года, на шэсцьдзесят трэціх суткі палёту, П. Клімука запісаў у сваім касмічным дзённымі: «Тут работа наша нагадвае работу разведчыка. Скончыцца тэрмін палёту, скажуць — трэба яшчэ, — што ж, трэба будзе настройвацца па-бываюму. Зараз мы ў рабоце ўпэўнены, дзеянні нашы дакладныя. Сур'ёзных непаладкаў ці зрываў няма. І як ні цяжка, як ні цягне дадому, усё роўна — калі б казалі лятаць да выпрацоўкі рэсурсаў станцыі, абавязкова б згядзіўся. І калі б прапанавалі з некалькіх палётаў самы складаны — пайшоў бы на яго».

Як вядома, на борце карабля, і асабліва самой станцыі, праводзілася вялікая навуковая работа. Пра гэта падрабязна расказваецца ў раздзелах «Зямля гаворыць дзякуй», «На службе сонца», «Смак касмічнай цыбулькі», «Загадкі «блакітных гігантаў»... Зноў яна, работа: «Работа найлепшы паратунак для чалавека ў незвычайных, а прасцей кажучы, у нялёгкіх умовах бязважкасці. У рабоце і час бжыць хутэй. Мо і па гэтай прычыне любіў розныя рамонтныя, прафілактычна-наладачныя работы. Валаводзішся з якім-небудзь прыборам — і забываешся на ўсё, і сыходзіць на цябе добрае душэўнае супакоенне».

Хвалюючыя старонкі, на якіх расказваецца пра сустрэчу з роднай Зямлёй. «І ўсё ж мы — зямляне!» — гаворыць П. Клімука, а ў душы застаецца касманаўтам. Апошні запіс у дзённымі: «Хочацца дадому, на Зямлю, і шкада пакідаць свой новы дом, шкада развітвацца са станцыяй... Справа космасу я прысвячаю жыццё. Цяжка прывыкнуць да яго, цяжка працаваць, але яшчэ цяжэй развітвацца...»

Нам, чытачам, таксама шкада перагортаць апошнюю старонку гэтай «кнігі аднаго палёту». Шкада, бо шмат даведаліся цікавага пра касманаўтаў, бліжэй пазнаёміліся з П. Клімуком і В. Севасцянявым. І адчуванне такое, што новыя старонкі «аповесці жыцця» нашага земляка будучы яшчэ напісаны. Па-ранейшаму ж штодня працягваюцца трэніроўкі і неба кліча да сябе. Зноў і зноў успамінаюцца словы з кнігі: «Дзякуй табе, космас, і за тое, што ты падараваў мне гэтае незабыўнае ўражанне: калі зоркі — побач, калі да іх хочацца дакрануцца рукамі!».

Зоры — побач. Мы гэта ўжо добра ведаем, але ж гэтаксама разумеем, што космас — ёсць работа. І толькі работа!

Расціслаў ПРАТАСЕВІЧ.

## ПЛЮСЫ І МІНУСЫ АДНАГО ВЫДАННЯ

Бюлетэнь «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» — выданне унікальнае ў перыядычным друку нашай рэспублікі. Тут і артыкулы па гісторыі матэрыяльнай культуры ў самым, так сказаць, шырокім сэнсе, і публікацыі, якія ўздымаюць праблемы, звязаныя з помнікамі духоўнай культуры (летанісы, інкунабулы, рукапісы), і гістарычнае краязнаўства, і археалогія, і этнаграфія, і мастацтвазнаўства, і публікацыі архіўных дакументаў XIX—XX стст., і артыкулы па гісторыі рэвалюцыйнага і партызанскага падполля Беларусі, па гісторыі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Знаходзяць месца на старонках «Помнікаў...» і бягу-

чыя дакументы і справаздачы аб рабоце Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, і рэцэнзій, і календар гістарычных дат. Гэтай шматпланавасцю ў значнай меры вызначаюцца як моцныя, так і слабыя бакі гэтага выдання. Папулярнасць яго звязана як з шырынёй тэматыкі, так і з шырынёй, так сказаць, «аўтарскага дыяпазону» — сярод аўтараў можна сустрэць дактараў навук і школярчыкаў, інжынераў і мастакоў, студэнтаў і калгаснікаў.

Разам з тым, шырыня тэматыкі, пры вельмі абмежаваным аб'ёме выдання, прыводзіць да павярхоўнасці некаторых артыкулаў, дзе ўздымаюцца пытанні і актуальныя пытанні.

Разгледзім чатыры нумары бюлетэня за мінулы год, паклаўшы ў аснову агляду самы просты прынцып — храналагічны.

Звяртае на сябе ўвагу артыкул А. Падліскага «Дарэвалюцыйныя паштоўкі Віцебска». Аўтар не проста крыязнаўца, які ўлюбены ў свой горад, але і даследчык. Змястоўна, можна сказаць — навуковы экскурс у гісторыю выдавецкай справы суправаджаецца мастацка-паліграфічнай характарыстыкай серый паштовак, што робіць артыкул цікавым не толькі для збіральнікаў, але і для работнікаў музеяў і бібліятэк.

Асновай для артыкула старшага навуковага супрацоўніка Дзяржаўнага музея БССР Л. Клока

стала знаходка ў Хойніках, і выклікаюць ёю далейшыя «раскопкі» аўтара ўжо ў архівах. Паспяховыя пошукі прывялі даследчыка да «Справы К. Прозара» — нашага земляка, удзельніка паўстання Касцюшкі, а пазней цесна звязанага з многімі дэкабрыстамі. За скупымі радкамі знойдзенай у Хойніках эпітафіі пачастаюць поўныя драматызму эпізоды грамадска-палітычнага жыцця Беларусі канца XVIII — пачатку XIX ст.

Артыкул М. Ермаловіча — «Тацішчаўскія звесткі пра Беларусь» («Помнікі...», 1976, № 2) носіць, у прынцыпе, навукова-папулярны характар, г. зн. знаёміць шырокія колы чытачоў з фактамі, якія ўжо вядомы навуцы. Аднак дадзеныя Тацішчава (у нейкай меры спрэчныя) разглядаюцца аўтарам праз прызму некаторых яго гістарычных канцэпцый —

такім чынам, публікацыя набывае праблемны характар, як і ўсе работы гэтага гісторыка.

Артыкул старшага навуковага супрацоўніка Дзяржаўнага мастацкага музея БССР Н. Высоцкай, які прысвечаны гісторыі беларускага жыцця XVI—XVIII стст., асвятляе адзін з важных аспектаў гісторыі сярэднявечнага беларускага мастацтва. Перадчытаўшы больш як 50 мастакоў, што працавалі на тэрыторыі Беларусі, аўтар увадзіць у навуковы ўжытак шмат новых фактаў. На жаль, аўтар шмат у чым абясцэніў работу, апусціўшы на зусім незразумелых прычынах спасылку на вытворчых ім крыніцы. Няма патрэбы даказваць, што такія спасылкі — неабходная ўмова любой навуковай публікацыі.

Вялікі гісторыка-краязнаўчы артыкул С. Аку-

ліча «Старажытны Лагойск» (№ 3) дае змястоўную падборку фактаў з гісторыі гэтага старадаўняга горада. І тут трэба было б пажадаць большай шчодрасці ў адносінах спасылкаў, і больш дакладнай унутранай структуры артыкула. Аўтар, на наш погляд, па-рушае логіку расказу, не матывавана пераходзіць ад адной эпохі да другой, потым зноў вяртаецца назад і г. д. У рэдакцыі маглі б заўважыць гэта і падказаць аўтару.

Архітэктар В. Чарнаў у артыкуле «Банкаўскія будынкі», прысвечаным вельмі вузкай, але цікавай тэме, дае разгорнутую характарыстыку асобных збудаванняў, якія ў нейкай меры вызначалі архітэктурнае аблічча гарадоў дарэвалюцыйнай Беларусі. Публікацыя вызначаецца багаццем фактычнага (Заканчэнне на стар. 6).

**У** АПОШНІ час літаратурная грамадскасць краіны шмат увагі ўдзяляе пытанням мастацкага перакладу, узаемаўплыву і ўзаемаўбагачэння літаратур. На VI усеагульным з'ездзе пісьменнікаў гэта тэма была сур'езна закранута ў дакладзе Георгія Маркава, ёй жа была прысвечана работа адной з камісій з'езда, на якой выступіла каля дваццаці чалавек. Сёння, бадай, ужо ні ў кога не выклікае сумнення, што развіццё мастацкага перакладу — гэта справа вялікай культурнай і дзяржаўнай важнасці. Публікацыя перакладных твораў не толькі ўбагачае нацыянальную літаратуру і культуру, садзейнічае іх развіццю, але і непасрэдна служыць вялікай справе збліжэння народаў, умацаванню дружбы і супрацоўніцтва паміж імі.

На Канферэнцыі камуністычных і рабочых партый Еўропы тав. Л. І. Брэжнеў сказаў: «Стварэнне атмасферы даверу паміж дзяржавамі, гэтак неабходнай для трывалага міру, патрабуе, каб народы ўсё лепш ведалі і разумелі адзін аднаго. Імяна з гэтага пункту гледжання, перш за ўсё, мы паводзім да пытанняў культурнага абмену і чалавечых кантактаў ва ўсёй іх многастаннасці». І далей: «Мы ў Савецкім Саюзе лічым важным, каб нашы людзі больш ведалі аб мінулым і сучасным іншых народаў, глыбей ведалі іх культуру, умелі павяжаць гістарычны вопыт і дасягненні іншых краін».

Так, каб плённа супрацоўнічаць і дружна — трэба як можна лепш ведаць і разумець адзін аднаго. І вось у гэтым сэнсе паэт, пісьменнік можа зрабіць вельмі многа. Ён можа знаёміць сваіх суайчыннікаў з жыццём гісторыі і культуры той або іншай краіны, і перш за ўсё — знаёміць праз пераклад на родную мову лепшых твораў мастацкай літаратуры гэтай краіны. Імяна так і разумець свой асабісты ўдзел у развіцці і ўмацаванні сяброўскіх узаемаадносін між народамі многія і многія савецкія пісьменнікі, якія не шкадуць часу і працы на тое, каб даць чытачам добрую кнігу свайго іншамоўнага калегі, таварыша, адзінаверца.

І так, мэты і задачы, якія ставяць перад мастацкім перакладам, — вельмі высокародныя і зусім ясныя. Але гэтак жа ясна і тое, што пераклад у поўнай меры «працуе» на гэты высокародны мэты толькі пры ўмове, што ён выкананы на высокім ідэйна-мастацкім узроўні. Значыць, пытанне аб якасці перакладу было і застаецца пытаннем першаступеннай важнасці. У гэтым, уласна, уся «соль». Але — як, якім чынам дабівацца якасці? Як забяспечыць тое ідэальнае становішча, пры якім пераклады адпавядалі б узроўню арыгінала? Напэўна, кожны з паэтаў і пісьменнікаў, якія займаюцца перакладчыкай працай, маюць наконт гэтага свае меркаванні. Мне хацела б вылучыць толькі два іры моманты.

Галоўнае, без чаго не можа

быць поспеху, гэта ўсё-такі — пачуццё адказнасці самога перакладчыка за якасць сваёй работы. Гое, што перакладчык павінен быць таленавіты, — зразумела само сабой. Але аднаго таленту мала. Апрача таленту, патрэбна яшчэ сумленне, ці як мы часцей гаворым — добрасумленнасць. Вядома, што сумленны і надзелены пачуццём уласнай годнасці паэт (буду гаварыць пра паэтаў) не дазволіць сабе здаць у друк свой твор у сырым, недапрацаваным выглядзе. Сумленны паэт-перакладчык не можа прапанаваць выдавецтву сыры, недаскапаны пераклад, чытаючы

Ніл ГІЛЕВІЧ

# ЯК АДЗІНАВЕРЦАЎ, ПАПЛЕЧНІКАЎ І СЯБРОЎ

які, ён сам бачыць, што — не дацягнуў, не справіўся, што трэба над ім працаваць яшчэ — пакуль не будзе дасягнуты ўзровень, які самому прынясе творчае задавальненне. Бо нельга ж паверыць, каб таленавіты, вопытны прафесіянальны паэт не бачыў, не адчуваў, атрымаўся ў яго пераклад ці не, хораша гучыць на яго роднай мове ці дрэнна? Як жа так: да сваіх вершаў гэтае чужое ёсць, а да перакладных — атрафіравана? Не, такога, мне думасца, быць не можа. Я перакананы, што кожны паэт-перакладчык бачыць і ведае, дзе ў яго — сапраўдная ўдача, дзе — напалавіну ўдача, а дзе і зусім няўдача. Але вось чаму іншы раз ён здае свае лўныя няўданы ў друк — гэта растлумачыць цяжка. Сам бачыць, што пераклад не гучыць, якасці арыгінала страчаны, аднак жа, махнуўшы рукою, гаворыць сабе: «А ну яго к чорту, няма калі мне больш з ім вазіцца, і так столькі часу ўяляўшыся...» І — не шкадуць ні друга-аўтара, ні друга-чытача — перадае выдаўцам твор-сырыц.

Так, часу і працы пераклад сапраўднай паэзіі забірае вельмі многа. Але што зробіш: творчасць ёсць творчасць! А ўзяўся за гуж — не кажы: няўдуж. Чытачоў зусім не цікавіць, колькі адзінак працы або часу затраціў перакладчык, яго цікавіць толькі якасць. Іншая справа, што мог бы быць больш дыферэнцыраваны падыход да аплаты працы перакладчыка: а то і таленавітым майстрам і звычайным рамеснікам плаціць аднолькава, тым самым заахвочваючы апошніх і прывучаючы іх да лёгкага зработку.

Для сур'езнай працы ў галіне мастацкага перакладу патрэбна вельмі сур'езная, перш за ўсё філалагічная, падрыхтоўка. Таму, хто ўступіў на гэту сцежку, трэба надта многа клапаціцца пра свой агульны ідэйна-тварэцкі ўзровень і духоўны багаж, пра развіццё ўласнага мастацкага густу, пра

культуру паэтычнага радка, культуру работы над словам. Многія, на жаль, не разумеюць гэтага і думаюць, што няма нічога больш простага, як перавярнуць «чужое», «гатовое», на родную мову. Гэта ж, маўляў, не сваё пісаньне, не з уласнай галавы прыдумваць. Гэта ж лёгка і ўсім даступна! Аднак глыбока памыляюцца той, хто гэтак лічыць. Вядомыя майстры перакладчыкай справы адзінадушна папярэджаюць, што нярэдка пераклад даецца цяжэй, чым уласны твор такога самага жанру і аб'ёма (напамінаю, што ганорка ідзе пра пераклад паэзіі — «прэсвольчнейшай штуковины»).

Не ўсведамляючы вось гэтага, іншы раз малады, нявопытны перакладчык, хаця ўвогуле і здольны ў паэзіі чалавек, ускладае на сябе ношу не па плячу — бярэцца за пераклад вялікага, геніяльнага твора сусветнага значэння. Бярэцца, не валодаючы пакуль што дастатковай культурнай творчасці, ведамі і літаратурным вопытам, неабходнымі для выканання такой труднай — мастацкай задачай. Каб пры такіх магчымасцях рашыцца на падобнае, патрэбна несумненна смеласць асобага роду, імя якой — неразуменне: прастадушнае неразуменне, таго, што перад тэбай не звычайны твор, якіх мноства, а геніяльны шэдэўр, адно з найвялікшых тварэнняў мастацкай культуры чалавецтва.

Мала карысці, калі чалавек, які свае ўласныя вершы піша на прымітуўным узроўні, невыразнай, неахайнай і нават малалітвісьменнай мовай, бярэцца за пераклад еўрапейскай і сусветнай класікі. Чытаць пасля чытае і здзіўляецца: «Які ж гэта класік, сусветна прызнаны паэт? Гэта ж слабы вершатворца!» Дакладна так, як мне сказаў калісьці пра вялікага Купалу адзін туркменскі калега, пазнаёміўшыся з паэзіяй нашага класіка па нейкім даўнім рускім выданні, кельска складзеным і яшчэ горш перакладзеным. У падобным выпадку, калі гаворка ідзе пра імя, што складае гонар і славу нацыі, адказнасць перакладчыка асабліва вялікая, бо нікому не дадзена права гонар і славу іншага народа прыніжаць. Вялікае павінна заставацца вялікім — на якой бы мове яму ні давалася прапіска.

Мне здаецца, што ў нашай перакладной гаспадарыні мы больш за ўсё нясе́м страты тады, калі карыстаемся паслугамі людзей выпадковых, «заўсёды гатовых» выканаць заказ і капечне ж усядных — якія «пераклаляюць» з усемагчынай моў, не ведаючы ніводнае. І наадварот, найбольшыя поспе-

хі і дасягненні там, дзе паэт-перакладчык даўно і моцна звязаны з якой-небудзь адной літаратурай (бывае, і з дзьвюма-трыма, асабліва, калі мовы блізкія між сабой). Па майму перакананню, гэта і ёсць той найлепшы варыянт, да якога трэба імкнуцца і які трэба лічыць нармальным, хаця, зразумела, могуць быць і адхіленні ад яго і нават вельмі цікавыя. Так, іншамоўная паэзія, да якой звяртаецца паэт-перакладчык, цвіліна займаць у яго творчасці і ў яго жыцці вялікае месца. А сама краіна трэба, каб была для яго блізкай і роднай. У ім павінна гаварыць кроўнае цікавасць да яе лёсу,

да жыцця яе народа, да яе культуры, мастацтва і літаратуры. Вядома, гэта прыходзіць не адразу. Але аднойчы ён адчуе і зразумее, што яго глыбока хвалюць усё, чым жыве гэты край і народ. Зразумее па тым, з якой прагнасцю ён пачаў накідацца на газеты, часопісы і кнігі адтуль, з якім нецярпеннем стаў чакаць адтуль навін, якіх нераўнаддушна стаў успрымаць усе падзеі ў літаратурным жыцці, у жыцці і лёсе сваіх шматлікіх сяброў — паэтаў і пісьменнікаў яго «другой радзімы». Я ўпэўнены, што гэта і ёсць нармальнае самаадчуванне паэта-перакладчыка ў адносінах да краіны, паэзію якой ён перакладае. Усё ў ёй павінна ўспрымацца ім як **сваё роднае** — і поспехі, і няўданы, і радасці, і засмучэнні. Такое самаадчуванне для перакладчыка зусім неабходнае, калі ён думае працаваць у гэтай галіне сур'езна, а не паміж іншым. Паўтараю: гэта прыходзіць не адразу. Гэтаму спрыяюць гадзі працы, напружаных намаганняў па авалоданню мовай і азнаямленню з літаратурай, культурай, бытам і жыццём народа.

Наша савецкая паэзія ведае нямала прыкладаў такой трывалай сувязі, вернай шматгадовай дружбы паэтаў-перакладчыкаў з паэзіяй братніх рэспублік і замежных краін. Але мне хочацца спаслацца на прыклад, для беларускага чытача мала вядомы, для мяне ж — асабліва пераканаўчы. Расказ пра гэта я пачну з невялікага адступлення мемуарнага характару.

Гэта было гадоў дзесяць назад у Сафіі. Побач са мной па шэрых пільтах тратуараў ішоў паэт і чытаў на памяць балгарскія вершы — самых розных паэтаў розных часоў, асабліва ж — балгарскіх класікаў. Чытаў спачатку на балгарскай мове — трохі спяшаючыся, не вельмі турбуючыся пра артыстычнасць, але — не збіваючыся і не памыляючыся ў вымаўлен-

ні, і тут жа, адразу, прапашоўваў: «А цяпер паслухай, як гэта гучыць на Украінскай...». І гэтак жа на памяць, і гэтак жа спяшаючыся чытаў тыя ж самыя вершы на Украінскай. Дзесяткі вершаў, урыўкаў з паэм, народных песень... Прызнаюся: я быў ашаломлены. К канцу нашага доўгага гульніня пачынаўся Сафіі я глядзеў на свайго Украінскага лабраціма і з захапленнем і з зайдраццю... На наступны дзень я падзяліўся сваім адкрыццём з балгарскім сябрам. Ён заўсміхаўся:

— Так, Мітка ў гэтым сэнсе з'ява ўнікальная. Наўрад ні хто з нас, балгар, ведае на памяць столькі балгарскіх вершаў, колькі ведае ён, украінец. Пачні пры ім дэкламаваць больш-менш вядомы верш Любога аўтара і калі ты раптам спатыкнешся, забудзеш — ён тут жа табе падкажа наступны радкі...

Дык вось Мітка, як яго ласкава называюць на балгарскі лад сафійскія сябры, — гэта паэт Дзмітро Белавус. Роўна дваццаць гадоў творчага жыцця (заўважу ў дужках — самых лепшых гадоў, калі чалавек у росквіце фізічных і духоўных сіл) ён прысвяціў балгарскай паэзіі, перакладам і прапагандае яе на Украіне. І дваццаць гадоў ён самаахвярна працаваў на ажыццяўленне сваёй запаветнай мары — выдаць на роднай мове вялікую анталогію балгарскай паэзіі. І калі гэты час наступіў — натуральна, яму было даручана складанне двухтомніка і рэдакцыя перакладаў. Але Белавус не толькі складальнік і рэдактар — яму ж належыць і каля паловы ўсіх перакладаў у анталогіі: ні мала, ні многа — 313 вершаў! Як выдатны знаўца Балгарыі, яе гісторыі культуры, ён жа з'яўляецца аўтарам вельмі грунтоўных, уважлівых і добрасумленна зробленых заўваг. Анталогія атрымалася — выдатная, і канечне ж дзякуючы перш за ўсё творчаму подзвігу гэтага паэта, даўняга і вернага сябра Балгарыі. Дарэчы, у мінулым годзе перакладаў Белавуса з балгарскай адзначаны Дзяржаўнай прэміяй імя Максіма Рыльскага.

Мастацкі пераклад асабліва пераканаўчы — хачу гэта падкрэсліць — якраз і бывае тады, калі паэтычны талент спалучаецца ў ім з глыбокім засваеннем самога духу іншамоўнай паэзіі, абаяраецца на дасканалы веданне мовы, быту і культуры народа. Пры такой умове ў перакладной кнізе паэзіі нельга будзе знайсці слядоў рамесніцкага стаўлення да перакладу, слядоў працы змушанай, прыкрай (о, як гэта забойча для паэзіі, калі прытом перакладчыка водзіць не патхненне, а халоднакроўны разлік: трэба!). А трэба, каб у такой кнізе паэзіі дыхала атмасфера высокапашаноўных, любобных адносін паэта-перакладчыка да творчасці сваіх іншамоўных калег, атмасфера, у якой як быццам чуецца голас самога сумлення: «Гэта вершы маіх адзінаверцаў, папалечнікаў і сяброў, яны пудоўныя, і я не магу іх перакласці абы-як».

## ПЛЮСЫ І МІНУСЫ АДНАГО ВЫДАННЯ

(Зананчэнне. Пачатак на стар. 5).  
матэрыялу і фундаментальнасцю.  
У чацвёртым нумары звяртае на сябе ўвагу перш за ўсё публікацыя доктара гістарычных навук М. Улашчыка. Яна прысвечана падрабязнаму гістарычнаму і тэа-сталагічнаму аналізу знойдзенай аўтарам «Кронікі...», перапісанай

у 1750 г. у Краснаярску з нейкага паўночна-украінскага арыгінала канца XVII ст. Аднак, на думку аўтара, у аснове аднаго з раздзелаў гэтага арыгінала ляжаў летапіс, створаны магчыма, у Слушку ў пачатку XVII ст.  
Багаты фактычны матэрыял выкарыстоўвае доктар гістарычных навук Я. Мараш у артыку-

ле, прысвечаным гісторыі цікавага помніка беларускай архітэктуры XVII ст. — касцёла і кляштарна св. Брыгіты ў Гродне. Такі сінтэз — мастацказнаўчае даследаванне на шырокім гістарычным фоне — дазваляе ў нейкай меры ўбачыць помнік вачамі сучаснікаў, для якіх гэтае збудаванне навіна чыста функцыянальна,

«жывы» характар.  
Рэдакцыя «Помнікаў...» удзяляе шмат увагі на старонках свайго бюлетэня пытанням гісторыі рэвалюцыйнага руху ў Беларусі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, гісторыі мірнага сацыялістычнага будаўніцтва. З агульнага аб'ёма 4-х нумароў (каля 240 старонак) амаль 100 старонак прысвечаны менавіта гэтай тэматыцы.  
Агляд гэтых публікацый — асобная вялікая

тэма для размовы. Нам жа, з пазіцыі проста зацікаўленага чытача, хацелася б адзначыць некалькі найбольш запамінальных артыкулаў. Сярод іх работы, пабудаваныя на выкарыстанні архіўных матэрыялаў, як, напрыклад, артыкул, прысвечаны І з'езду дэпутатаў Заходняга фронту (№ 3), публікацыі, звязаныя з памятнымі месцамі рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы ў Брэсце, Віцебску, Баранавічах.

Рамкі газетнага артыкула не даюць магчымасці больш падрабязна спыніцца і на многіх іншых дастаткова цікавых работах, якія прысвечаны пытанням этнаграфіі Беларусі.

Хочацца пажадаць рэдакцыі паспяхова пераадоляць цяжкасці і больш увагі (г. зн. — месца) аддаваць буйным навуковым публікацыям.

**Р. БАРАВОЙ, гісторык.**

Ю р ы ю  
БАГУШЭВІЧУ-60



Сёння пісьменніку Юрыю Багушэвічу спаўняецца 60 год. У сувязі з гэтым праёбленне СП БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Георгій Канстанцінавіч! Сярдэчна вішваем Вас са слаўным юбілеем — 60-годдзем з дня нараджэння. Вы прыйшлі нялёгкае, але цікавае і змястоўнае жыццё. Вучыліся ў Мінску на рабфаку, запанчалі педінстытут Імя М. Горькага, у гады Вялікай Айчыннай вайны былі ў дзеючай арміі — спачатку салдатам-аўтаматчыкам, а потым журналістам. Прайшлі пераможны шлях да сцен Берліна, у якасці армейскага карэспандэнта пабывалі ў Карэі і Кітаі.

Як пісьменнік Вы заявілі аб сабе яшчэ ў 1938 годзе, надрукаваўшы ў газеце «Советская Белоруссия» сваё першае апавяданне. Пасля вайны часцей сталі з'яўляцца Вашы творы, прысвечаныя разнастайным тэмам жыцця савецкіх людзей. Вы няблага прайшлі сябе як дзіцячы пісьменнік. Ваша апавесць «Побратимы» аб дружбе савецкіх і нямецкіх дзяцей знайшла шырокае чытача. Вашаму перу належаць кнігі прозы «Дрэва дружбы», «У гарадку над Нёманам», «Дырэнтар ядлёнай школы». П'еса Ваша «Сябры» (у сааўтарстве) была пастаўлена тэатрам Мінска, Кіева, Адэсы. З вялікім веданнем справы і душэўнай цензурой Вы пісалі гісторыю Мінскага аўтазавода і завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Прыемна адзначаць, што Вы актыўна ўдзельнічаеце ў грамадскім жыцці пісьменніцкай арганізацыі, заўсёды мы Вас бачым у добрым настроі.

Жадаем Вам, дарагі Георгій Канстанцінавіч, доўгіх гадоў жыцця, радасці, творчага натхнення.

Рэдакцыя штодзённіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае Георгію Канстанцінавічу шчасця ў асабістым жыцці, здзяйснення ўсіх творчых задум.

на дабрату не мае права», — у вуснах паэта не выглядае рытарычным.

Але для А. Бачылы характэрна не толькі яднанне з прыродай. Паэт паказвае прыроду ва ўспрыманні нашага сучасніка, чалавека другой паловы дваццатага стагоддзя: «Яму хоць трохі прыпыніцца б, наслухацца журчання рэк, спакою траў... дык не — імчыцца, імчыцца, маторны век».

Хвалююць вершы паэта аб каханні, аб чалавечым шчасці. Ён не гаворыць аб шчасці наогул, аб нейкім адцягненым эфемерным шчасці. Для А. Бачылы шчасце — рэальнае пачуццё, якое ён умее бераччы і цаніць:

Бывае — западае клавіш,  
Няўжо ж — давай яго ламаць?..  
Бо, што зламана, — не прыставіш,  
А на зламаным — як іграць?  
За боль не дакарай дакорам,  
Жывое хутка замывае.  
Бо нават перасохлы парак  
Спяраша дыміцца — потым рве.

Мне наогул здаецца, што «Белы бярэзнік» (я маю на ўвазе вершы зборніка) — гэта, перш за ўсё, кніга інтымнай лірыкі. Вядома, творы аб каханні не складаюць большасці ў ёй. Але ўсе яны напісаны на такім уздыме пачуцця, у іх такая чысціня гучання, што астатнія вершы — нібы толькі спеасаблівае абрамленне любоўнай лірыкі, нягледзячы на тое, што многія з іх, безумоўна, і арыгінальныя, і цікавыя, асабліва вершы пра вайну, да ўспамінаў пра якую зноў і зноў вяртае паэта «суровая памяць».

Не раз і не два накіроўвае свае думкі паэт да адказнасці жывых перад памяццю загінуўшых:

«І хоць двойчы ніхто не жыве на Зямлі, вы і смерці самай не зманілі. Не маглі — замест вас пехта іншы б упаў. Не маглі — побач з вамі і іншы той падаў...» Здаецца, не новая тэма, але ж якое высокае гучанне!

І зусім ужо адкрытай паўстае перад намі душа паэта, калі ён ўспамінае, як плё жаваранак над перадавой: «А ты звінеў — і звонкі твой званочак нам заглушаў далёкі гул гармат...»

Чытаючы гэтыя радкі, міжволі даруеш аўтару і празмерную рытарычнасць, што не-не ды і прабіваецца ў некаторых вершах, і творы, у якіх ён паўтарае самога сябе...

У жыццёвым аптымізме А. Бачылы, мне здаецца, хаваецца аснова яго сённяшніх і будучых поспехаў.

Анатоль АЗРУЦІН.

ПАЧНУ з апошняга ў кнізе твора. З «Паэмы вяртанняў». Раблю гэтак таму, што яна, здаецца мне, стане прыкметнай вехай не толькі для творчасці Алеся Бачылы, але і для ўсёй беларускай паэзіі.

Аб чым гэты твор? Сама назва тлумачыць — аб лёсе тых нашых землякоў, хто пасля вайны вымушаны быў паехаць у іншыя раёны краіны, дзе не было разбурэнняў. Ва ўсім вінавата вайна. І хоць падзеі адбываюцца ў па-

Нягледзячы на тое, што жонка па загаду мужа на вачах у вяскоўцаў вяртае сала назад, па хатах папаўзлі плёткі. Плёткі распускаюць тыя, «каму маёр «пагрэцца» не даваў». І ўсё ж ад гэтага не лягчэй, бо «не кожны ж мог у гэтай мешаніне сам зразумець, што праўда, што хлусня». Паэт, вядома, на баку маёра, але ж «лягчэй змагацца за чужыя душы, цяжэй сваю ў нападках бараніць...». Яшчэ адзін ча-

«...ШТО ВЕЧНА РОДНІЦЬ  
З РОДНЫМ КРАЕМ»

слывасны час, яна нябачна прысутнічае на кожнай старонцы твора, яна, пакінуўшы «замест вёсак — голяя прагаль», зрывае з месца Кацярыну, Васіля і старую бабу Хіму, забраўшы ў іх сыноў.

Жыццёвая пазіцыя аўтара, які сам прайшоў франтавымі дарогамі — у разуменні тых, хто ў галодныя пасляваенныя гады пераехаў у Казахстан.

...які затрымацца тут яны маглі?  
На чым было трымацца той любові,  
Што некалі прыноўвала навек?  
Даруй зняможаным і не лаві на словы —  
Ад слоў не будзе сыты чалавек.

З вялікай псіхалагічнай сілай выпісвае А. Бачыла і вобраз былога маёра-франтавіка, што стаў інструктарам райкома. Яму, чалавеку крышталёнай чысціні, тут, бадай, яшчэ цяжэй, чым на вайне:

Лягчэй было на фронце, як маёру:  
Бо, стоячы ў анопах, у вадзе, —  
Усё ж ты бачыў, дзе ён, страшны вораг.  
Куды страляць. А тут ён, тут ён — дзе?

Такі чалавек не можа прыняць «пачастунак» — сала, якое кладаўшычк употай адважвае ягонай жонцы.

А. Бачыла. Белы бярэзнік. Вершы і паэма. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1976.

лавок павінен пакінуць родныя мясціны...

Там, у далёкім стэпе, у герояў паэмы ёсць амаль усё — і хата, і добры дастак у ёй. Але чамусьці «маўчыць і пудзіцца» бабу Хіма, не па сабе Кацярыне. Родная зямля кліча гэтых людзей да сябе.

Толькі ў родных мясцінах чалавек можа быць на-сапраўднаму шчаслівым — такая галоўная думка твора. Ключ да разумення жыццёвых пазіцый не толькі герояў, але і самога аўтара, даюць, мне здаецца, наступныя радкі:

Няспелае — дачасна не выпельваць,  
Не абрываць да горнай праўды ніць,  
І чорнае знароку не абельваць,  
І белое з намерам не чарніць.

Як і ў ранейшых зборніках А. Бачыла і на гэты раз захоўвае вернасць большасці «сваіх» тэм. Ён і зараз вострасучасны, і вядома фармулёўка Б. Пастарнака: «Позняя вездэ, да ў траве, нужно только нагнуться и взять ее», — бадай, найбольш дакладна характарызуе творчую манеру паэта, які адчувае сябе сваім сярод «жывой сімфоніі» векавой дубровы, дзе «пра маладосць пяюць бярозы, пра вечнасць — хмурыя дубы», не стамяюцца вучыцца ў прыроды ўменню жыць, дабраце. Афарыстычнае выслоўе: «Хто сам не творыць дабраты —

ПАЧУЦЦЁ МЕРЫ

«Нібы луску, усю з сябе здыму слоў драбязу і дробных спраў паспешнасць», — гаворыць В. Іпатава ў вершы, які адрывае кніжку. Словы шмацазавязваючыя і сказаныя яны неадарма.

Паэтэса імненца пераадолець драбнатэм'е і апісальніцтва. Творы яе пранізвае адчуванне велічы быцця, навізны і прыгажосці свету. І разам з тым, — шкадаванне аб нявечнасці чалавека, яго няўменні часам суразмерыць свае ўчыні з вечнасцю: «Горка, не хапае, не хапае ні часу, ні ўмення на гады, на вечнасць...» В. Іпатава гаворыць аб той нябачнай «повязі», з якой лучаны ўсе мы з тымі, хто быў да нас. Яе крэда — жыць з вострым адчуваннем гэтай «повязі» і вялікай грамадзянскай адказнасці не толькі за сённяшні дзень, але і за мінулае, і за будучае. Тады толь-

В. Іпатава. Парасткі. Лірыка. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1976.

кі будзе сапраўдна чалавечнасць, калі «... не згубішаму — а заплачаша, не прапуюшаму — а забаліць».

Ахвотна зяртаецца яна і да гістарычных імён і сюжэтаў. Іменна ўзвышэнне над мінулым дае ёй права нанова «судзіць і быць судзімай». Так «судзіць» яна Хрыстафора Шэйнера, чалавека, які «значна раней за Галілея адрыў плымы на сонцы», але не меў грамадзянскай мужнасці сказаць уголас аб сваім адрыцці.

Мужнасцю Інараў і Галілеяў, мужнасцю першаадкрывальнікаў рухаецца ўперад гісторыя, таму ўвагу паэтэсы прыцягваюць фігуры рамантычных, трагічных, з моцнымі пачуццямі, такіх, напрыклад, як няня Ганна Рагнеда, шукальнік залатога руна Ясон.

Творы В. Іпатавай — споведзь душы мужнай і чулай. Геранія рашуча адмаўляе заспакоенасць, ціхую плынь жыцця: «Абмінаючы віроў імклівае», можа, сам становішся бядней».

Рамантычная ўзбуджэнасць пачуцця, высокая патрабавальнасць, нават пэўны максімізм у адносінах да сябе і да іншых яна правяляюцца ў інтымных вершах, дзе «кожная сустрача — быццам першая. А расстанне — быццам назаўжды». Сэрца лірычнай гераніі напоўнена «вечна новай прагай неўміручага і прычасцем да глыбіні жыцця». Для вершаў характэрна рамантычная адкрытасць, высокі «болевы парог».

Празмернасць невыносная любві!  
Вяршыні, дзе разрэджана павоетра!  
І стогнам адклікаецца ў крыві  
Неадчувальны быццам подых ветру.  
І стогнам адклікаецца ў душы  
Не ў час, не ў меру сказанае слова.

Паэтэса не прымае бясколернасці, неакрэсленасці, палавінчатасці: «То не крыніца, што слякотай выпіта, то не святло, што гасне пры начы».

Праўда, калі-нікалі пачуццё меры падаодзіць аўтара і яна схіляецца да меладраматызму (вершы «Панідаю цябе — хай магма...», «Падалі зоры ў аўтобусны лян»), А іншы раз не знаходзіць свайго слова, каб выказаць высокую пачуцці. Тады з'яўляюцца ў яе вершах і згубленыя «ад шчасця звонкія ключы», і «славуты» паром, на якім ужо многія паэты «адплывалі ад шчасця і тугі», і ноч, што «ў росах палашча плацце», і бпроза, што «вясной у карагодзе кружыць» і г. д.

Увогуле, імненне быць арыгінальнай часам прыводзіць да вобразаў уяўна-прыгожых, надуманых. Напрыклад: «На шляхі пазнання ляжа ветам вецер у нентаравай расе», «Прарастае ў ятраным сне корань пакрыўлены плакуну», «Прыходзіць жывая абвестка (?) тваёй немаўляльнай душы!»

Ёсць у зборніку і вершы, дзе В. Іпатава паўтарае даўно вядомыя і збытыя матывы, не знаходзячы для іх новага, уласнага вырашэння. На наш погляд, найбольшага поспеху паэтэса дасягае там, дзе гаворыць пра

сваё заповітнае, перажытае, дзе за словам і вобразам зяртаецца да народных крыніц. Некалькімі штырхамі, самымі простымі і цікімі, па-народнаму звычайнымі, аўтар стварае ў вершах «Вясна», «Маці», «Дождж» і інш. цікавыя і запамінальныя вобразы. «Вярба чарнае ў вушка наташка», — так, напрыклад, гаворыць паэтэса пра набліжэнне вясны.

На фальклорных матывах, на песеннай народнай інтанацыі пабудаваны вельмі цікавыя вершы, «Алельна! Човен твой на беразе», «Чуйнае». Ні гучных слоў, ні высокіх страстей няма ў вершы «Той дзень». Проста, задуманае расказвае аўтар пра непаўторны дзень жыцця, напоўнены каханнем і шчасцем.

У адной з рэцэнзій на першую кнігу паэтэсы «Раніца» гаварылася, што «зярятна паэзіі» В. Іпатавай прарасце, бо «яно не кволае» і ў «надзейнай раллі». Сёння на паэтычным надзеле яе — добрыя парасткі. Лепшыя вершы зборніка вышчуюць сабой добры выспяванне.

Тамара ЧАБАН.  
в. Жарнасці,  
Полацкі раён.

Сцяпан ГАЎРУСЁЎ

# ВЫСОКІХ ДУМ БЯССОННАЕ СВЯЧЭННЕ



Рамонкавы хлопчык,  
у джунглевых травах па плечы,  
Ты пырхаеш зранку  
у красках нахштальт матыля.  
Спагадны да ўсіх,  
ты яшчэ не баішся сінечы  
І сочыш з увагай  
за сытым гудзеннем чмяля.  
Напіўшыся мёду,  
глядзіш, як сярдзітыя васы  
Пікіруюць дружна  
на душны прыземлены сад.  
Як джаляць пякуча яны!

А ёсць бамбавозы,  
Што рокатам чорным  
бацькоўскі хіснуць палісад.  
Даверлівы хлопчык.  
Ты ціхім заходзішся плачам,  
Размажаш па шчоках  
пацёкі слязы, як смалы.  
А ёсць яшчэ гора,  
што бліскае джалам гарачым —  
Гарластых гармат,  
а не сосен нагрэтых ствалы.  
І краскі счарнеюць,  
ты чуеш планеты дрыжанне.  
У свеце разгойданым  
тупат шалёны каня.

Праз попелу дым  
і ўздыбленых коней іржанне  
Праз спалены луг  
бяжыць столькі год хлапчання.  
Бяжыць ён у сне,  
схаладнелы ад ліпкага поту,  
Да цёмных крыніц,  
што крывёю братэрскай кіпяць.  
Кашуля — як ветразь.  
Хто меў нелюдскую ахвоту

Яе бессардэчна  
і гэтак навечна напяць?  
А недзе пад ветрам  
гайдацца выносістым пальмам,  
Сланам шукаць засень,  
дзе дыхаць у спёку лягчэй.  
А можа, і там,  
пад бязлітасна-грозным напалмам,  
У попел рассыплюцца  
яблыкі спелых вачэй?

Хітраспляценню з'яў шукай  
значэння—  
У таямніцы распахнеш акно.  
І вось доўгачаканае яно —  
Прадвызначэнне.

Зямнога шара мудрае вярчэнне  
Нябачнае вядзе верацяно.  
І тэ нам не на саван палатно—  
Прадвызначэнне.

Высокіх дум бяссоннае свячэнне  
Настойліва сцвярджае нам адно:  
Не зазіраць у ядзернае дно—  
Прадвызначэнне.

У горне веку пройдзем  
ачышчэнне  
І скажа пакаленне не адно:  
У тым, што ў свет з'явілася яно —  
Прадвызначэнне.

Прыцішся затоена — пушча начная рагоча  
Грымасай бяскроўнай даўно ачуняўшых  
галін.  
Пры месячным бляску аддаць невядомцу  
не хоча  
Бяроз беластволых, дубоў і кашлатых ялін.

Блішчаць у нябёсах патроны блішчастыя  
зорак,  
Туман калыхнецца за шлюбнай лягчэй кісяі.  
Навошта ў кішэні абмацаваць маленькі  
сцізорык? —  
З арэховых палак для мёртвых не трэба кіі.

Туды не дайсі і ім, дзе стынуць магільныя  
пліты.  
Дзе вецер схіляе апоўначы вечны агонь.  
Прыгледзься і ўбачыш, што месячным  
бляскам абліты,  
З іх кожны табе падае па-сяброўску далонь.

Ох, як ім апрыкрылі цёмныя нетры-засовы,  
Як хочацца ўбачыць ім яснага сонца святло.  
Ды ў лесе смяюцца брыдотна-вухастыя  
совы,  
Ды нешта блішчыць, нібы саркафагнае  
шкло.

Заходзіцца смехам бяскрыўдны балоцісты  
гномік,  
Ды, крок твой пачуўшы, сцішаецца. Што?  
А гэта з нябыту ўстае у абрысах знаёмых  
Рагатая каска — нячыстая пачвары гняздо.

Купаюцца лябёдкі —  
Равесніцы мае.  
І сорам іх дрыготкі  
Спякотна абдае.

Нязваныя глыбіні  
Даходзяць да грудзей.  
І ў досвіткавай плыні  
Трывога саладзей.

Кужэльныя карункі  
Лазовага лісця.  
Шчаслівыя дарункі —  
Бяссмертнага жыцця.

Ніхто красы не бачыць,  
Што вораг не пажаў.  
Навучацца аддзячыць  
Таго, хто не спужаў.

А сэрца так хмялее,  
На вуснах — гарката.  
Бялюткія лілеі.  
Крынічная вада.

На цесным двары — сярод беллага дня —  
Убачылі дзеці жывого каня.

На гумавых колах — адна любата —  
Падвёз іх дзядок — з пам'яло барада.

Усмешкі шчасліва вакол зіхацяць —  
Здаецца, калёсы паўсюль тарыхцяць.

І ў небе, хоць воку яны не відны,  
Грымяць капытамі наўсцяж табуны.

Дажджынкамі шыбы абмыла,  
Скразняк паласнуў цераз двор,  
Сцямнела, і даль задыміла —  
Ішоў упрысядку віхор.

Гарох абтрасаў і арэхі,  
Расплёскаў вымоіны луж.  
Сарваў залацістыя стрэхі —  
Прымерыць сабе капялюш.

Узяўшыся ўбокі, зазыўна  
Свістаў, аж цямнела трава  
І сыпаў блішчастыя грыўны  
З пустога свайго рукава.

Гусей распалохаў чародкі,  
Пускаў пыл у вочы густы.  
Ад той маладзецкай чачоткі  
Валіліся вобзем платы.

Вяршынямі сосны гудзелі,  
Калышачы сонмішчы зор,  
І сцішана людзі глядзелі  
Туды, дзе схаваўся танцор.

Мёдам чмяліным веюць лугі.  
Чаіца ные — кі-гі ды кі-гі.

Бронзава стынуць шаломы стагоў.  
Плешча барвоваць зары  
з берагоў.

Сіняй смугой разышліся касцы.  
Кожнага дом — на чатыры вянцы.

Чуецца з неба гудзенне чмяля.  
Ходырам ходзіць нямая зямля.

Чаіца, крылы студзі ля вады—  
Можа, на ёй адшукаеш сляды.

Дубовы жар шклянога адвячорка  
Кідае медны водбліск на камлі.  
Ад сіверу наклонутая зорка  
Пабліскае званочкам у галлі.

Лістоту ў трубка круціць і марозна  
Бялеюць перадрошныя імхі.  
Сцямнелы вецер пройдзецца і — грозна  
Раздзьмухае кавальскія мяхі.

Зара ірдзіцца ў далечы закатнай,  
Цішэе хрупкіх ценяў мітульга.  
Прыслухаешся — скурай сырамятнай  
Парыпвае нябачная дуга.

Плыве з імшар туману калыханне,  
Нібы табу павольны, і да дня  
У лесе чутна цяжкае дыханне  
Сівога крутабокага каня.

Дарожку прыкмячай маладзікову,  
Пакуль нальецца золак малаком.  
Тады і дзяцел звонкую падкову  
Заб'е сваім блішчастым малатком.

Нячутны і ціхі, як любай дыханне,  
Ён сеяўся. Яркія вясёлкі цвілі.  
І нечым падобны ён быў на каханне,  
Блакiтны сняжок на ёсновам галлі.

Высокага сонца касцёр языкаты  
У нетрах лясных прабіваў бальшакі.  
Ступіць бы з каханай пад тыя аркады,  
Цяпло адчуваючы шчырай рукі.

Снег цяжкасцю чыстай наструньваў галіны,  
Карункі вясельныя ўвысі сплятаў.  
І сонца прымеркла. Як гоман пчаліны,  
Між дрэў насцярожаных шум нарастаў.

Усё загайдалася. Ветрам дыхнула —  
І рыпнулі суха цяжкія камлі.  
Галіны прыгнула, пасля скаланула,  
Нібы дакрануцца хацелі зямлі.

Да раніцы самай крышыла-ламала —  
Абломкі сустрэць было суджана дню.  
Каб шчасце ў абдымках сваіх нас трымала—  
Патрэбна вучыцца насіць чысціню.

**Е**Н ЖЫВЕ на вельмі шумнай вуліцы, дзе днём і ноччу равуць велізарныя «кразы» і «мазы», сакочуць, нібы лупяць з буйнакаліберных кулямэтаў, няўрымсліва жалезныя конікі — матацыклы, скрыгочуць трамвай, вішчаць тармазы, — якраз пад вокнамі міргае над вулічным перакрываўнем, пазірае то лагодным зялёным, то насцярожаным жоўтым, то трывожным чырвоным вокам светафор. А жыве ён тут амаль дваццаць год!.. Таму я ўзрадавана пачынаю проста з парога:

— Сяргей Сцяпанавіч, паслухайце! Сёння ў Саюзе пісьменнікаў гаворка была пра вас, каб вам кватэру памяняць, каб вы пераехалі куды ў Зялёны Луг, дзе вокны можна хоць сабе і насцеж адчыніць — на лес, у цішыню, у птушыныя галасы! Наша пісьменніцкае начальства кажа: няхай піша заяву, пастараемся даць яму новую кватэру. Так што...

— Я хіба прасіў, каб за мяне хадзілі? — перабівае ён ціха. — Скардзіўся каму? З чаго ты ўзяў, што мне тут кепска?

І ён усміхаецца сваёй заўсёды крыху сарамлівай усмешкай.

— Дык жа шумна, Сяргей Сцяпанавіч!..

— Спакойна толькі на тым свеце, браце. І досыць на гэтую тэму. Каб я больш і не чуў пра кватэру. Давай лепш чай піць!

Голас хоць і ціхі, але швэрд.

Пазней, калі я ўсё ж паспрабую пераканаць яго, што трэба яму перабрацца дзеля здароўя ў зацішны раён, ён разалуецца і скажа, што гэта было б нахабствам — патрабаваць новую кватэру ў той час, калі ёсць яшчэ людзі зусім без кватэр.

— А я тутка адзін у двух пакоях, нібы буржуй які!..

Спрачацца з ім на гэты конт немагчыма. Ён заўсёды адыходзіць убок там, дзе замнога мітусні, дзе віруюць самалюбствы, дзе больш тлуму, чым справы. Ён ніколі не адыходзіў і не адыходзіць убок там, дзе ад чалавека патрабавецца мужнасць, сумленнасць і дабрага.

Біяграфію сваю ён расказвае ў вершах.

**Ох, жыццё, жыццё!..**  
Ян ты мяне вярэдзіла,  
Штуматала,  
Тралала,  
Нідала:  
Якія пастні на маім шляху ставіла!..

**Кпіла,**  
Пасміхалася,  
Салодкія хвіліны — горыччу прыпраўляла,  
Раны мае соллю пасыпала;  
Дні і ночы, ў словы пералічыла,  
А цяпер, налі час мой прыцямей,  
А смутак мінулы і радасць мінулае

**У нейкі дзіўны сплаў знітаваныя,**  
Засталася усмешка,  
Горная і лясная усмешка,  
Ці не занадта ты любіла мяне, жыццё!

Толькі ў вершы, у слове сваім пятычным не ўтрымаўся ён ад папярка жыццю. Дый то, самі бачыце, як глыбока схаваў ён гэты свой папрок, гэты ўздых душы, гэты міг слабасці Міг слабасці, поўны затоенай сілы — сілы добра, сілы чалавечнасці. У вершы гэтым няма ніводнага слова няпраўды: жыццё сапраўды і вярэдзіла яго, і штуматала, і тралала, і кідала.

Так, за кожным радком прыведзенага вышэй верша — тое, што было слязою, потам, крывёю, горам, а — «сляза заўсёды горкая, а пот — саломы, а кроў — чырвоная, а гора — чорнае». Гэта таксама яго словы — з другога верша. І з іх, з вершаў, пачынае выстрайвацца нарыс жыцця гэтага выдатнага паэта і чалавека —

Сяргея Дзергая. Бо расказваць звычайнай жыццёвай прозай ён ні пра што не хоча. Ва ўсякім разе, пра тое, што тычыцца яго самога.

Памятаю, пасля святкавання дваццацігоддзя Перамогі заходжу да яго, бачу: на століку ляжаць дзве чырвоныя каробачкі. Адкрыў адну — там медаль «За адвагу», адкрыў другую — там юбілейны медаль.

— Сяргей Сцяпанавіч, гэта вашы?

— Мае, — смяецца сарамліва. — Вось, уручылі ўчора...

Мы ў той час даўно ўжо былі знаёмыя, гадоў дванаццаць,



# Я Г О ВОГНЕННАЯ СЦЯЖЫНА

але толькі згледзеўшы гэтыя медаль даведаўся я, што Дзергай Сяргей Сцяпанавіч быў у час Вялікай Айчыннай вайны падпольшчыкам у Гомелі, гаспадаром явачнай кватэры. Колькі мы з ім да гэтага гаварылі пра вайну, колькі я наракаваў яму пра сваё партызанства!.. А ён слухаў уважліва і пра сваё — маўчаў. І зрабілася мне, памятаю, сорамна перад ім. І дагэтуль сорамна. Які я быў хвалько!.. І перад кім!..

Цяпер ён тое-сёе расказвае пра сваю вайну, пра сваё на ёй месца. Расказвае, як на пачатку яе апынуўся ў Гомелі — у Мінску жыць яму было нельга: апынуўся ў Гомелі, горадзе мала знаёмым яму, дзе не было ні радні, ні сяброў, ні знаёмых. І дзе, як толькі пачалася Вялікая Айчынная вайна, як толькі надыйшла неўзабаве фашысцкая акупанцыя, радзей аказаўся ўвесь горад — радзей па крыві, якую адразу пачалі выпускаць з людзей-акупантаў; радзей быў і той стары, дзевяностатагодвы яўрэй, у якога Дзергай здымаў вугал, і той рускі хлопек, што жыў па суседству, і беларускія жанчыны-салдаткі... Ён быў частынкай народа, кропелькай хвалі снегу, роспачы, нянавісці. Не вагаўся ні хвіліны — з кім быць, з кім ісці.

Праз многа год пасля вайны ён расказаў пра акупацыю ў вершы які так і называецца: «Акупацыя». Я хачу прывесці яго далкам, бо гэта — адзін з самых лепшых у беларускай і чагоў у савецкай паэзіі вершаў пра Вялікую Айчынную вайну, верш, напісаны самою Памянюю, верш-сведка. Яму і слова ў гэты дзень — дзень яшчэ адной гадавіны нашай Перамогі!.. Паслухайце, ветэраны, паслухайце юныя!

**Святло згинула раптам...  
Цемра не падпаўзала**  
спакваля,  
Не падыралася заввоглымі,  
Не засыдала наперад змрок і цені.  
Цемра — паглынула,  
Невідучая яна углядалася:  
Што там, яшчэ бліскае надзея ў вачах?  
Глухая, яна ўслуховалася:  
Што там, яшчэ б'ецца сэрца жывое?

**Нерухомая і важкая,  
Яна намагалася прасягнуць усюды,  
Нават у каморні нашага мозгу;**

**Немая і гугнявал,  
Яна выла сірэнамі,  
Глушыла выбухамі,  
Высыла мёртвыя словы,  
Янім не дадзена было ўзысці.  
Белая бяроза стаяла пашчапанал.**

**Раса ў полі — высахла,  
Жытні колас — асыпаўся,  
Голад звіў гняздо ў нашым чэраве,  
Мінулае было так далёка,  
Што цяжка было яго ўспомніць.**

**Будучыня... Замест яе была Вера.**

**Да мэты ішлі наўпрасты  
Абмінаючы дзяцінства,  
Юнацкасць, старасць.**

Другі — крочыў назіркам ззаду. Я застаўся сам-насам са сваім сэрцам. А яно ўсё мацней — біла, біла, біла... аж пакуль... Ноч грывнула выбухам. Трое зрабілі сваю справу».

— Сяргей Сцяпанавіч, раскажыце хоць адзін эпізод з часоў вайны. Як у Гомельскім падполлі было? Што бы менавіта рабілі?

— А, кінь, браце! Мала табе гэтай вайны!.. Што пра мяне гаварыць? Мне ўвесь час шапчавала. Есці не было чаго, дык на немца напароўся, які мне за сто пяцьдзесят марак прадаў цэлы мяшэчак каменя-

мог — ні тады, ні ва ўсякі іншы раз, бо цяжкая хвароба — туберкулёз пазваночніка — яшчэ ў раннім юнацтве пібы закавала яго ногі ў кайданы, пакінуўшы яму толькі запаленыя крокі!..

**Праехаць вельмі лёгка  
ці прайсці  
Шашой асфальтавай  
за плынню руху,  
Але  
як цяжка часам нам брысці  
Па вогненнай сцяжыне  
духу.**

«На вогненнай сцяжыне» — так і называецца том яго выбраных вершаў і паэм, які зусім нядаўна выйшаў у свет з нагоды сямідзесяцігоддзя Сяргея Сцяпанавіча. Сямідзесяцігоддзе, праўда, будзе толькі ў верасні, але кніжка паспела ўжо

— Чаму адзін том, Сяргей Сцяпанавіч? А дзе ж вашы пераклады? Гэтулькі перакладаў, божа мой! І якіх!.. Чаму б вам не ўключыць было ў гэты другі том «Гражыну» Міцкевіча «Бацьку зачумленага» Славацкага? Польскія, рускія, украінскія вершы? Гэта ж багацце — такія пераклады.

Ранейшая, разгубленая крыху, сарамлівая усмешка.

— Хто ж яго ведаў... Неякі няёмка было два тамы прасіць? Што я, класік які?..

Ну што ты будзеш з ім рабіць? Паслухае, што яму гавораць, пакруціць галавой, прыцісне плячо да вуха, прамаўчыць. Дый то скажаць: сціпласць не вопратка, сціпласць — гэта светапогляд. Мудрасць сумленых, этыка глыбока інтэлігентных людзей.

Жыццёвы і творчы подзвіг С. Дзергая нікому не кідаецца ў вочы, ён, Сяргей Сцяпанавіч Дзергай, не навязваецца людзям, не клянцее ў любові да іх. Ён іх проста любіць. І радуе.

**Я такі, як і ты, як другі...  
Чалавек, што жыў і трапеца,  
Можа, л і зусім не благі,  
Можа, добры якраз чалавечка,  
Можа, трэба часамі ўлічыць  
Акалічнасці — гэта і тое,  
Бо ў нас і маўчыць і крычыць**

І пранялае і святло.

Ён, як зорка, якую не адразу знойдзеш на зорным небе. У вочы кідаюцца перш за ўсё некалькі самых яркіх, але гэтыя зоркі першай велічыні толькі разам з больш сціплымі складаюць веліч, прыгажосць і гармонію нябеснага купалу. Да таго ж мы ведаем, што ў іншых сціплых зорак зорнае рэчыва ў мільёны разоў больш важнае, чым у раздутых гігантаў, мы ведаем, што, скажам, зіхаценне каметы — зіхаценне абалонкі пастаты. Дзергаў верш рэдка бывае бліскучым, затое ён амаль ніколі не бывае пустым.

**Была сум агорне, змога,  
А дзень за днём — паўзе значы...  
Куды мне бегчы ад сябе самога?  
Не, ад сябе самога не ўцячы!  
Ты канаш мне: «Пані»  
дзівачыць  
І лепей смеяся, а не плач!  
Не можаць свет пераначыць,  
Дык сам сябе пераначы!  
А яні сябе пераначыць?  
Калі ў табе таксама свет?  
І для цябе ён столькі ж значыць.  
Яні блзменнасць, яні сусвет!  
І можа, ісічна ў гэтым  
І мэта — ў вечнай барацьбе  
Твайго маленькага свету  
З тым, што не змесцім у себе?**

«Ён жыў на вельмі шумнай вуліцы, але, відаць, яму проста неабходна, каб побач імкнуліся некуды машыны, каб трамвай праносілі на дугах сіня маланкі, каб у вокны, нібы хвалі ў ілюмінатары адважнага касера, біліся галасы людскога патоку.

— Сяргей Сцяпанавіч, да якога напрамку належыце?

— Да напрамку жыцця, дарагі мой!..

І працягваецца жыццё, яго вогненная сцяжына, сцяжына змагара, чалавека, паэта!  
— З днём Перамогі вас, Сяргей Сцяпанавіч!

Валянцін ТАРАС.

**Дня не было:  
Дзінныя ілюматы разбегліся,  
Распаўзліся,  
Прытліліся,  
Баючыся напомиць аб сабе.  
Ночы не было:  
Чародна румовых сноў  
Скінула зграй**

**Шэрых, чорных,  
Яны вылі і хапалі за горла,  
Жыцця — не было,  
Але не было і смерці,  
Быў — дух ператвораны ў**

**Мужнасць нараджала герояў,  
Помста нараджала герояў,  
Надзея нараджала герояў,  
Крыўда нараджала герояў,  
Смутак нараджаў герояў,  
Адчай нараджаў герояў,  
І толькі здрада — нараджала**

**Яны пладзіліся і самі сябе жэрлі,  
Мы замкнулі свае вусны на замон,  
Дзе схаваны ключы, — не ведалі самі,  
Не хацелі ведаць, не жадалі ведаць,  
Быдо — не адамкнуць той замон**

**Ні крывей, ні жалезам,  
Дарэмна здрада падбірала ключы і адмычкі,  
Мы пільна ахоўвалі тапніцу,  
Тапніцу жыцця,  
Мы хавалі яе ў нетрах**

**Мы хавалі яе на папільшчы спаленай вясні,  
Мы хавалі яе ў зруйнаваных гарадскіх мурах,  
Мы хавалі яе ў сваім сэрцы...  
І калі ўжо нічога не засталася**

**Нічога! —  
Мы перадавалі яе ў іншае сэрца,  
А самі падалі на зямлю,  
Раскінуўшы рукі крыжам,  
На адзінае імгненне,  
Сонца працінала цемру,  
Мы глядзелі на яго,  
Глядзелі ўжо не прымружваючы вачэй.**

**Лёгка паміраць,  
Лёгка паміраць,  
Адчуваючы  
Сваю думасць,  
Сваю веліч,  
Сваю Праўду.**

Майстра рыфмы, яе, можна сказаць, віртуоз, ён напісаў «Акупацыю» белым вершам таму, што інакш пра гэта і немагчыма было напісаць. Гэтак жа, як і «Трое ўначы» маглі быць напісаны толькі белым вершам. — «Трое ўначы», гэты гравюрны малючак рэзкім і трапяткім у той жа час пяром.

Хто яны — тры ўначы? Чалавек, Мужнасць і Страх, Чалавек і яго спадарожнікі на дарозе на заданне Але — «мае спадарожнікі пакінулі мяне Першы — знік дзесьці наперадзе.

чыкаў для запальнічак. А ты ж ведаеш, якое гэта багацце было! Я тыя каменчыкі на хлеб мяняў, на бульбу. Сам еў і хлопцам даваў. А то яшчэ раз пашанцавала: здабыў я кавалек нейкага дзіўнага канату, нейкага таўстога шпура з тэатральнага відаць, рэквізіту. Гэты шпур ці канат быў неяк зроблены з дробнага бісеру — накалупаю жменю бісерынак і мяняю на тое, што можна з'есці. Во які спекулянт быў!..

— І ўсё-ткі ў вас медаль «За адвагу». Не ўсім жа давалі!.. Мне цікава ведаць: за што вы яго атрымалі?

— От дзівак чалавек! За што! Дык жа на самім медалю накрэслена за што!.. За адвагу!.. За тое, што я вершы пісаць адважваюся пасля Купалы і Багдановіча!.. Бо нешта я не помню, каб я ў час вайны чада адважны быў. Хутчэй наадварот. Адночы прачнуўся ноччу ў сваёй каморцы ад жаху, які яшчэ ў сне мяне ахапіў. Яшчэ ў сне я пачуў, што немцы за сценкай-гергечуць у суседзяў злева, і ў суседзяў справа таксама гергечуць. І пад вокнамі гергечуць. А ў мяне пад абоямі — лістоўкі, нумары падпольнай «Звязды»! Шыбеніца, калі знойдзеш. Спаліць? Па-першае, шкада, рука не падыймаецца, па-другое, як заўважаць, што ў мяне дым з коміна ідзе, адразу здагадаюцца, што я нешта-спаліў забароненае. А так, можа, яшчэ і не знойдзеш. Стаю, паміраю са страху, а яны ўсё не ідуць да мяне і не ідуць. Тут я здагадаўся нарэшце, у чым справа. Дом каля самай чыгучкі стаяў, зышоў нейкі спыніўся, чакань доўга, салдаты мерзлі і пабеглі грэцца ў хаты, у наш дом таксама. Ну, а мая каморка якраз пасярод, яны да яе не дайшлі — у бліжэйшых дзвярэй падаліся. Ды хоць бы і зайшлі, звычайныя салдаты — не гестапа, не паліца. Чаго ім пад «боі лезці? Аднак страху напароўся!..

Ён смяецца ажно слязіну лускае, а я думаю, што каб здарылася тады гестапа альбо паліцыя, каб прыйшлі яны на яго душу, ён бы і ўцячы не

Анатоль Мікалаевіч Тычына, якому 11 мая спаўняецца 80 год,—перш за ўсё майстар калярвай лінагравюры. У гэтай тэхніцы ён стварыў змястоўныя лісты, што ўваходзяць у мастацкі летапіс Мінска. Ён — адмысловы майстар кніжнай графікі, майстар экслібрыса. А яшчэ — стварае гуашы, пастэлі, шматлікія натурныя замалёўкі. Многія з яго натуральных замалёвак набылі сёння вартасць каштоўных гістарычных дакументаў з жыцця Мінска і рэспублікі.

арыгіналы ў Трацякоўцы. Малады мастак гарнуўся да такіх індывідуальнасцей, як Уладзімір Паўлінаў. Некаторы час нават наведваў заняткі ў студыі Паўлінава ў Маскве. Аднак, пазнаёміўшыся з работамі Анатоля Тычыны і пераканаўшыся, што яны самастойныя і спелыя, кіраўнік студыі заявіў: «Вам у мяне няма чаго рабіць...» І параіў ісці самастойным шляхам. Самастойнасць жа і спеласць маладога мастака выявілася і ў тым, што ён здолеў узяць лепшае з

Іменна шырокая мастакоўская эрудыцыя Анатоля Тычыны штурхала яго на разнастайныя эксперыменты ў розных галінах творчых заняткаў. Вартыя ўвагі і яго мастацтвазнаўчыя даследаванні ў галіне гісторыі беларускага экслібрыса, з якімі мы мелі магчымасць пазнаёміцца зусім нядаўна.

Варта сказаць яшчэ вось пра што: мастак заўсёды чулы да пульту часу. Нездарма мастацтвазнаўца П. Герасімовіч у пасляваенныя гады падкрэсліваў

цам красы беларускіх рэк і азёраў, песняром адмысловых рытмаў рачных портаў, паэтам будняў воднага транспарту.

Неяк Анатоль Мікалаевіч зазначыў: — Да колеры мяне прывёў Вадзім Фалілеў. Тэхнічна ж аснасціў — Ілья Скалоў.

Так, сапраўды, уважлівае вывучэнне мастаком здабыткаў гэтых выдатных майстроў савецкай графікі было творчае. «Каларыт» сваіх лінагравюр Анатоль Тычына ўмеў падпарадкаваць дэлікатна абранаму вядучаму тону, які гучыць мякка, лірычна. Асабліва гэта датычыць лепшых лістоў серый, прывесчаных Мінску і водным шляхам рэспублікі, а таксама нядаўніх лістоў, прывесчаных новабудовам сталіцы, спорту, авіярамонтнікам.

Выразна акрэслілася ў графіцы Анатоля Тычыны і тэма архітэктурнай спадчыны. Спачатку яна прысутнічала ў асобных замалёўках, затым знайшла ўвасабленне ў серыях эстампаў.

Ён не пакідае на выстаўках эксперыментальнай работы. А іх у яго шмат. Уражвае пастаяннае абнаўленне, неўтаймоўнае жаданне шукаць новае. І столькі жывога, непасрэднага паучыцца ў работах, якія па розных прычынах застаюцца незавершанымі, але красамоўна сведчаць пра напружанасць пошуку!

Ён любіць прастор, рытм сучаснага горада. Знешне ўсё ў яго гарадскіх краявідах спакойна. Але ўнутраная напружанасць жыцця горада быццам прарываецца праз гэты знешні спакой.

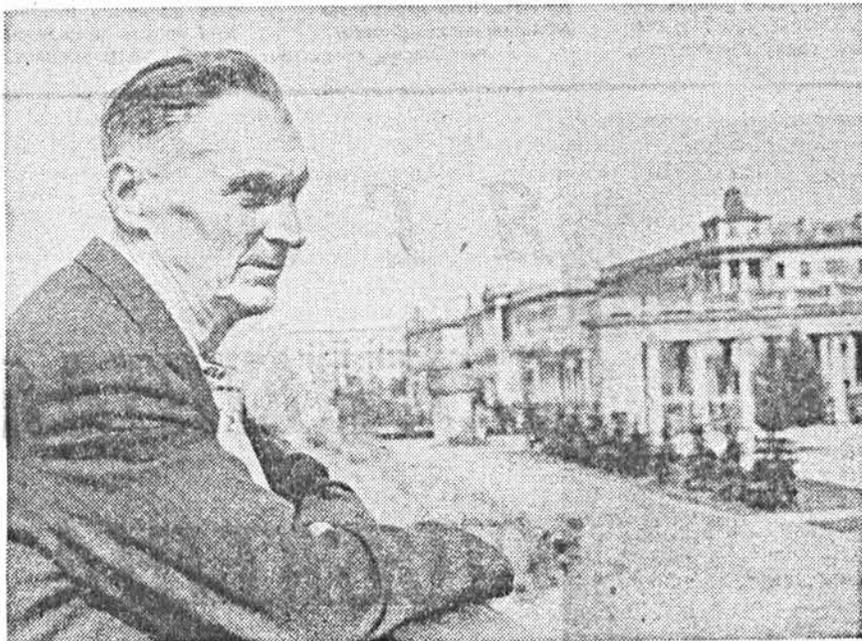
Анатоль Тычына актыўны не толькі ў творчасці, але і ў грамадскім жыцці. У свой час ён доўга быў кансультантам па афармленні гарадскіх свят, працаваў у розных музеях рэспублікі, пасля Вялікай Айчыннай вайны аддаў нямала сіл музею Вялікай Айчыннай вайны. А колькі цікавых выставак параджаецца па яго ініцыятыве! Што ж датычыць развіцця беларускага экслібрыса, дык тут яго арганізатарская і мастацтвазнаўчая дзейнасць — сапраўды незаменная!

Анатоль Тычына працягвае працаваць над серыямі графічных лістоў, якія вызначаюць асноўныя кірункі яго творчасці. Збірае матэрыял для новых твораў — эцюды, замалёўкі, эскізы. Даследуе гісторыю беларускага экслібрыса. Піша артыкулы пра асабныя з'явы мастацкага працэсу на Беларусі ў перадавае гады. Актыўна ўдзельнічае ў разнастайных выстаўках у рэспубліцы і далёка за яе межамі. Творчая няўрымсліваць мастака — здаўляючая!

Трэба яшчэ дадаць, што ў розныя перыяды творчасці Анатоль Тычына працаваў і ў сцэнаграфіі, і ў жывапісе алеем. Але ў адным артыкуле пра ўсё не раскажаш. Хацелася, перш за ўсё, падкрэсліць значэнне творчасці Анатоля Тычыны як мастака неспакойнага, творчага таленту, які на ўсіх этапах развіцця мастацтва нашай рэспублікі ўносіць у яго свой прыкметны ўклад. Як мастака — патрыёта, грамадзяніна.

Уладзімір БОЙКА.

# ВЕ-ТЭ-РАН



Між іншым, якраз на аснове шматлікіх дакументальных замалёвак Анатолем Тычынам створана калярвая лінагравюра «У разбураным горадзе», прысвечаная адной з трагічных старонак гісторыі Мінска, зруйнаванага фашыстамі. Тут праз драматычны сюжэт разбуранага і спаленага ворагамі горада мастаку ўдалося перадаць тэму неадольнасці жыцця, непахіснасці савецкага чалавека ў самых цяжкіх выпрабаваннях.

Шчырае замілаванне да разнастайных праў штодзённага жыцця мастак пранёс праз усё жыццё — і яно дае яму магчымасць адкрываць і выяўляць высокую пэзію нашых будняў, даступную толькі ўсхваляванаму воку і сэрцу.

Ужо ў дваццатыя гады распачынае Анатоль Тычына свой летапіс Мінска, над якім працуе і па сённяшні дзень. Сёння мы бачым, што графічныя серыі Анатоля Тычыны «На водаправодна-электрычнай станцыі» (1925) і «Вагонны пэж» (1927) — узор адмысловай распрацоўкі новай для тагачаснай маладой графікі тэматыкі.

Тычына яшчэ ў дзяцінстве пазнаёміўся з добрымі рэпрадукцыямі твораў М. Дабужынскага, а пазней вывучаў іх

вопыту Паўлінава, каб падпарадкаваць гэта лепшае якасна іншым матывам творчасці — звязаным з рэчаіснасцю, народжанай Вялікім Кастрычнікам. Менавіта гэтая арыентаванасць, данасаваная да сацыяльна значнай тэматыкі, народжанай рэвалюцыяй, трывала спалучаная і з апораю на традыцыі нацыянальнага мастацтва Беларусі, многае тлумачыць у творчай індывідуальнасці мастака. Падарожнічаючы па беларускіх вёсках, Анатоль Тычына стварае не толькі этнаграфічныя лісты — тэматычныя і дэкаратыўна-арнаментальныя кампазіцыі, але і (не без уплыву Янкі Купалы) вывучае новыя рысы жыцця нацыі. Дарэчы, разам з Янкам Купалам ён едзе на Палессе — у славу тую камуні імя Беларускай вайскавай акругі. Мастак стварыў цікавую вокладку да маладнякоўскага выдання Купалавай «Малы лова» (1927), адмыслова падышоў да паэмы выдатнага песняра «Над ракою Арэсай» (1934).

Анатоль Тычына адным з першых беларускіх мастакоў атрымлівае ўсесаўзнае і міжнароднае прызнанне: ён прымае ўдзел у Міжнароднай выстаўцы кніжнай графікі ў Лейпцыгу ў 1927 годзе, а ў 1928 яго экслібрысы экспануюцца ў Ленінградзе.

«актуальнасць, надзённасць» творчасці Анатоля Тычыны, яго «пошукі ўласнай мовы, уласнага почырку і сваёй тэмы ў мастацтве». На кожным этапе развіцця беларускага савецкага мастацтва творчасць Анатоля Тычыны выклікала і выклікае пільную зацікаўленасць і гледача, і крытыкі.

Што ж датычыць пасляваенных яго выставак, дык яны ўвачавідкі пераканалі, што мастак добра ведае ўнутранае жыццё сучасніка — працоўнага чалавека. І гэтае веданне не магло не адбіцца на змесце яго твораў, дзе вядучы матыв — свяджэнне актыўнай ролі чалавека на Зямлі, так і на форме — шырокаму гледачу, даступнай самаму спрощанай. У знешняй сціпласці выяўленай мовы Анатоля Тычыны выяўляецца высакародная стрыманасць паучыцца, якая лейтматывам праходзіць праз усю яго творчасць.

Адметны лірызм асабліва відавочны ў яго сапраўды паэтычным гіме прыгажосці беларускіх водных шляхоў — асобнай старонцы творчасці мастака. Яго смела можна назваць летапісцам Дняпра і Сожа, Прыпяці і Арэсы, летапіс-

## ПАЧЫНАЛЬНІК БЕЛАРУСКАЙ МУЗЫЧНАЙ ФАЛЬКЛАРЫСТЫКІ

Сто гадоў назад, 3 мая 1877 года, нарадзіўся адзін з выдатных пачынальнікаў беларускай фалькларыстыкі, збіральнік беларускіх народных мелодый Антон Антонавіч Грыневіч.

Пры гэтым імені паміць вяртаецца да пэўнай восні 1922 года. Вільня, Віленская вуліца, 12. Памышанне таварыства беларускай школы, дзе тады працаваў сакратаром і жыў Грыневіч. Да яго мяне, шаснаццацігадовага юнака, толькі што прынятага ў нядаўна адкрытую Віленскую кансерваторыю, прывялі, каб пазнаёміць з «дзядзькам Антонам», як ласкава звалі Грыневіча беларусы ў Вільні. І зараз да

драбніц памятаю невялікія пакойчыкі, жалезны локат з сямніком пры сцяне, пасярэдзіне стол з паперамі, некалькі табурэтак. А ў куце — разбэраны стос нотных рукапісаў, Гаспадар гэтага пакойчыка, барадаты дзядзька з доўгімі сівымі валасамі, са старамодным, з дужкай, лям у Чэхаву, пенсіз, вышэй сярэдняга росту і моцнага складу, на першы погляд нагадваў Стасаву (выглядаў гадоў на шэсцьдзесят, хоць было яму тады толькі сорак пяць). Можна, таму, што горбіўся і быў сівы.

Прыняў мяне Грыневіч вельмі ветліва і, даведаўшыся, што вучуся на курсе тэорыі кампазіцыі,

сказаў словы, на якія я нітол не забываўся і не забудуся:

— Табе трэба добра ведаць нашы народныя мелодыі. У іх невычэрпная крыніца меладыйных і канструктыўных, вельмі арыгінальных вартасцей. Запрашаў наведвацца адвечорнамі, кажучы: «Можна, пазнаць характар беларускіх напеваў і я табе памагу?»

Час не дазваляў часта адвечваць дзядзьку Антона, але ўжо як удалася забегчы да яго, то гутаркі цягнуліся да позніх гадзін. Падчас гэтых гутарак Грыневіч нямаля успамінаў аб сваёй працы ў Пецярбурзе, і з таго пачуцця выгатаў воб-раз самаахварнага эн-

тузіста народнай песні. Ураджэнец багатага народнага песнімі Падзвіння, Грыневіч змалку палюбіў родныя напевы. Будучы ад прыроды музыка адораным, ён адчуваў характэрна і непаўторную адметнасць беларускага меласу. Вось таму, калі ў 1906 годзе з'явілася сацыяльнае запатрабаванне на беларускія песні, Грыневіч самааддана становіцца ў рады збіральных народных мелодый. Але тут жа адчуў недахоп патрэбнай для гэтага сур'ёзнай падрыхтоўкі. Не памагла ні наяўнасць прыроджанага абсалютнага слыху, ні тое, што, спяваючы ў розных хорах, ён вывучыў ноты і ўмеў сольфеджыраваць. Патрэбна было знаёмства з тэорыяй музыкі. Тады Грыневіч бярэцца за навуку: запісваецца ў так званую бясплатную музычную школу, заснаваную ў Пецярбурзе Балакіравым. У той час ён кіраваў энтузіяст на-

роднай музыкі Ляпуноў. Займаецца таксама прыватным чынам у розных музычных тэарэтыкаў. Між іншым, шмат яму дапамог літоўскі кампазітар Шымкус, які тады быў студэнтам Пецярбургскай кансерваторыі. Апрача таго, Грыневіч многа працуе над самаадукацыяй. Многа чытае, знаёміцца з працамі фалькларыстаў і этнографу Федароўскага, Шэйна, Раманова, Янчука і інш. Ян жа трэба было любіць родную песню, якім трэба было быць патрыётам народнай музычнай культуры, каб не маючы сістэматычнай адукацыі, за пару гадоў амаль саматаўрама здабыць столькі ведаў па тэорыі музыкі, па фалькларыстыцы — асягнуць высокую, можна сказаць, віртуозную тэхніку запісвання мелодый з голасу, на які звычайна патрэбна шмат гадоў!

Дастаткова падрыхтаваны, Грыневіч кінуўся-

рынуўся запісваць песні проста ад саміх вясковых спявачак. Дзеля гэтага ён свае летнія вольныя траціць на аб'езд розных кутноў Беларусі. Найбольш запісаў налі Дзісны. Але ёсць шмат запісаў з-пад Доншыц, з Чашнік, з Сенненшчыны, Случчыны, Навагрудчыны, Лідчыны, Міншчыны і іншых месц. Апрача апублікаваных у пяці зборніках, засталася ў нядаўна знойдзеным яго архіве звыш трысот запісаў, якія рыхтуюцца да публікацыі. На жаль, архіў некамплетны. Каля ста запісаў дагатуль не знойдзена. Ацаніць навуковую вартасць запісаў Грыневіча можна будзе толькі пасля публікацыі ўсяго матэрыялу яго архіва. А там для будучых даследчыкаў — добрая, ускалашаная ніва.

Павел КАРУЗА, былы выкладчык музычнай школы імя Чурленіса. Вільнюс.

**НАПЭУНА**, няма мастака, які б не думаў аб мастацкім працэсе свайго часу і асабістым месцы ў ім. Бо кожнага з нас штосьці радуе, хвалюе ў сучаснай творчасці, штосьці дапамагае нашай рабоце, надае ёй дадатковыя стымулы або, наадварот, адмаўляецца намі. Гэтым разважаннем спадарожнічае галоўнае пытанне: што такое сучаснасць? Што такое гісторыя?

Мне пашчасціла быць сведкам нараджэння новай эры, сведкам першых крокаў станаўлення і развіцця нашага мастацтва, якое нарадзілася разам з Вялікім Кастрычнікам.

Што ж сёння, у год 60-годдзя Савецкай улады, мне ўжываецца найбольш характэрным і надзвычайным у гэтым складаным гістарычным працэсе?

Трэба адзначыць, што нараджэнне мастацкай нацыянальнай школы ў Беларусі цесна звязана з інтэрнацыянальным характарам Кастрычніцкай рэвалюцыі. Вось чаму рускія мастакі М. Керзім, В. Волкаў, М. Эндэ, М. Лебедзева, У. Хрусталёў прынялі актыўны ўдзел у нараджэнні нашай нацыянальнай школы. Віцебская школа з'явілася сваясаблівай кузняй кадраў — з яе выйшлі З. Азгур, А. Глебаў, А. Жораў, Я. Зайцаў, Л. Лейтман, А. Арлоў, І. Ахрэмчык і многія вядомыя майстры пэндзля і рэзца. Іх творчасць ужо тады абаявала на вялікіх традыцыйных рускага рэалістычнага мастацтва.

Я добра памятаю А. Бразера, А. Арлова, Г. Ізмайлава, А. Жораву (усе яны загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны) і, прыязджаючы ў Ленінград і Маскву, часам сустракаюся з М. Керзіным і А. Груба. Усе мы помнім нашага незабыўнага сябра А. Глебава. І на маю думку — гэта яны, скульптары, зрабілі свайго роду творчы падзвіг, заклаўшы асновы беларускай савецкай скульптуры. Яны першымі звярнуліся да нацыянальнай тэматыкі, першымі знайшлі адпаведныя сюжэты вобразаў савецкіх людзей эпохі рэвалюцыі, грамадзянскай вайны і аднаўлення перыяду. Для іх характэрны пошукі манументальных форм, разлічаных на шырокую народную аўдыторыю. Безумоўна, гэтыя дасягненні былі б немагчымымі, калі б самі яны не ўнаследавалі рэалістычных асноў вялікай рускай культуры. З другога боку, іх намаганні наўрад ці сталі б такімі плённымі без сапраўднай дружбы з тагачаснымі настаўнікамі, без сумесных шуканняў новых шляхоў развіцця мастацтва. Усё гэта, як мне думаецца, у сваёй сукупнасці дае магчымасць гаварыць пра першыя крокі станаўлення нацыянальнай школы, з'яўленне першых нацыянальных традыцый у беларускай мастацтве. І сённяшнія дасягненні звязаны з развіццём менавіта гэтых традыцый, памножаных на глыбокую ідэйнасць і народнасць. Я хачу на гэта звярнуць увагу асабліва маладых мастакоў, якія схільны часам лічыць гэтыя традыцыі аджыўшымі. Але без прызнання гэтых традыцый цяжка зразумець усё этапы вялікага шляху, пройдзенага намі за 60 гадоў. Успомніце перадавае перыяд, вынікі якому былі падведзены цэлай серыяй вялікіх выставак. Гэта былі важкія вынікі, бо і да гэтага часу лепшыя работы 20—30-х гадоў лічацца не толькі вехамі ў складаным гістарычным працэсе станаўлення і развіцця відаў і жанраў беларускага мастацтва, але і буйнымі рэалістычнымі творамі вялікай каштоўнасці. 30-я гады — гэта перыяд ажыццяўлення вялікіх творчых задум у галіне сінтэзу ластычнага мастацтва і архітэктуры, у афармленні гарадоў, плошчаў і будынкаў. Беларусь, дарэчы, адна з першых савецкіх рэспублік стала на шлях арганічнага сінтэзу архітэктуры, скульптуры і жывапісу.

Сінтэз мастацтваў, новая тэматыка, сучасная мова пластыкі — гэтыя задачы свайго велічэння прымусілі працаваць, не ведаючы стомы...

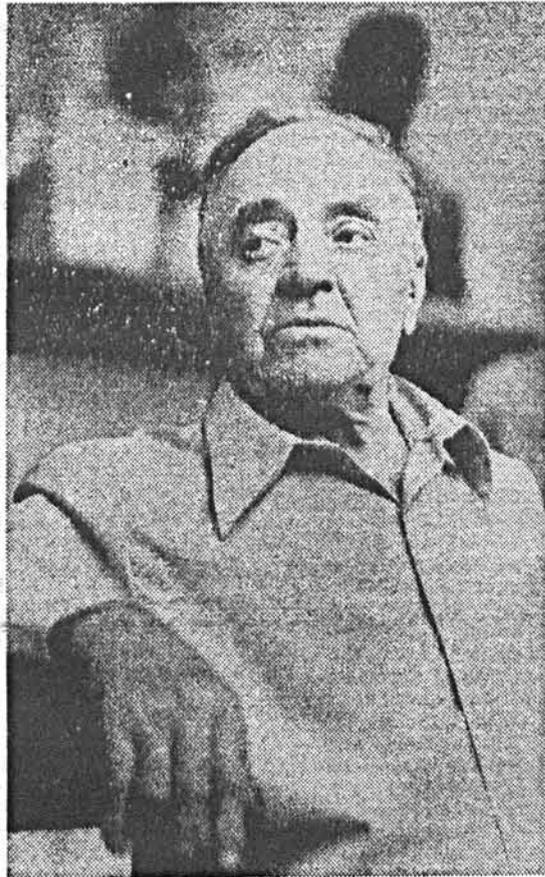
Мне думаецца, што Дом урада ў гэтых адносінах — не толькі сур'ёзны поспех мастацтва, але і этап у развіцці ленинскага плана манументальнай прапаганды. Для работы над афармленнем гэтай забудовы былі прызначаны буйныя майстры, як М. Манізер, М. Керзім, І. Бродскі, а таксама тады маладыя З. Азгур, А. Глебаў, Г. Ізмайлаў, А. Арлоў. З радасцю ўспамінаю, што і мне давялося ўдзельнічаць у гэтай вялікай і адказнай справе. Прызначаю, мяне ў тыя гады менш за ўсё займалі пошукі дэкаратыўнай формы, але палынала прага выказацца ў шматфігурных кампазіцыях. Мне хацелася, каб у іх было чуваць водгулле бітваў, імкнуўся, каб агульным полімерам рэвалюцыйнага ўздыму былі аб'яднаныя ўсе 45 метраў фрыза, прысвечанага духу чалавечтва да рэвалюцыйнага пераўтварэння свету. Фрыз гэты дарагі мне і сёння той шычэрасцю і творчым парывам, які я адчуваў, працуючы над ім. Павінен сказаць, што без вялікай дапамогі, якую нам, дзесячым мастацтва, аказваў тады ЦК Кампартыі Беларусі, мы б не мелі такіх поспехаў літаральна ва ўсіх галінах культурнага будаўніцтва.

Вялікая Айчынная вайна. Суровы і незабыўны этап у гісторыі нашай краіны. Дзесяці беларускіх маста-

коў пайшлі абараняць Радзіму ад фашысцкай навалы. Са зброяй у руках змагаліся яны ў радах Савецкай Арміі, у партызанскіх атрадах, падполлі. Не ўсе вярнуліся ў свае майстэрні, да станкоў і мольбертаў. У баях за свабоду ў росквіце творчых сіл загінулі мае сябры А. Арлоў і А. Жораў, у канцлагерах былі закатаваны А. Бразер і Г. Ізмайлаў. Але нашу культуру, жыццё наша нельга было знішчыць! Наша мастацтва ў гады вайны згуртавала савецкіх людзей, дапамагала абараняць Радзіму. Варта ўспомніць выставку 1943 года «Беларусь жыла і будзе жыць» у Маскве ў Гістарычным музеі і выставку 1944 года ў Траццякоўцы, прысвечаную 25-годдзю БССР, на якой экспанавалася ўпершыню і мой «Мікалай Гастэла».

Успамінаюцца і першыя пасляваенныя гады. Рэстаўрацыя разбураных работ у Доме ўрада. Першыя

**Андрэй БЕМБЕЛЬ:**  
**«РАДЫ, ШТО ЧАСТКУ  
 СВАЁЙ ПРАЦЫ  
 ЗДОЛЕЎ УНЕСЦІ  
 У НАШУ КУЛЬТУРУ»**



заныкі ў Мінскім мастацкім вучылішчы. Утварэнне ў 1953 годзе мастацкага факультэта пры тэатральным інстытуце, у якім я прымаў самы жывы ўдзел. З любоўю ўспамінаю і маіх першых выхаванцаў, якія сёння ўжо маюць сваіх вучняў — А. Анікейчыка, Л. Гумілёўскага, Г. Мурамцава. Іх поспехі мяне радуюць.

Магчыма, я крыху суб'ектыўны і неаб'якавы да выбранай мною сферы творчасці, але асабліва нагрукну, думаецца, нясе ў мастацтве манументальнасць. Манументальнасць з вялікай літары.

60-гадовы перыяд развіцця манументальнай скульптуры яскрава сведчыць пра яе няўхільны рост. Не перавялічваючы скажу, што сёння пачынаецца новы этап у ажыццяўленні ленинскай ідэі манументальнай прапаганды, выразна фарміруецца тое вялікае манументальнае мастацтва эпохі камунізму, пра якое марыў Ленін. Мне думаецца, што мемарыяльны комплекс «Хатынь», манумент «Курган Славы» не выпадаюць шырока вядомы сёння так далёка за межамі нашай рэспублікі. Вось калі манументальнае мастацтва становіцца сапраўды народным!

За апошнія гады было прынята шэраг пастановаў ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР аб развіцці і прапагандзе манументальнага мастацтва ў рэспубліцы, палепшэнню якасці архітэктуры і горадабудаўніцтва. Гэтыя важнейшыя дакументы намоцілі канкрэтныя меры для ліквідацыі недахопаў, якія яшчэ ёсць у гэтай справе, і палепшэння якасці ствараемых манументальных твораў, уключаючы і манументальны жывапіс. Цяпер у рэспубліцы праектуюцца і ўзводзяцца

дзесяці помнікаў, манументаў, мемарыяльных знакаў, сярод якіх і помнік У. І. Леніну для Салігорска, работу над якім я заканчваю. Але трэба будзе нам, манументалістам, зрабіць яшчэ больш для нашага горада-героя, для ўсёй Беларусі ў галіне манументальнай прапаганды, у фарміраванні духоўнага аблічча савецкага чалавека.

Поспехі, дасягнутыя ў галіне манументальнай пластыкі, не тавіны нас заспакойваць. Нашы поспехі — сведчанне нашых патэнцыяльных сіл. Ёсць яшчэ рэзервы далейшага росту! І таму неабходна ісці наперад, наперад і наперад. Толькі трэба, каб не зніжалася адказнасць мастака за вынікі свайго працы. Бо не сакрэт, што існуюць яшчэ «падзелкі» пад выглядам манументальных, мемарыяльных і ўсялякіх іншых рашэнняў, якія не адпавядаюць задачам выхавання народа.

А што народ хоча бачыць у мастацтве? — задаю часам сабе «кантрольнае» пытанне. Тады ў думках устаюць тварэнні, праявы «мастацкімі саветамі» пакаленняў: «Рабочы і калгасніц» В. Мухіна, Ленініана М. Андрэева, рабочыя, сяляне і салдаты І. Шадра.

У чым сіла гэтых твораў? А ў тым, што яны гавораць самі за сябе з дасканалай яскасцю, даказваюць усёй сваёй скульптурнай плошчю і духам, што сіла іх — у праўдзе. Менавіта гэтую праўду і хоча ўбачыць народ у мастацтве. Праўду свайго характэру, праўду сваёй адчуваннаў, праўду чалавечага духу.

Як вядома, працэс папаўнення ў беларускай мастацтве ідзе пастаянна, няспынна, па прынцыпу развіцця і пераемнасці. Але ў нейкі пэўны час колькасць пераходзіць у якасць — і ўзнікае патрэба спыніцца, азірнуцца і падумаць: а што ты нясеш народу, свету? Чым багатае тваё мастацтва, чым цікавае? Якой новай, нязведанай глянню павернецца наша кіруючая рэчаіснасць у табе?

У гэтым сэнсе вельмі важнай для ўсяго нашага мастацтва з'яўляецца пастанова ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю», якая вырашае аб'ектыўную тэндэнцыю і патрэбу жыцця, падтрыманую XXV з'ездам КПСС. «Мы рады, — гаварыў на з'ездзе Л. І. Брэжнеў, — што ўсё больш упэўнена ўваходзіць у жыццё маладое пакаленне нашай творчай інтэлігенцыі. Сапраўдны талент сустракаецца рэдка. Таленавіты твор літаратуры і мастацтва — гэта нацыянальнае багацце».

Саюзам мастакоў БССР накоплены пэўны вопыт работы з маладымі мастакамі. Пастанова, натуральна, узнімае гэтую работу на якасна новую ступень. Клопаты пра тое, якім будзе наша мастацтва заўтра, — праблема не толькі эстэтычная, гэта пытанне вялікай палітычнай значнасці.

Я ўжо шмат гадоў узначальваю кафедру скульптуры ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце. У нас накоплены вялікі вопыт выхавання будучых мастакоў. Яны з'яўляюцца асноўным папаўненнем творчых кадраў сучаснага мастацтва. Што датычыцца маіх выхаванцаў: А. Арцімовіча, А. Веліконова, М. Бельскага, У. Церабуна, Л. Давідзенкі, А. Крохалева, В. Занковіча, Д. Папова, Г. Горавай, Л. Зільбера, Ю. Палыкова, то яны ўжо сёння з'яўляюцца майстрамі, якія добра зарэкамендавалі сябе на рэспубліканскай і ўсёсаюзнай арэне ў галіне манументальнай прапаганды.

Так, моладзь наша працуе шмат і плённа, і ў нечым нават глыбей, чым наша пакаленне, падыходзіць да прыроды, чалавека, бо стаіць на трывалай аснове самых сур'ёзных традыцый, перш за ўсё рускага мастацтва, мастацтва рэалістычнага. І гэта натуральна.

Ці трэба гаварыць, як змянілася жыццё за шэсць дзесяцігоддзяў, наколькі іншым, больш складаным, глыбокім і часам супярэчлівым стаў духоўны свет чалавека. І зразумелыя нашы турботы: ці ўмеем мы ўлавіць гэтыя змяненні? Ці здольнае наша мастацтва быць рупарам думак і пачуццяў свайго часу?

Так здольна. Бо сапраўдны мастак — народжаны сваім часам. І важна ўлавіць дух гэтага часу — стан чалавека, грамадства і мерцае сваю творчасць новымі катэгорыямі, якія адлюстроўваюць зрухі жыцця. Мы жывём у апошняй чвэрці XX стагоддзя — у эпоху інтэграцыі рэвалюцыі і прагрэсу і разам з тым у час, калі ажывіліся змрочныя сілы свету. І мы не можам і не павінны стаяць у баку ад гэтага.

Я думаю — і выдатныя творы мастацтва пацвярджаюць гэта — што галоўнае ў мастацкай творчасці — дух чалавека. Яго сіла і прыгажосць. Яго мужнасць і пшчота Яго мелодыя.

Менавіта гэта, на маю думку, вельмі важна зразумець і раскрыць сёння ў нашай творчасці. Я рады, што часцінку свайго працы здолеў унесці ў нашу культуру. Тыя, каму давядзецца жыць у XXI стагоддзі, азіраючыся назад, будуць ганарыцца мінулым, раўняюцца на стэрэйшае пакаленне і пераносіць у свой час усё лепшае, што створана чалавечым розумам, эпохай.

Запісаў Б. КРЭПАК.

**Ш**ТО кінематографісты скіравалі позірк да творчасці лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР Васіля Быкава — заканамерна. У творах пісьменніка, які піша пра вайну, ёсць тое, што вабіць сёння мастакоў. Глыбокі філасофска-псіхалагічны аналіз паводзін чалавека ў складаных жыццёвых абставінах, калі патрабуецца твай уласны выбар, раскрываецца твая асабістая годнасць. Быкаўскія драматызаваныя апавесці ўпершыню з'явіліся на кінаэкране больш як дзесяць год таму назад («Здрада», «Трэцяя ракета», «Альпійская балада»). Потым да іх далучыліся «Воўчая зграя», «Жураўліны крык» і «Атака з ходу» (апошнія дзве разам са сцэнарыем «На ўсходзе сонца» склалі тэлевізійную трылогію «Доўгія вёрсты вайны»). Беларускія кінематографісты беражліва ставіліся да літаратурнага твораў, з рознай доляй глыбіні, спасцігаючы іх ідэйны змест і вобразы. Прыкметны і страты, хаця ва ўсіх выпадках аўтарам сцэнарыяў паводле апавесцей быў сам пісьменнік.

Сёння творы таленавітага празаіка зрабіліся прадметам увагі не толькі беларускіх кінематографістаў, але і творчых калектываў іншых кінастудый краіны. На экраны выходзяць тры новыя фільмы па яго апавесцях вытворчасці цэнтральных кінастудый — «Ленфільма», імя Горкага і «Масфільма». «Дажджы да святання» і «Абеліск» перайшлі ў кіно пад сваімі назвамі, што сведчыць аб імкненні пастаноўшчыкаў В. Сакалова і М. Яршова, Р. Віктарава як мага дакладней раскрыць ідэйна-сюжэтны змест першаасновы. Паглядзеўшы гэтыя фільмы, я прышла да высаду, што аўтары іх нічым не ўзабагалі практыку экранізацыі. Яны яшчэ раз пацвердзілі, што ілюстрацыйны падыход да літаратурнага твора, нават самага вострасюжэтнага з дакладна акрэсленымі характарамі не прыводзіць да нараджэння новага — кінематографічнага твора. Зусім іншае ўражанне ад экранізацыі апавесці «Сотнікаў». Фільм «Узыходжанне», створаны на яе матывах на кінастудыі «Масфільма», — з'ява асабліва, можна сказаць, прышчэпова важная. Пры гэтым я маю на ўвазе як сам шлях трансфармацыі твора з літаратурнай формы яго існавання ў кінематографічную, так і значнасць заключанага ў ім ідэйна-эстэтычнага зместу.

Аповесць давала магчымасць паказаць сродкамі кіно, якія якасці дазваляюць чалавеку застацца чалавекам асобай пры самых цяжкіх выпрабаваннях — фізічных і маральных. У быкаўскім Сотніку ўвасоблена сіла камуністычных ідэалаў, выхаваных нашым савецкім ладом. Праз гэты лейтмаўт рэжысёр Л. Шапіцька, якая раней ставіла фільмы аб сучаснасці («Сякота», «Крылы», «Я і ты»), працягвае тэму маральных шуканняў. Канфлікты сучаснасці, адлюстраваныя ў тых стужках, перакрываюцца з падзеямі мінулага, што складаюць змест экранізуемай апавесці. У гераіні фільма «Крылы», былой лётчыцы Надзежды Пятрухінай і ў афіцэра, які стаў партызанам, Барыса Сотнікава — шмат агульнага. Перш за ўсё цэльнасць характараў, перакананасць, высокая чалавечая годнасць.

Мне не здаецца колькі-небудзь штучным «асучасненнем» разуменне рэжысёрам зладзежніцкіх апавесці, выказанае ў словах: Сотнікавы патрэбны сёння не менш, чым у гады вайны, бо і наш час патрабуе ад чалавека духоўнага выбару. Зразумела і такое прызнанне, што пастаноўка фільма «Узыходжанне» рэжысёр і ўся здымачная група разглядалі як самы зур'ёзны экзамен на грамадзянскую і творчую спеласць. Такі падыход не абвешчаны толькі на словах, а выражаны эстэтычна, у аўтарскай канцэпцыі, узроўні мыслення і пачуццяў, мастацкім ладзе кінаапаздання. Пераемнасць пакаленняў мае ў фільме дакладнае сюжэтна-вобразнае выражэнне: у сцэне пакарання Сотнікаў бачыць хлопчыка ў будзёнаўцы, які нібы прымае ад яго запавет.

Раней В. Быкаў сам перабраў свае апавесці ў сцэнарыі. І не адважваюся на рашучыя рэканструкцыйныя захады. Ад апавесцей адсякаліся «другародныя» падрабязнасці, што было першым крокам да прыкметных на экране страт. Яны менш адчуваліся ў «Альпійскай баладзе» і «Доўгіх вёрстах вайны» і больш відэавочныя ў «Воўчай зграі».

У выпадку з «Сотнікавым» пісьменнік цалкам даверыўся кінематографістам. Аўтары сцэнарыя Ю. Клепікаў і Л. Шапіцька, рэжысёр Л. Шапіцька і аператар У. Чухноў вельмі адказна паставіліся да гэтага даверу. Яны імкнуліся перанесці на экран драматызм і многамернасць першаасновы. І разам з тым не трымаліся яе «літары». Яны шукалі кінематографічных эквівалентаў глыбіні сэнсу і вастрыні канфліктных сутыкненняў. У імя гэтага ішлі на рызыкоўныя абмежаванні. Так кінематографісты адмовіліся ад быкаўскіх рэтраспекцый, якія ў апавесці ігралі істотную ролю ў характарыстыцы галоўных герояў — былі паказаны вытокі, пачатак тых якасцей, якімі потым раскрыліся Рыбак і Сотнікаў. Тут была небяспека пакінуць герояў без пераканаўчых матывіровак, што не менш важна, чым дасягнуць пругкасці і лаканізму апавядання.

## УЗЫХОДЖАННЕ ДА СВАЁЙ ВЫШЫНІ.

Экран пацверджае, што аўтары знайшлі сродкі кампенсацыі кампанентаў, якія яны не змаглі ўзяць з апавесці. Выбар акцёраў, трактоўка вобразаў, закадрава і ўнутрыкадравая атмосфера, падтэкст, выяўленчая структура сцэны і эпізодаў такія, што за канкрэтнымі паводзінамі адчуваецца другі, глыбінны план бытавання герояў. А галоўнае тое, што і тут, у экранных сюжэтных паваротах (яны ў асноўных момантах адпавядаюць тым, што былі ў апавесці) дастаткова сэнсавых і псіхалагічных змен, каб перадаць дыялектыку характараў, іх рух у накірунку да праўдзенага вызначэння пісьменнікам рыс (можа, толькі «пераход» Рыбака з адной якасці ў другую патрабаваў большай абгрунтаванасці).

У фільме, напрыклад, няма эпізодаў пра тое, як Сотнікаў быў камбатам, артылерыстам, як да апошняга сарада змагаўся яго разлік, як загінулі таварышы, а ён трапіў у палон і быў сведкам мужнасці сівога пакалецачага палкоўніка, якога потым немцы расстралілі. З экрана не гучыць думкі-развагі Сотнікава аб сэнсе жыцця, якое ў «дасканальным людскім грамадстве...» стане катэгорыяй-абсалютам, мерай і цэлай усяго, пра «духоўныя магчымасці», якія часам непадуладныя «ніякай самай парозлівай сіле». І ўсё ж многае з таго, што фарміравала Сотнікава як чалавека і воіна, адчуваецца на экране ў паводзінах героя, напружаным духоўным яго жыццём, якім жыве ў сюжэтных акалічэннях малады артыст Барыс Плотнікаў. Для яго роля Сотнікава — не толькі першая ў кіно, яна — ягоная на ўнутраным стану, воблік, арганічнасці пачуццяў. Тут не проста трапны рэжысёрскі выбар выканаўшы складанай ролі, а дакладнасць бачання вобраза героя, завершанасць яго канцэпцыі. Як часта нестае нашай рэжысуры менавіта канцэптуальнасці ў паказе чалавека, у раскрыцці яго экраннага лёсу. Тады вобразы вырашаюцца «па-эпізодна» і на экране прадстаюць супярэчлівымі, незавершанымі. Без драматургіі і рэжысуры ролі самы таленавіты выканаўца не здольны правесці дакладную і адчувальную лінію ўзыходжання або падзення героя. Рэжысёр Шапіцька загадзя выкрэсліла гэтую лінію адносна Сотнікава і Рыбака і раскрыццю яе падначаліла дзеянне і вобразны сродкі фільма. Галоўную мэту яна дакладна сфармулявала ў самой назве. У слове «Узыходжанне» заключана шмат сэнсавых адценняў. Галоўны з іх я разумею як філасофскае і мастацкае адлюстраванне шляху Сотнікава да сваёй чалавечай вышыні, а Рыбака — нізкасці. Кожны з іх меў свой парог магчымасцей. І спачатку не было бачна, на якой вышыні ён знаходзіцца — як гэта звычайна і бывае ў рэальнасці.

Амаль да палавіны фільма Сотнікаў замкнёны і хмуры. Рыбак жа гаваркі і

вынаходлівы, нават лагодны і чулы. Апошнімі зрыятамі і патронамі дзеліцца з Сотнікавым, аддае яму свой шалік, бачачы, што той у сваім старэнкім шынялю і пілотскі зуб на зуб не трапляе. І са старцам абыходзіцца не так катэгарычна, як Сотнікаў. Але ўсё гэта пакуль дэталі, праз якія не-не ды прарвецца нешта іншае — незадавальненне тым, што хворы Сотнікаў марудна ідзе, што шапку сабе не здабуў, а потым гэтае раненне... Ды і наогул не любіць ён хадзіць «на такіх заданні, дзе трэба рашаць усё самому». Схаваная за знешнімі рысамі чалавечасці маладушнасць, трусасць Рыбака ўвачавідкі праяўляюцца ў сцэне на гарышчы хаты Дзёмчыхі, калі ён не вытрымаў напружання моманту і ўзняў рукі ўгару перад паліцэйскімі. Выканаўца ролі артыст Уладзімір Гасцюхін з гэтага часу ўжо не тоіць разгубленасць Рыбака, яго па-

кутлівае пошукі магчымасці ў што б там ні стала выжыць. Трапіўшы ў палон да паліцаў, ён мысленна ўяўляе сабе ўцёкі. І тут жа дранцее, амаль фізічна адчуваючы пагоня, ён падае, прашыты аўтаматнай чаргой... Сцэны гэтыя дадзены напільвам і ўнікаюць двойчы — калі паліцаі вязуць Рыбака і Сотнікава ў турму і калі ён шукае выйсця пасля таго, як сам дапамагаў узводзіць Сотнікава на шыбеніцу.

Гранічнай напружанасці дасягае кінаапазданне ў сцэнах допыту, пайдныка Сотнікава з Рыбакам і следчым паліцэйскім Партновым (артыст А. Саланіцын). Зняможаны пасля жорсткага катавання Сотнікаў разумее, што на жыццё падзеі няма. Засталося адно: вытрымаць, з часцю выканаць свой абавязак чалавека, воіна, савецкага патрыёта. Ён хоча і Рыбаку дапамагчы захаваць чалавечую годнасць, не здрадзіць сабе і Радзіме. У фільме гэта паказана без штучнага падкрэслівання, а як натуральны для Сотнікава ўчынак і разам з тым момант выяўлення яго натуры. Пераканаўшыся, што гэта немагчыма, бо здрадніцтва ўжо адбылося. — Сотнікаў збірае апошнія сілы, каб з гневам адштурхнуць ад сябе Рыбака. Сотнікаў, як і мы, глядачы, разумее, што — здрадніцтва Рыбака ад бяззліваасці, ад няздольнасці зразумець, што ёсць нешта большае, чым выжыць. У апавесці гэта тлумачыцца тым, што ўся ідэйная загартоўка, якая стала сутнасцю яго, Сотнікава, прайшла міма Рыбака, ён «часоўці не дабраў». У фільме ніхто такой характарыстыкі не дае Рыбаку, яна адчуваецца з падтэксту. І ўсё ж тут аўтараў фільма можна папракнуць за некалькі ўяўную матываванасць паводзін герояў.

Здрадніцтва Партнова адбылося за кадрам. На экране ён не шукае апраўдання свайго выбару, а хоча даказаць, што і з яго, Сотнікава, перад страхам смерці «напрэ» ўсялякая дрэн. Толькі драма: Сотнікавы іншай якасці людзі; у іх ёсць мані і бацька, радзіма, якія іх не забудуць. Сцэны сутыкнення Сотнікава і Партнова распрацаваны сцэнарыя і рэжысёрскі, праведзены акцёрскі так, што выходзяць далёка за межы толькі сітуацый апавесці. У іх увасоблены ідэйныя, філасофскія спрэчкі, якія выдзе сучасны экран, супрацьстаўляючы высакародства і здрадніцтва, сапраўдную маральнасць і яе супрацьлегласць.

Калі ўпершыню была надрукавана апавесць «Сотнікаў», некаторыя крытыкі папракалі аўтара за аднастайнасць фарбаў, якімі абмаляваны вобраз галоўнага героя. Мне здаецца, падставы для гэтага былі. У фільме характар яго больш дыялектычны, рухомы. Ён балюча перажывае ўсведамленне таго, што з'явіўся міжвольным вінаватым у арышце Дзёмчыхі, старасты Пётра і гэтай гаротніцы Басі. Ідуць на шыбеніцу, ён проціць у іх прабачэння, спрабуе даказаць следчаму, што яны ні ў чым не вінава-

тыя. І для гэтых людзей сустрэча з Сотнікавым, нягледзячы на трагізм моманту, не прайшла дарэмна. Яны ўзможне-лі, а для старасты перш чым прыняць смерць, было вельмі важна паведаміць Сотнікаву, што ён Пётра Качан (ролю яго вельмі праўдзіва выконвае С. Якаўлеў) быў «сваім чалавекам», выконваў заданне партызан. Так духоўны свет героя, яго высокая чалавечая годнасць працэдуецца на тых, хто побач. Ды і Рыбак дзесяці патаемна захапляўся Сотнікавым, толькі ў самага не хапіла мужнасці стаць упоравень з ім.

У інтэрв'ю карэспандэнтам газет і часопісаў Л. Шапіцька прызнавалася, што яна як рэжысёр «павесіла сабе камень на шыю», выбраўшы ясна акрэслены жанр і імкнуўшыся яго строга вытрымліваць. Жанр быкаўскіх апавесцей даследчыкі вызначылі як неапрытча. Гэты жанр характарызуецца сканцэнтраванасцю дзеяння, выразнасцю і экспрэсіўнасцю апавядання, завостранасцю галоўнай думкі і кантрастнасцю вобразаў, у якіх увасабляюцца сілы добра і зла. Асабліваць быкаўскіх прытчавых сюжэтаў рэжысёр бачыла ў тым, што мараль, павучальны ўрок у іх выражаны так, што нібы ідуць не ад аўтара, а ад самага жыцця. Можна канстатаваць, што «Узыходжанне» вызначаецца гэтымі якасцямі, узнімаецца да твора, здольнага выклікаць пачуцці моцныя, роздум глыбокі.

Карціна глядзіцца з напружаннем, патрабуе ад глядача немалой затраты эмацыянальнай энергіі. Аднак не пакідае пачуцця прыгнечанасці ці безвыходнасці. Мы прысутнічаем пры духоўным падзвігу, бачым шлях да яго. Разам з тым адчуваем абставіны, якія вядуць да страт больш цяжкіх, чым фізічная смерць чалавека. Рыбак пазбег шыбеніцы, адкупіўся ад яе, але жыць яму няма чым. Аўтары не далі яму магчымасці нават павесіцца — ён заслужыў кару больш цяжкую. Камера пакідае яго пасля панарамы на дарозе ўверх, на якой Сотнікаў узнімаўся да сваёй вышыні; для Рыбака яна напамінае аб нягодніцкім існаванні, купленым цэнай здрадніцтва. Замкнёны з усіх бакоў брудны двор паліцэйскіх казармаў — яго прытулак і «жыццёвы» гарызонт. А там, за ўзгоркам, дзе ўзвышаецца белая царква, — прастора радзімы, якой застаўся верным не ён, а слабы, паранены, з яснымі, як у Хрыста, вачамі Сотнікаў. І той хлопчык у будзёнаўцы, якому ён знайшоў сілы ўсімхнуцца ў свой перадсмяротны час.

Рэжысёр Л. Шапіцька, аператар У. Чухноў, мастак Ю. Ракша, кампазітар А. Шнітке стварылі міагамерны, кантрастны і графічна дакладны вобраз фільма. Драматычную танальнасць яны вытрымлівалі з першых і да апошніх кадраў. Яшчэ да таго, як на экране ўспыхне буйнымі літарамі назва «Узыходжанне», адчуваецца драматызм падзей, якія ўноўлены на экране. Галодны, змучаны пасля заяглых баёў партызанскі атрад прабіваецца праз варажое акружэнне. Адарваўшыся ад карнікаў, людзі ў знямозе падаюць на заснежаную зямлю. Толькі на некалькі хвілін (пакуль камандзір выпраўляе на заданне Сотнікава і Рыбака, пакуль яны ідуць па пустынным полю) расслабляецца сюжэтная спружына. Хутка дзеянне зноў робіцца пругкім, выяўленчая гама строгай і рэзка кантрастнай — падкрэслены падзел фактуры на белы і чорны колер.

Ад акцёраў, аператара і мастака рэжысёр патрабаваў абсалютнай даставернасці, ніякай умоўнасці паводзін і асяроддзя. Усё падначалена паказу значнасці таго, што адбываецца на экране. Там жа, дзе трэба ўзбуіць думку, узмацніць пачуццё, рэжысёр і аператар скарыстоўваюць метафарычную кінамову. Некалькі разоў мы спыняем сябе на тым, што аўтары паказваюць нам не проста Сотнікава Барыса з Віцебска, які не пахіснуўся, не згубіў чалавечую годнасць у перадсмяротны час і сумеў позіркам перадаць хлопчыку сваю веру ў перамогу і запавет змагацца. Вобраз вырастае да сімвала вялікасці духу і святасці, справы, за якую змагаўся герой па імені Сапраўдны чалавек. Як та разумею ідэйны пафас і сучаснае гучанне фільма «Узыходжанне», шчырай і ўсхваляванай споведзі пасляваеннага пакалення перад тым, якое адолела фашызм.

Е. БОНДАРАВА.

Чарговы пленум праўлення Саюза кінематографістаў рэспублікі абмеркаваў пытанне «Задачы Саюза кінематографістаў БССР у святле пастановы ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю».

З падборам і падрыхтоўкай кадраў для кінематографа, з працэсам творчага і грамадзянскага станаўлення маладога мастака экрана звязана нямала праблем, якія імкнецца вырашыць Саюз кінематографістаў. На «Беларусь-фільме» маладым дзецка магчымаць праявіць свае здольнасці ў стварэнні фільмаў-альманахаў, работай дэбютантаў кіруюць вопытныя калегі, абмяркоўваюцца асобныя пастаноўкі пачаткоўцаў; праводзяцца тэарэтычныя семінары, працуюць саветы на рабоце з маладымі.

Разам з тым, шэраг праблем застаецца нявырашаным, пра што сведчыць ідэйна-мастацкі і прафесійналы ўзровень фільмаў маладых аўтараў. За апошнія гады ім пастаўлены кінаальманахі «Чырвоны агат», «Вясёлы калейдаскоп», фільм з чатырох навіел «Па сакрэце ўсяму свету» і г. д. Сярод тых, каго называюць творчай зменай — рэжысёры і аператары А. Карпаў, Ф. Кучар, Т. Логінава, С. Лук'янчыкаў, В. Пазнякоў, В. Папоў, А. Чапкінаў, Б. Шадурскі і інш. Аднак, як заўважыў у дакладзе кандыдат мастацтвазнаўства А. Красінскі, большасць завершаных работ (гэта датычыць галоўным чынам ігравога кіно) нясе не адбітак неаўтарных творчых індывідуальнасцей іх стваральнікаў, а следы вучнёўства, пераймальнасці. Карысна прыгадаць больш яркае ўваходжанне ў кінематографію, што цяпер складае ядро студый: І. Дабралюбава, Б. Сцяпанавіч, В. Турава, В. Чацверыкова. Нельга сказаць, што кожны іх крок суправаджаецца адкрыццём у мастацтве, але побач са спрабамі пераймаць была здаровая тэндэнцыя пераадолення традыцыйнасці, барацьба са стэрэатыпнасцю рашэнняў. Ад сённяшніх дэбютаў часам складаецца ўражанне, што фільм ставіцца з адзінай мэтай: прабіцца на экран, бо аўтарская пазіцыя неакрэслена, адсутнічае глыбіня, арыгінальнасць, смеласць думкі.

Многае тут залежыць і ад асобы рэжысёра, і ад якасці сцэнарыя, і ад умоў, у якія пастаўлены стваральнік фільма. Нельга, вядома, лічыць,

што прапанаваны студыйны сцэнарыі абавязкова будзе сугучны творчым імкненням пастаноўшчыка. Практыкуюцца ж менавіта агульны падыход у даручэнні маладым тых ці іншых карцін. Ці не таму стала тыповай сітуацыя, калі малады кінематографіст нічога не прапануе, а чакае прапановы, гатовы здымаць для дзяцей і дарослых, космас і старажытную гісторыю,

ладога члена калектыву. Чувства, добразычлівыя адносіны да дэбютантаў — спалучаць з патрабавальнасцю да іх. Зніжэнне крытэрыяў аказвае дрэнную паслугу: развіваюцца ўтрыманскія настроі ў мастацтве. Такім настроям неабходна проціпаставіць пастаяннае самаўдасканаленне, заклапочанасць жыццём у кіно. Пашыраць кантакты маладых з аўдыторыяй гляда-

дэнтаў-рэжысёраў і аператараў у Мінску. Студыя можа стаць арганічным працягам інстытуцкай вучобы.

Пры ўсіх поспехах, беларускім дакументалістам не стае фільмаў па-мастакоўску яркіх, многія кінастужкі вылучаюцца толькі знешнім рысункам навакольнага свету, без пранікнення ў глыбіню нацыянальнага характару героюў. Без знаёмства з дасягненнямі, традыцыямі рэспублікі, у якой працуюць, без зацікаўленасці да народа, з якім жывеш, не можа быць сапраўднага мастака. Таму, мабыць, варта не чакаць прыходу людзей «збоку», а выходзіць рэжысёра, сцэнарыста, аператара, які б добра ведаў бы сваю рэспубліку.

Не сакрэт, многія з тых, хто пачынае ў «Летапісе», хутка перавайдруўваюць у ігравое кіно. Гэта таксама праблема. І той, хто застаецца гарачым прыхільнікам дакументальнага кіно, заслугу мае большай падтрымкі. Каб малады адчуваў карыснасць сваёй справы, важна ўмелае прапагандысцкае выкарыстанне дакументальнага кіно. Кожны такі фільм, калі гэта таленавіты зварот да глядача, павінен трапіць у арсенал дзейнай ідэйнай зброі партыйных і грамадскіх арганізацый.

На пленуме прагучала сур'ёзная заклапочанасць слабым далучэннем да кінапрацэсу мясцовых актэраў.

Аб неабходнасці паладзіць рэгулярнасць выступленняў кінакрытыкаў, палепшыць якасць публікацый у перыядычным друку гаварыла кіназнаўца Е. Бондарова.

А. Белавусаў ад імя мультыплікатараў выказаў прэтэнзію за няўважлівыя адносіны саюза да секцыі мультыплікацыйнага кіно.

Усяго ў спрэчках выступіла 16 чалавек.

Пленум прыняў разгорнутае рашэнне, у якім вызначаны шэраг канкрэтных мер па ўдасканаленню работ з маладымі кінематографістамі.

У рабоце пленума прынялі ўдзел госці з Масквы: намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Искусство кино» А. Мядзведзеў, які падзяліўся ўражаннямі ад беларускага кінематографа, рэжысёр-дакументаліст Д. Фірсава, кінадраматург В. Чарных, а таксама старшыня Белдзяржкіно У. Мацвееў і намеснік загадчыка аддзела культуры ЦК КПБ Я. Парватаў.

# ЭКРАН МАЛАДЫХ

З ПЛЕНУМА ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА КІНЕМАТАГРАФІСТАЎ БССР

вадэвіль і псіхалагічную драму — усё, што б ні далі? А ў выніку — няўдача ці той самы сярэдня ўзровень, калі не лагодзі і не хваліць, а проста не заўважаюць.

Малады кінематографіст мае права на сваю тэму. Гэта звязана з выхаваннем яго самастойнасці, каб за агульным прафесіянальным майстэрствам не хавалася ардынарнасць творчага аблічча чалавека, які прэтэндуе на зывацца мастаком, але не з'яўляецца ім. Сваімі думкамі пра падбор і выкарыстанне нацыянальных кадраў, пра ўваходжанне маладога чалавека ў кінематограф дзяліліся Э. Калядэнка, В. Нікіфароў, В. Смоль, Д. Фірсава (Масква). Аналіз некаторых дэбютаў зрабіла Э. Мілова.

Трэба шукаць і выходзіць таленты. Трэба, зыходзячы з творчага патэнцыялу кожнай індывідуальнасці, дапамагаць маладому работніку вызначыць перспектывнасць яго шляху ў мастацтве, а не ўдзельваць у кіно наогул. Варта ўважлівей прыглядацца да кінааматараў, да «сярэдняга звяна» (асістэнтаў), практыкаваць шэфства, рыхтаваць аб'екты для вышэйшых курсаў інстытутаў і г. д.

Наступная задача — стварэнне на студыі спрыяльнай атмасферы для самараскрыцця і паслядоўнага росту ма-

чоў, прыцягваць іх да работы ў мастацкім саветах, развіваць сапраўды творчае спаборніцтва — толькі так можна дамагчыся станоўчых вынікаў.

На пленуме закраналася праблема нацыянальнай кінадраматургіі. Пакуль што нельга назваць імя маладога таленавітага сцэнарыста. Выкладовасць кантактаў пастаноўшчыкаў з пісьменнікамі, са сцэнарыстамі іншых рэспублік адмоўна ўплывае на творчасць. Рэжысёры не прыглядаюцца да беларускага літаратурнага матэрыялу. Не выдзяцца і работа па падрыхтоўцы кваліфікаванай кінарэдактарыі.

Садакладчык — сакратар СК БССР Ю. Лысятаў, В. Сукманаў і У. Цяслюк, якія выступілі ў спрэчках, гаварылі аб справах кінадакументалістаў. У свой час аб'яднанне «Летапіс» не наладзіла сувязі з інстытутам кінематографіі. У выніку — несучасная статыстыка: з 31 члена саюза, што працуе ў аб'яднанні, 6 чалавек ва ўзросце звыш 36 гадоў, астатнія 25 — старэй за 40. Не радуецца нядаўняй работы — заказныя фільмы, якія абмяжоўваюць пастаноўшчыка. Аднак вызначыліся першыя сумесныя дзейны аб'яднання і ВГІКа, зацверджана летняя практыка сту-

Валянцін ЛУКША

## ПАБРАЦІМ

Я з прызнаннем не буду таіцца зусім —  
Мне суседзям зямля стала роднаю,  
близкай.

Блізкім стаў мне і светлы Патсдам,  
пабрацім

Працавітага  
мужнага Мінска.

Ён з нямецкай дакладнасцю будзіць  
гасцей,

Моцным чаем і горкаю кавай частуе.

Ледзь на Хафеля хваліх пазначыцца  
дзень,

На заводы,  
Будоўлі,

У школы праствуе.

Байкі некалі байць.

Заняты зусім  
Гэты горад зялёны у цэнтры Еўропы.  
Калгатлівы турыст курс бярэ  
ў «Сан-Сусі»,

У перакладзе  
палац «без клопотаў».

Тут «без клопотаў» толькі былыя багі,  
Розных графстваў і царстваў у мармуры  
і бронзе.

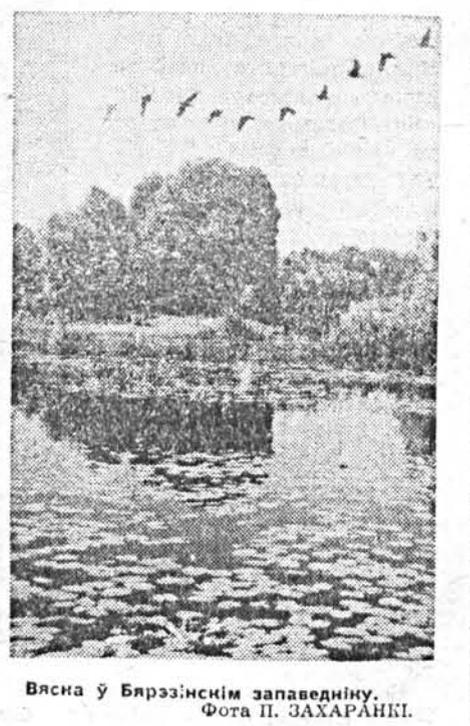
Прыглядаюся —  
колькі тужлівай тугі

У вачах абчэплянага золатам бонзы!  
Колькі сонца  
ў Крысціны агністых вачах

Прачытаў на заводзе я ў Людвігсфельдэ!

Старажытны Патсдам  
новы вызначыў шлях.

Як да сябра, у Мінск  
ён за вопытам едзе.



Часопіс знаёміць чытача з маладой паэтэсай Н. Загорскай.

«У інтарэсах братняй дружбы» — артыкул А. Гардзінскага пра ўзаемасувязі беларускіх пісьменнікаў з іншымі літаратарамі.

Р. Бярозкін, А. Шыловіч, М. Вяршынін рэцензуюць кнігі «Дарога, закаляханае жыццём» М. Танна, «Чалавек з легенды» І. Ражкова, «Верабей пад воблакам» Р. Яўсеева.

## «НЕМАН»

Шмат матэрыялаў нумара прысвечаны творчай моладзі. Пад рубрыкай «Галасы маладых» з вершамі выступаюць Г. Талака, В. Спрычан, М. Грышчанка, І. Катляроў.

Апавяданні маладых аўтараў змешчаны пад рубрыкай «Першыя апавяданні».

Чытач пазнаёміцца таксама з новай апавесцю І. Мялы «Отлучка», пачаткам рамана іспанскага пісьменніка Г. Марнеса «Осень патриарха» (пер. В. Тараса і К. Шэрмана).

Выбраную лірыку М. Багдановіча пераклаў Г. Папоў.

Успамінамі пра Я. Маўра дзельца А. Міронаў — «Дзядзька Маўр».

З рэцэнзіямі выступаюць А. Ляпіч, Ю. Багданаў, А. Аўруцін і іншыя.

Есць пастаянная падборка «Учора, сёння, заўтра».

**Я**РКИМ прыкладам творчых адносін паміж народамі братніх сацыялістычных краін з'явілася пастаноўка ў Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета БССР оперы Рыхарда Вагнера «Лазнгрын». У гісторыі айчыннага музычнага тэатра гэта адзін з нямногіх выпадкаў звароту да твораў выдатнага нямецкага кампазітара. І таму беларускаму калектыву ўдвая прыемна звязваць з'яўленне такога рэдкага ў рэпертуары спектакля з вялікай працай запрошаных у Мінск калег з ГДР — рэжысёра доктара Карла-Хайнца Фіртэля і мастака Бернгардта Шрэтэра.

«Дзіце нараджаецца ў пакутах. Але дзіце абядае быць добрае», — так гаварылі, калі пачаліся першыя рэпетыцыі «Лазнгрына».

«Усе — быццам пад гіпнозам: літаральна не выходзяць са сваіх роляў», — так казалі напярэдадні прэм'еры.

«Якая школа для выканаўцаў! З гэтым спектаклем яны сталі на галаву вышэй», — даваўся чуюць пасля аднаго з чарговых паказаў оперы.

Усё далей ад нас той лютаўскі вечар, калі нованароджаны «Лазнгрын» упершыню паказаўся перад публікай беларускага тэатра. Крышталны, незямны голас скрыпак у інтрадукцыі, з якога спакава выцякаюць магутныя і маляўнічыя гучнасці вагнаўскага аркестра: асляпляльная, звонкая «медзь»; складаныя спалучэнні харавых і аркестравых пластоў: меладыйная бясконасць вакальных ліній... Усім гэтым захапляліся слухачы, запаленыя музыкой вялікага Рыхарда Вагнера. І толькі строгае «музычнае вухо» пільнавала ў той час аркестр, экзамінуючы работу дырыжора; толькі крытычнае вока ацэньвала пабудову шматлікіх м'янасаці, углядалася ў элементы сцэнаграфіі, спасцігаючы работу рэжысёра і мастака.

Ёсць рэчы, якія гаворачы словамі У. Адоеўскага, не разбіраюць па костачках. Феномен Вагнера — з іх ліку. І ў размове аб ім трэба карыстацца «буйнымі мазкамі». Да таго ж, шчыра кажучы, у наш век, век шалёных тэмпаў жыцця, незвычайнай раскошай было б выкрываць дзесяткі вечароў на адну трохактавую оперу, каб спасцігнуць усе тонкасці пастаноўкі, вывучыць яе ў розных выканаўчых саставах. Таму, базируючыся на агульных уражаннях, зробім так. Прыгадаем спачатку пункт гледжання стваральнікаў спектакля на канцэпцыю «Лазнгрына». Затым жа паспрабуем параўнаць яе з поглядам самога Вагнера.

Калі пачаліся першыя рэпетыцыі оперы, доктар Карл-Хайнц Фіртэль падзяліўся сваімі думкамі ў інтэрв'ю: «У нас няма намеру зрабіць пасціміраваны канцэрт. Наш «Лазнгрын» не будзе вольным відовішчам. Мы імкнемся сродкамі рэалістычнага музычнага тэатра стварыць праўдзівы, жыццёвы і канечне, цікавы спектакль... Гутарка ідзе не аб легендзе, не аб казках, а аб зусім канкрэтнай гістарычнай сітуацыі, якая мела мес-

ца ў Х стагоддзі. Але мы жывём у дваццатым! Ды яшчэ ў канцы сямідзесятых гадоў. Значыць, і асэнсоўваць гэтыя падзеі, і паказваць іх павінны з пазіцыі сённяшняга дня».

Калі параўнаць думкі, выказаныя доктарам Фіртэлем, з хрэстаматыйна вядомай аўтарскай праграмай оперы, атрымаецца цікавая формула: рамантычны твор — рэалістычнымі сродкамі; не філасофская алегорыя — а рэспектыўны погляд на старажытнасць. Творчы калектыв тэатра прыняў гэтую

чынай» падалася геранія Шыкуновай у шлюбнай сцэне з Лазнгрынам (Аляксандр Дзедзік), калі, навучаная каварнай Артрудай, дамагаецца выведаць тайну рыцара.

Фрыдрых фон Тэльрамунд і яго жонка Артруда — альянс злых сіл — прыцягваюць увагу як носьбіты дзейснага пачатку. У дуэце-змове ля замкавай сцяны дынаміка вакальных ліній пераплялася з дынамікай жэсту і руху. Гэтая сцэна вымагае ад салістаў багатай акцёрскай пластыкі. Яна «слушаецца» і «глядзіцца». Да-

ванямі мы павінны лічыцца.

Музычна-драматургічны аналіз оперы (ні ў яім разе не спадзяецца толькі на лібрэта!) вызначае ідэйна-мастацкія вывады рэжысёра. Часта оперу ўяўляюць як лібрэта плюс музыка. Але опера не можа быць творам, які складаецца з дзвюх частак! Кампазітар музыкай піша сваю драму. Ён жа, кампазітар, — і першы рэжысёр оперы.

Опера — дзіця музыкі і тэатра... Як гэта пераклікаецца з творчай марай Ры-

таецца, адкуль ён і як яго імя, незнаёмы называе сябе, але знікае назаўсёды... «Трагізм у характары, ва ўсім становішчы Лазнгрына, — лічыў Вагнер, — мае свае глыбокія каранні ў асновах сучаснага жыцця...» Таямнічы высакародны герой для яго — гэта Мастак, чый лёс не мог не скласціся трагічна ва ўмовах тагачаснага грамадства, у атмасферы варожасці і своекарыслівасці. У гэтай оперы адлюстраваліся тыповыя для рамантыкаў ідэі аб немагчымасці існавання поўнага давер'я паміж людзьмі (як стаю іх свабоды, шчасця), аб немагчымасці місі ўзвышанага героя — носьбіта ідэалу — у межах фарысейскай рэчаіснасці...

Пад фантастычнай абалонкай хаваўся цалкам жывы, сучасны праблемы, думкі, якія хвалявалі кампазітара-мысліцеля, кампазітара-барацьбіта Рыхарда Вагнера.

І, магчыма, не застылую гісторыю, а хвалюючы роздум пра лёс сучаснага свету чакалі ўбачыць тыя глядачы, што не знайшлі адказы на свае пытанні. Як бы там ні было, сцэнічнае жыццё «Лазнгрына» працягваецца. З кожным выыхдам на сцэну ўсё больш упэўнена і вольна адчуваюць сябе ў спектаклі яго, ўдзельнікі. І пашыраецца кола тых, хто пабываў у беларускім тэатры на сустрэчы з творам вялікага Вагнера.

Год ад году мацнеюць братнія сувязі сацыялістычных краін. Узбагачаецца вопыт культурнага супрацоўніцтва Беларусі і Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі. Сёлета наша студыя аказвае дапамогу нямецкім кінематаграфістам у стварэнні фільма пра подзвіг антыфашыста Фрыца Шменкеля. А на нашай опернай сцэне пры сталым аншлагу ідзе пастаноўка «Лазнгрына», ажыццёўленая сябрамі з Лейпцыга.

**С. БЕРАСЦЕНЬ.**

# ХТО ЁН, ЛАЗНГРЫН?

своеасабліваю канцэпцыю «Лазнгрына», і ў час работы над спектаклем усе яго стваральнікі глядзелі, як кажуць, у адным напрамку. Таму і засталіся ў цэлым задаволенымі вынікамі сваіх гіганцкіх намаганняў.

Трэба адлаць належнае аркестру (музычны кіраўнік і дырыжор Таціяна Каламійнава) за працаёмкую работу — асабліва першай для нашага тэатра партытуры Вагнера. Трэба адлаць належнае і спецічнай мужнасці спевакоў. Скразня пабудова аятаў: вагнаўскага тыпу «бясконая мелодыя», якая стамляюча ўплывае на голас; патрабаванне гарманічнага раскрыцця спевака і акцёра — усё гэта сапраўды вымагае мужнасці.

Пяжка меркавань, з якой прымыны, але ў моманты найбольш шчыльнага гучання партытуры (масавыя сцэны) утварэння свайго роду «гучавыя катэдыры» з аркестравых, харавых і сольных партыі. Міжволі ўзнікае пытанне: а ці можна бесконца ўдасканальваць гучанне Вагнера ў сценах нашай залы? Будынак беларускай оперы — усё ж не вагнаўскі тэатр у Байрэйце. Але ж і «Лазнгрын» — яшчэ не «Нібелунгі»...

Згодна з рэжысёрскай праграмай, акцёры імкнуліся стварыць на сцэне «кавалак» рэальнага жыцця далёкай гісторыі. Ад гэтага — рэалізм іх сцэнічных паводзін. Прыгадаем зноў жа словы доктара Фіртэля: «Яна ідэальная, цудоўная, я не ведаю лепшай Эльзы». Так характарызаваў пастаноўшчык выканаўцу ролі брабанцкай прынцэсы Ірыну Шыкунову. Чысціня, летуценнасць, нейкая «святасць» натуры яе Эльзы падкрэсліваецца кантрастнай акцёрскай фарбай у дуэце з артысткай Святапавай Данілюк, выканаўцай ролі Артруды. Адрозне ж звернем увагу на дэталі работы Данілюк у гэтай сцэне. Яе Артруда пераканаўча двудушная, калі, заваўваючы давер'е Эльзы, лісліва падладжваецца пад яе інтанацыі, хаця аб'ектыўна музычная мова абедзвюх жанчын ярка індывідуалізавана.

Больш жорсткай, але больш зямной, больш «жан-

рэчы, вельмі спецыфічны тэмбр голасу Ігара Сарокіна (Тэльрамунд) тут літаральна працуе на роллю, на характар яго персанажу.

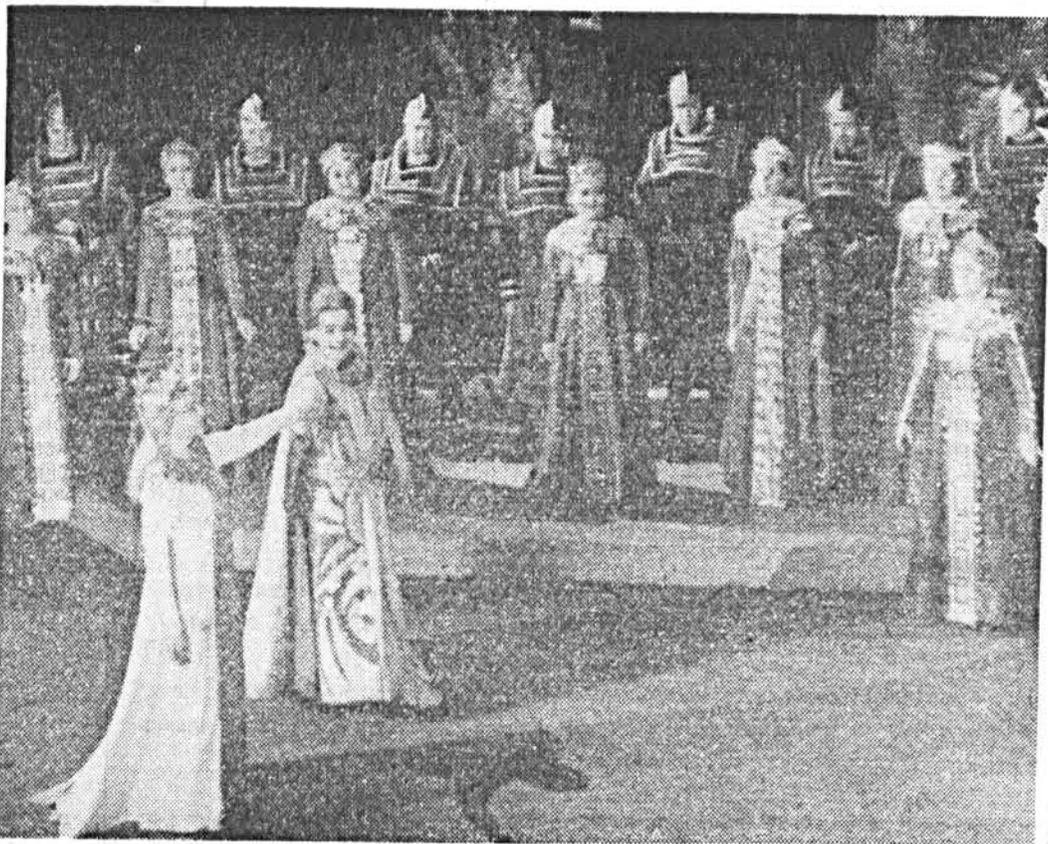
Сур'ёзным выпрабаваннем стала заглаўная партыя для аднаго з маладых членаў опернай трупы — Аляксандра Дзедзіка. Хаця, трэба сказаць, Лазнгрын трапіў у парадаксальнае становішча не толькі па абставінах лібрэта, але і па абставінах самога спектакля. Бо калі спектакль аб'яўлены як рэалістычны, а сама сітуацыя — канкрэтнай гістарычнай падзеі, дык хто ж такі тады Лазнгрын? Таксама рэальны персанаж з Х стагоддзя? Але ж ён не мае аніякіх змяненых каранёў. І хто ён, Лазнгрын, калі глядзець з пазіцыі нашага сучасніка?

Так разважаюць пасля спектакля некаторыя глядачы і не знаходзяць адказу, у той час як большасць пакідае тэатр ва ўзрушаным настроі, з пацудам вялікай задаволенасці пастаноўкай. Паспрабуем разабрацца і высветліць падставы сумненняў часткі публікі: з яе мерка-

харда Вагнера аб сінтэзу мастацтваў! Восемь мы і падыйшлі да вагнаўскай праграмы.

Хтосьці назваў «Лазнгрын» на беларускай сцэне скамянелай гісторыяй, дзесятым векам, у жыццё якога мы глядзім збоку. Але ж сам Вагнер менавіта за ўсё цікавіўся рэальнай абстаноўкай гістарычнага мінулага, і старажытная легенда пра Лазнгрына — міф, хаця і міф з даволі моцнымі рэалістычнымі тэндэнцыямі. Зварот кампазітара да легендарнага сюжэтаў быў усяго толькі пунктам для самастойнай творчасці. Перакананы, што кожнае гістарычнае пакаленне можа ўбачыць у міфе сваю тэму, ён мадэрнізаваў народна-пэтычныя крыніцы. Так, на меркаванню даследчыкаў, у «Лазнгрыне» аўтар аб'яднаў сюжэты і вобразы розных паданняў, падкрэсліўшы тое, што яму ўяўлялася бліжэй да сучаснасці.

Дзівосны герой, які нечакана з'яўляецца з-за мора, каб выратаваць ад паклёпу цудоўную прынцэсу, заручаецца з ёю. Калі ж тая пы-



Сцэна з оперы «Лазнгрын».

## Міхаіл Акімавіч ЗЮВАНАЎ



Пасля цяжкай працяглай хваробы памёр вядомы майстар савецкай сцэны, оперны спявак, педагог, народны артыст БССР Міхаіл Акімавіч Зюванau.

Нарадзіўся М. А. Зюванau у 1906 годзе ў горадзе Грозным у сям'і рабочага. Пасля заканчэння ў 1925 годзе рабфана працягнуў вучобу ў вышэйшых навучальных установах. Скончыў Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю імя А. В. Луначарскага.

Сваю сцэнічную дзейнасць Міхаіл Акімавіч пачаў у 1936 годзе спеваком опернага тэатра ў горадзе Баку, пасля з няменным поспехам працаваў у оперных тэатрах Ташкента (1941—42), Фрунзе (1942—44), Масквы (Вялікі тэатр, май—снежань 1944 года), Пермі (1944—49), а з 1949 года да пераходу на выкладчыцкую работу ў Белдзяржкансерваторыю імя А. В. Луначарскага (1962), быў салістам тэатра оперы і балета ў Мінску.

М. А. Зюванau — спявак і акцёр шырокага творчага дыяпазону, які дасканала валодаў майстэрствам пераўвасаблення. Створаны ім ваяцкія-сцэнічныя вобразы вызначаліся рэальнасцю, шматграннасцю, імкненнем глыбока раскрыць душу героя. Такія волю Міхаіла Акімавіча, як Барыс Гадучы (Барыс Гадучы), Я. Мясарскага), Манчан («Нянька Ігара А. Бардзіна»), Сусанін («Іван Сусанін» М. Глінкі), Млынар («Русалка» Л. Даргамыжскага), Качубей («Мазепа» П. Чайкоўскага), Дон Батліо («Севільскі цыркульнік» Лж. Расіні), Медфістэль («Фауст» Ш. Гюно), Кенал («Прададзеная нявеста» Б. Сметані) называліся ўвайшлі ў скарбніцу савецкага опернага мастацтва.

Багаты творчы вопыт, дасканалае веданне жыцця дапамагалі М. А. Зюванau стварыць запамінальныя вобразы герояў беларускіх опер: Дурва («Надзея Дурва» А. Багатырова), Данылы і Анцічка («Дзяўчына з Палесся» і «Міхась Палгонін» Я. Цюцюкага), Якуба («Марынка» Р. Пукста).

Сцэнічную дзейнасць М. А. Зюванau спалучаў з актыўным удзелам у культурным і грамадскім жыцці рэспублікі, шмат сіл і часу аддаваў выхаванню маладых спевакоў, натхняючы іх на дасканалае авалоданне майстэрствам. Камуністычная партыя і ўрад высока ацанілі ўклад М. А. Зюванau ў развіццё савецкага выканаўчага опернага мастацтва. Ён удзельнічаў у званні народнага артыста БССР, узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалімі Ганаральнай граматы Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Светлая памяць пра М. А. Зюванau, таленавітага спевака, выдатнага чалавека назавсёды застаецца ў нашых гэрцах.

Міністэрства культуры БССР.  
Беларускае тэатральнае аб'яднанне.  
Беларуская дзяржаўная кансерваторыя  
імя А. В. Луначарскага.  
Дзяржаўны анэдмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Анатолію Вялюгіну з прычыны напатнаўшага яго гора — смерці МАЦІ.

Рэдакцыя і рэдалегія часопіса «Польмя» выказваюць глыбокае спачуванне рэдактару аддзела пазіціўнага пісьменніку Анатолію Вялюгіну з выпадку напатнаўшага яго вялікага гора — смерці маці Марыі Васільеўны.

ДЗЕЯЧЫ культуры, навукі, літаратуры і мастацтва рэспублікі наладзілі трывалыя шэфскія сувязі з асабовым саставам Савецкіх Узброеных Сіл. У гэтым патрыятычным руху савецкай інтэлігенцыі ярка праяўляецца ўсенародны клопат аб умацаванні абароназдольнасці нашай краіны, любоў і павага да савецкіх воінаў. Тысячы разнастайных ваенна-шэфскіх мерапрыемстваў за апошні час было арганізавана і праведзена ў войсках Чырванасіяжнай Беларускай ваеннай і Заходняй пагранічнай акруг, у падраздзяленнях Міністэрства ўнутраных спраў рэспублікі. Выступленні тэатральных калектываў, канцэртных брыгад, кнігі пісьменнікаў, творы мастакоў, кампазітараў, кінематаграфістаў ўздзейнічаюць на духоўнае фарміраванне савецкіх воінаў, садзейнічаюць задавальненню іх культурных запатрабаванняў.

Шэфская работа, яе змест наблізілі да ўмоў баявой вучобы, задач, якія вырашаюць у сучаснай абстаноўцы войскі.

Камандзіры і палітработнікі, у сваю

якую пастаянна вядуць у войсках вэтэраны грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, старыя бальшавікі, удзельнікі Кастрычніцкага Узброенага паўстання і партыйнага падполля. Многія вэтэраны, актыўна ўдзельнічаючы ў шэфскіх мерапрыемствах, па 100 і больш разоў выступілі перад афіцэрамі і салдатамі, рабочымі і калгаснікамі, перад вучнёўскай і студэнцкай моладдзю, юнакамі, якія прызываюцца на абавязковую ваенную службу.

Задачы ідэйна-эстэтычнага выхавання воінаў, пашырэння іх культурнага кругагляду і адукацыі паспяхова вырашаліся рознымі формамі культурна-мастацкага абслугоўвання асабовага саставу.

Акрамя шэфскіх спектакляў на стаяцкіх артыстамі Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР было паказана на салдацкай сцэне непасрэдна ў войсках нямала канцэртаў і спектакляў. За гэты ж час калектыву Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР даў для воінаў шэраг

# СЯБРЫ САЛДАТА

чаргу, у парадку ўзаемнага шэфства ажыццявілі шмат прапагандысцкіх, ваенна-масавых і культурна-асветных мерапрыемстваў.

Вялікую і неацэнную дапамогу ў выхаванні воінаў аказвае шматтысячны атрад беларускіх вучоных, дзеячы літаратуры і мастацтва. Выключна вялікі ўклад у гэту агульнанародную справу ўносяць калектыву Акадэміі навук і ваенна-шэфскай камісія, якую кіруе член-карэспандэнт АН БССР, доктар біялагічных навук прафесар М. І. Арышчын. Амаль усе навукова-даследчыя інстытуты акадэміі ажыццяўляюць пастаяннае шэфства над воінамі часцямі ЧБВА і падраздзяленнямі пагранічных і ўнутраных войскаў на аснове дагавораў аб узаемным шэфстве. Вялікай папулярнасцю ў воінаў карыстаюцца «Дні навукі», універсітэты тэхнічных ведаў, лекторы культуры, вусныя часопісы па актуальных праблемах сучаснай навукі з удзелам вядучых вучоных галіновых інстытутаў.

Узмацніўся ўплыў музеяў у культурнай рабоце ў войсках. Асабліва вялікі ўклад у выхаванне армейскай, дапрызыўнай і прызыўнай моладзі на баявых традыцыях, па ўвекавечванню подзвігу савецкага народа ў гады фашысцкага нашэсця ўносяць калектывы мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой» і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Дзяржаўнага музея БССР і Рэспубліканскага мастацкага музея, некаторых абласных гісторыка-рэвалюцыйных і гарадскіх краязнаўчых музеяў. Сіламі спецыялістаў гэтых культурна-асветных устаноў былі арганізаваны для воінаў і работнікаў міліцыі сотні тэматычных экскурсій, вечароў і ранішнікаў, сустрэч з удзельнікамі Кастрычніцкага Узброенага паўстання і вайны.

Часта ў музеях ажыццяўляліся ўрачыстыя акты: прыём прысягі маладымі воінамі, уручэнне камсамольскіх білетаў, сустрэчы са старымі камуністамі — вэтэранамі сацыялістычнай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны.

Цяжка пераацаніць значэнне той вялікай работы па выхаванню воінаў і моладзі на герачных традыцыях нашага народа і яго доблесных Узброеных Сіл,

шэфскіх прадстаўленняў. Шмат спектакляў і творчых сустрэч — у тым ліку з удзелам дэлегата XXV з'езда КПСС народнага артыста СССР Ф. К. Шмакава — правёў Беларускі драмтэатр імя Якуба Коласа.

Вялікі ўклад уносяць у ваенна-шэфскую работу пісьменнікі Беларусі. У творчых сустрэчах, літаратурных выступленнях, лекцыях, дакладах, канферэнцыях удзельнічалі 87 празаікаў і паэтаў, і кожны з іх па шмат разоў сустракаўся з асабовым саставам часцей і падраздзяленняў. Жаданымі гасцямі воінаў былі народныя пісьменнікі Беларусі М. Танк, І. Шамякін, пісьменнікі М. Аляксееў, А. Макаёнак, А. Кулакоўскі, М. Кругавыч, К. Цвірка, Р. Барадулій, Л. Прокша, Б. Спрычан, А. Міронаў і іншыя.

Творчы сувязі пісьменнікаў з воінамі садзейнічаюць актывізацыі дзейнасці армейскіх літаратурных аб'яднанняў. 7 гадоў пры Брэсцкім гарнізонным Доме афіцэраў працуе літаратурнае аб'яднанне «Цытадэль», якое ўзначальвае пазіціўны афіцэр А. Абакуменка. Члены аб'яднання амаль кожны месяц, у адзін з выхадных дзён, выязджаюць у падраздзяленні гарнізона, дзе выступаюць перад салдатамі са сваімі творчымі справаздачамі, чытаюць свае вершы, апавяданні. Былыя франтавікі дзеляцца ўспамінамі аб удзеле ў баях, аб вызваленні Брэста. У гарнізонным Доме афіцэраў рэгулярна праводзіцца літаратурныя «пятніцы». Паспяхова працуюць літаратурныя аб'яднанні ў Мінскім, Віцебскім і іншых гарнізонах.

Шмат цікавых прапагандысцкіх і творчых мерапрыемстваў правялі ў войсках беларускія кампазітары, мастакі, музыкантаў, дзеячы кінематацтва.

Беларускія мастакі і графікі перадалі ў дар воінам акругі і пагранічнікам, падраздзяленням міліцыі больш як 200 твораў жывапісу, графікі і скульптуры. Работы А. Курачкіна, М. Валынца, А. Гугеля, С. Адашкевіча, А. Заспіскага ўпрыгожваюць многія салдацкія і афіцэрскае клубы, дамы афіцэраў і ланіскае пакоі падраздзяленняў.

Змястоўна і разнастайна ваенна-шэфская работа праводзіцца кінематаграфістамі нашай рэспублікі. Рэжысёр-

ры, аператары, артысты і іншыя творчыя работнікі кіно рэгулярна сустракаюцца з воінамі і пагранічнікамі, асабовым саставам падраздзяленняў унутраных войскаў, удзельнічаюць у праглядзе і абмеркаванні новых фільмаў, тэматычных кінафестывалей, знаёмяць сваіх армейскіх сяброў з новымі стужкамі. Сустрэчы і кінавечары, лекцыі, большасць з якіх суправаджалася паказам кінафільмаў, — такі далёка няпоўны пералік мерапрыемстваў, праведзеных кінематаграфістамі рэспублікі.

Вялікую работу па ваенна-патрыятычнаму выхаванню моладзі, па прапагандзе саўвядомых рэвалюцыйных, баявых і працоўных традыцый Камуністычнай партыі, савецкага народа, яго доблесных Узброеных Сіл вядуць работнікі тэлебачання і радыё. Асабліва хочацца адзначыць вялікую і разнабаковую дзейнасць па эстэтычнаму выхаванню воінаў, якую пастаянна вядуць у войсках эстрадна-сімфанічны аркестр заслужанага артыста БССР Б. І. Райскага і вакальна-інструментальны ансамбль з удзелам і пад кіраўніцтвам заслужанага артыста рэспублікі Л. Смялкоўскага, салістаў заслужаных артыстаў БССР Валерыя Прышчанька, Юрыя Смірнова, Тамары Раеўскай і актрысы Ганны Радзько.

На ўрачыстым сходзе творчай інтэлігенцыі Беларускай сталіцы, які адбыўся гэтымі днямі ў Мінскім акруговым Доме афіцэраў з удзелам прадстаўнікоў ваенна-шэфскай камісіі гарадоў абласнога і рэспубліканскага падначалення, былі падведзены вынікі Усесаюзнага агляду культурнага шэфства над Узброенымі Сіламі. З паведамленнем па гэтым пытанні выступіў памеснік старшыні рэспубліканскай ваенна-шэфскай камісіі народны артыст Беларускай ССР С. С. Бірыла. За высокія паказчыкі культурна-шэфскай работы, праведзенай у арміі, у пагранічных і ўнутраных войсках Беларускаму рэспубліканскаму камітэту прафсаюза работнікаў культуры прысуджаны Чырвоны сцяг Цэнтральнага Камітэта ДТСААФ СССР і перададзены на пастаяннае захоўванне Кубак Міністэрства абароны СССР. Гэты ўзнагароды сакратар БРК прафсаюза работнікаў культуры А. П. Кузьміноў перадала на захоўванне перадавікам ваенна-шэфскай работы — Дзяржаўнаму камітэту Савета Міністраў БССР па тэлебачанню і радыёвяшчанню і Акадэміі навук Беларускай ССР.

Член Ваеннага Савета, начальнік Палітычнага ўпраўлення ЧБВА генерал-лейтэнант А. В. Дзебалок уручыў пераходны Чырвоны сцяг Ваеннага Савета ЧБВА калектыву Беларускай ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга дзяржаўнай філармоніі, пераходны Кубкі Ваеннага Савета ЧБВА — калектыву рэдакцыі «Советская Белоруссия» і мінскай секцыі Савецкага камітэта вэтэранаў вайны, пераходны Кубак Палітупраўлення ЧБВА — калектыву Дзяржаўнага ордэна Леніна акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, пераходны Кубак Мінскага акруговага Дома афіцэраў — Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. Кубкі Ваеннага Савета Чырванасіяжнай Заходняй пагранічнай акругі адпаведна ўручаны — калектывам мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой», Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра, праўленню рэспубліканскага таварыства «Веды», Саюзу кампазітараў БССР, Кубкі Міністэрства ўнутраных спраў БССР і ўпраўлення ўнутраных спраў Мінгарвыканкома — Саюзу пісьменнікаў БССР і Мінскаму Палацу мастацтваў.

Вялікай групе актывістаў уручаны нагрудныя знакі «Выдатнік культурнага шэфства над Узброенымі Сіламі СССР», Ганаровыя граматы ЦК прафсаюза работнікаў культуры СССР, МУС БССР, камандуючых войскамі ЧБВА і ЗПВА.

**М. ГАУРЫЛАЎ,**  
адказны сакратар Беларускай рэспубліканскай ваенна-шэфскай камісіі.

**Я. МАЛЫ,**  
падпалкоўнік запаса.

## У БАІ, ЯК У БАІ



А. Савіцкі.



П. Прыходзьна.



А. Астрэйна.



В. Быкаў. Мал. К. КУКСО.

## «МАСТАЦКІ САВЕТ»

Перад мастаком Гарошкам было яшчэ некалькі чалавек, а хваляванне ўжо ахапіла яго так моцна, як ахоплівае абруч новую лочку Раптам дзверы адчыніліся, і з памяшкання выйшаў Скурацёнак — таксама мастак і сусед Гарошкі па майстэрні. Па яго твары было відаць, што справы — швах!

- Ну, што? — спытаўся Гарошка.
- Сам бачыш! — кінуў Скурацёнак.
- Няўжо не прынялі?
- Тое-сёе прынялі, але не ўсё.
- Прыдзірліся?
- Яшчэ як!
- А што ім не спадабалася?
- Спачатку колер. Кажуць, не можа быць у нас такіх колераў.
- А яшчэ?
- Потым за форму прыняліся. І так глядзелі, і гэтак круцілі.
- На нашэ, кажучы, форма.
- Замежняя?
- Ага! Замежняя!
- А ты чаму не сказаў, што змест у ёй наш?
- Сказаў. Не паверылі.
- А ты!
- Што я? Забраў, ды дамоў нясу. А табе — ні пуха!
- Грамадзянін! Ваша чарга! — раптам сказала нейкая цётка ззаду.

Гарошка ўздыхнуў, узяў сумку і адчыніў дзверы. На стале прыёмшчыцы стаяла таблічка: «Імпартныя бутэлькі не прымаем!».

**Б. ГЕРСТАН.**

Іван НЕМІРОВІЧ

## ТАКСАМА ЗМАГАЕЦЦА

ПАДСЛУХАНАЯ РАЗМОВА

Раз сяброўка запытала  
Зіначку з буфета:  
— Як вядзеш змаганне з  
п'янствам?  
Быў указ на гэта!  
— Бой вяду, мая галубка,  
Як магу, як знаю:  
Каб была слабейшай  
«экстра», —  
Трохі разбаўляю.

Каб кліенты менш п'яnelі,  
Дралі менш гарлянкі,  
Я заўжды не даліваю  
У графіны, шклянкі.  
А каб нечым пахмяляцца  
Ім было, лядачым,  
Я яшчэ не забываю  
Недадаць ім здачы.

Пераклаў з украінскай  
М. ЧАРНЯУСКІ.

Савелій ЦЫПІН

## ПА ПРАМОМУ ПРОВАДУ

У кабінэце дырэктара дзвігнуў тэлефон.  
— З упраўлення гавораць.  
Гэта дырэктар філіяла?  
— Яго няма.  
— Тады намесніка.  
— Таксама няма.  
— Каго-небудзь з начальнікаў аддзелаў.  
— Ніводнага.  
— Ніводнага? І нікога з супрацоўнікаў няма на рабоце?  
— Дзённы вахцёр Капулін слухае, таварыш упраўляючы!  
— Я не ўпраўляючы.  
— Тады пробачце, таварыш намеснік!

— Х-х-х... Ды я не намеснік...  
— Зноў прабачце, таварыш галоўны інжынер!

— Нікі я не галоўны і не інжынер. Вунчапка я, кур'ер.  
— Дык гэта ты, Максімчы? Адразу б так, а то спачатку напужаў. Выходзіць, і ўсе нашы з упраўлення рынуліся на прыроду? Дык чаго пагалоску пускаеш?

— Ды тут з вашага філіяла адзіні дакумент прыйшоў.

— Квартальная справаздача, ці што?

— А ты адкуль ведаеш?  
— Мне — і не ведаць! Сам жа яго і складаў, калі нашы ўсе былі на футболе.

— Ага, зразумела... Значыць, зацвердзіць ці як?

— А то як жа: поўны ажур!.. Пачакай, не кладзі трубку — я тут у даны момант адно прадстаўленне прыкідваю...

— Што яшчэ за прадстаўленне?

— На прамію, якое ж яшчэ? Завізіруеш?

— Чаго, там, дасылай. Прадачы толькі, каб прыйшла акурат не раней сарады — якраз у нас шахматны турнір разгорнецца.

З рускай пераклаў  
М. СІСКЕВІЧ.

## ЗАДАЧНІК

**Задача.** Грамадзянка Сівухіна Ч. П. пачала гнаць самагон у 22 гадзіны. За першую гадзіну грамадзянка Сівухіна выгнала 1 літр д'ябальскай вадкасці.

Колькі літраў самагону атрымае хімік-аматар да дзвюх гадзін ночы?

**Адказ.** У 24.00 у доме гр. Сівухінай Ч. П. нечакан з'явілася асоба з чырвонымі пагонамі і хімік-аматар атрымала... 3 гады прымусовых работ на патрэбы народнай гаспадаркі краіны.

**Задача.** З 9.00 да 13.00 грамадзянін Х рашыў два красворды. З 14.00 да 17.00 яшчэ два.

Колькі красвордаў разгадае грамадзянін Х з 17.00 да 21.00?

**Адказ.** Ніводнага. Бо рабочы дзень грамадзяніна Х заканчваецца ў 17.00.

**Задача.** Вадзіцель Х у бензобак аўтамабіля ўліў 20 літраў бензіну. У сябе Х уліў 1 літр віна «Міцне» коштам 20 р. за скрыню. Пасля чаго вадзіцель на сваім аўтамабілі развіў хуткасць 140 кіламетраў у гадзіну. Праз 40 мінут аўтамабіль сустрэўся з дрэвам і супыніўся, а вадзіцель працягваў рухацца.

Дзе акажацца Х праз 30 секунд?

**Адказ.** На тым свеце.

В. ШАУЧЭНКА.

## АРХЕАЛАГІЧНЫЯ РАСКОПКІ

Згодзен пераліваць з пустога ў парожняе, абы быць пры справе і атрымаваць зарплату.

Адна з заповедзю Сізіфа.

Курань, перш чым пасуць курыцу, паглядзі: а як высока на сядале яна сядзіць.

Прывісваецца Івану Грознаму.

Можна гаварыць многа, але нічога не сказаць.

Гордзіеў вузел нішто ў параўнанні з тым, які часам завязвае бюракрат.

Фраза, сказаная Аляксандрам Манедонскім

пасля рассячэння гордзіева вузла.

Адказаў і падрыктаваў да друку У. ПРАВАСУД.

## МІМАХОДЗЬ

Не задзірай нос, калі працябе сказаці: «Ён мае галаву на плячах». Магчыма, гэта была проста канстатацыя факта.

● Яго лічмылі птушкай высокага палёгу. А выявілася, што ён звычайны стрэляны верабей.

● У кожнага свой метады адзіны падбірае ключы да дзвярэй,

другі шукае дзверы, да якіх бы падышоў яго ключ.

● Німа сітуацыі, з якой не было б выйсця. У крайнім выпадку ім можа служыць той шлях, якім ты патрапіў у гэце становішча.

● Праз увесь яго твор чырвонай ніткай праходзіла жаданне прыхаваць, што ён шыты белай ніткай.

М. МІРАНОВІЧ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

## «ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня  
выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856

АТ 01223

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Барыс БУР'ЯН,

Анатоль ГРАЧАНІКАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ,  
Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАУ,

Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,

Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара),

Уладзімір НЯФЕД, Віктар ПРАТАСЕНЯ,

Іраіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОУ,

Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК, Рыгор ШЫРМА.

Адказны сакратар Мікола ГІЛЬ.